

61523

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.
(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౮.	{ శుక్ల నామ సంవత్సరము. మార్గశీర్ష - ఫాల్గున మాసములు. }	సంచిక ౫-౬.
18		5-6

కా కీ నా డ :

క్రాంతపల్లి సూర్యరావుచే బరిషత్పత్రికావయమునఁ
ప్రకటింపఁబడినది.

చందా	{ పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3. }	విడిసంచిక రు ౦-౨-౦
------	---	--------------------

1930

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటమరమహాపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పితృమహాపతి మహారాజావారు, పరిషత్ బ్యాంక్ వ్యవస్థాపకులు.

1. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాజు వత్సవాయ వేంకట సుధద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణిగారు.

2. శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజావారు.

అంధసాహిత్యపరిషత్ కార్యనిర్వాహక వర్గము.

అధ్యక్షుడు.

జయంతి రామయ్యతులుగారు బి. ఏ. డి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్శా వేంకటేశ్వరాచార్యుగారు బి. ఏ. డి. ఎల్.

కొంలి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఎ. డి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

డివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యారావుబహద్దరుగారు.

డాక్టర్ వేమారి రాఘవస్వామిగారు ఎం. ఏ. ఎల్. డి. PH. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీశ్రీరాజ వేంకటమరమహాపతి దొరగారు

రాజీభట్ట ముప్పగిరిశాస్త్రిగారు

అనంతవంతుల రామలింగప్పామిగారు.

దగ్గిరాం వేంకటమరమహాపతిగారు బి. ఏ.

కుమ్మల పితారామయ్య దొరగారు

అక్కె వేంకటాచార్యుగారు

కోశా వేంకటమరమహాపతిగారు.

కీలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు

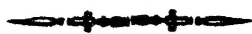
పాడుగంటి శ్రీనివాసరావు వంతులుగారు

పిల్లారెడ్డి రంగారావు వంతులుగారు.

విషయ సూచిక.

1. త్రిలింగము - శైవ గు - శైవులు	...	...	౨౫౦-౨౫౪
శ్రీవిక్రమదేవర్కారు—వికాఖిట్టము			
2. నైషధరచనాతిర్వము	...	...	౨౫౫-౨౬౦
ఇరటాడి మందయ్యగారు—అమలాపురము			
3. గ్రంథస్వీకారము	...	...	౨౬౧-౨౬౪
4. శ్రీనాథుడు - శివగాత్రిమాహాత్మ్యము	...	...	౨౬౫-౨౬౯
విద్యాక—కట్టి సాంబమూర్తికాశ్రమిగారు			
5. సంస్కృత దూతకావ్యోద్యోగ శ్రీ వికాసములు...	...	...	౨౭౦-౨౭౬
యీ మున్నీ పేరిట వీరరాఘవాచార్యులుగారు			
6. ధాతుచూల - పీఠిక	...	...	౨౭౭
విద్యాక—కట్టి సాంబమూర్తికాశ్రమిగారు, కన్నప్ప పేరిట			
7. కాళిదాసాచార్యులగణము	...	...	౨౭౮-౨౮౦
అహోబిలవతి			
8. పరిశురామశతకము	...	...	౨౮౧-౨౮౪
పరిశురామవంశుల రామమూర్తికవి			
కన్నశతకము	...	...	౨౮౫-౨౮౯
9. విశిష్టత్వస్తకభాండారము	...	...	౨౯౦-౨౯౪

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యాక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి :—

i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ వర్ణమును వివరించు సర్వంకమ మగునిఘంటు నొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii అధునికకావ్య గ్రంథరచయంగుఁ బ్రయోగించుటవలనై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, అధ్యయనమునైనా వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహిత్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగాఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంఘికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశ్రమఁ గావించి పారిభాషికములను, సాహిత్యప్రియులను, యోగ్యతావత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక శ్రుత్తకభాండగామును స్థాపించి సాగించుట- ఇందు బ్రధానముగాఁ దెలుగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౮. { శుక్ల నామసంవత్సరము
మార్గశీర్ష - ఫాల్గునమాసములు. } సందిక ౫-౬.

త్రిలింగము-తెలుగు-తెనుగు.

ప్రతివాదవిమర్శనమును గూర్చి కొన్నిచంక్రులు.

— శ్రీవిక్రమదేవప్రగారు-విశాఖపట్టణము —

అనావశ్యకవాదప్రతివాదములను బెంచుట నాస్వభావము గాకపోయినను, నాప్రతివాదమును ఆ! సాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౧౮ వ సంపుటము ౪ వ సంచికయందు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ-శ్రీబులుసు వేంకటరమణయ్యగారు రనుచితిముగా విమర్శించి యుండుటవలన నాప్రతివాదమండవముగాఁ గొన్నిచంక్రులను మాత్రమే వ్రాయవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించువాడను.

“గంజాముమండలమునఁ గొంతభాగము తెలుఁగుదేశ మనుటచే శ్రీవిక్రమదేవప్రగారికిఁ గోపము కలిగియుండవచ్చును.” అని సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుడుగారికిఁ దోచెను. కొంతభాగమును మాత్రమే కాక, సమగ్రమగుగంజాముమండలమును తెలుఁగుదేశ మనినను, నా కించుకంతయుఁ గోపము లేదనియు నాకోపము నాయుపన్యాసమునకును బ్రతివాదమునకును గారణముగా దనియు నిశ్చయముగా నుడువువాడను. గంజాముమండలమును తెలుఁగుదేశముగా నిరూపించుటకే సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుగారు నిజన్యాసమును వ్రాసి యుందురు కాఁబోలు !

త్రిలింగమధ్యదేశము “తెలుఁ” గనియుఁ ద్రినగమధ్యదేశము “తెనుఁ” గనియు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుడుగారినిబోలుచుండితులు సెలవిచ్చుచుండుటవలనను, త్రిలింగదేశముయొక్క యుత్తరపుమేర భీమేశ్వరలింగముగాను ద్రినగదేశ

ముయొక్క యత్తరపుమేర మహేంద్రగిరిగా నేర్పడుటవలనను, మంథనకాళేశ్వరమునందలిలింగము భీమేశ్వరాఖ్యతోఁ గాక కాళేశ్వరాఖ్యతోడనే యొప్పుచుండుటవలనను, “తెలుఁగు” “తెనుఁగు” అనురెండును బ్రాహ్మయవదము లగుటవలనను నాప్రతివాదమునకు “విద్యాప్రవీణుడుగారు గోదావరిమండస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముండలముఁదిలి మహేంద్రగిరికిని ముడిపెట్టి యెల్ల నేర్పఱుచుట.....” అని యుండటకును, “శ్రీశైల భీమకాళేశమహేంద్ర గిరుల కూరుపే దానిని (బ్రహ్మాండపురాణస్థ మని చూపఁబడినశ్లోకమును) బ్రక్షిప్త మని చెప్పక చెప్పుచున్నది.” అని యుండటకును గారణము రెండుదేశములును భేదరహితము లగునపుడు వాని పోలిమేరలును భేదరహితము లయి యుండవలదా? “త్రిలింగకలితదేశము త్రిలింగదేశ” మని యెవరయిన నిప్పుడు చెప్పవచ్చును. కాని యుపయ్యక్తపండితులు “త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ” గని నిరూపించుచుండుటవలనను బ్రహ్మాండపురాణమందలి దని యుదాహరింపఁబడిన శ్లోకము మఖిలింగేశ్వరోక్తి శాదిముఖ్యము లగుపెరిలింగములను బేర్చినకి లింగత్రితయమునే పేర్చినట్లవలనను “త్రిలింగమధ్యదేశము తెలుఁ” గనునర్థమే సమంజస మని సమ్పాదదయు లనక మానరు. ఆమూఁడులింగములను సృష్ట్యాదిసంభవము అని కాని, యేకకాలప్రతీతితము అని కాని ననుబోలు నజ్ఞులు నమ్మరు; సాహిత్యవిద్యా ప్రవీణుడుగారిని బోలువండితులు నమ్మిన స్వమ్ముదురుగాక. తెలుఁగుదేశపుజ నులను బట్టియె బాసకుఁ డెలుఁ గనుపేరు గలిగె ననుట నిర్వివాదవిషయము.

తారానాథుఁ డనుబాధగ్రంథకర్త కళింగము త్రిలింగాంతర్గత మనెనో త్రిలింగము కళింగాంతర్గత మనెనో యావిషయ మారయుటకుఁ బ్రాళీభాషరాని నే నసమర్థుఁడను. కాని, కళింగదేశమునుగూర్చి నే నిచ్చియున్నప్రమాణవచనములను దారానాథునికంటఁ బ్రాచీనులు నుడివియుండుటవలన వానినె గారవించి స్త్రోక మగు “త్రిలింగమె” సువిశాల మయినకళింగములోని యొక భాగ మని నమ్ముదును.

సుబలపాలకులనుబట్టి దేశము వృద్ధి గాంచుచుండుటయు దుర్బలపాలకులనుబట్టి దేశము క్షీణించుచుండుటయు నువిదితవిషయ మగుటవలనఁ గళింగదేశముయొక్క యెల్ల లెప్పుడు నొకరితి నుండక మాటుచుండె నని భావించి యచో వాయుదాహాతవచనములకు విరోధ ముండదు. వికలింగమునకునకు

మువలనను, శ్రీ శ్రీ ద్విత్వముకలతాబ్జమునందు రోమకయాత్రికుఁ డయిన శ్రీని
 “ముఢాకలింగ” లేక “మూఢాకలింగ” యని వాడియుండుటవలనను, శ్రీ శ్రీ
 కంచుకతాబ్జమునందుండినభవదేవగుప్తునకు “త్రికలింగాధిపతి” యను
 బిరుద ముండుటవలనను మదుదాహృతప్రమాణచతుకధిత మయినట్లు గంగా
 నదిమొదలు కృష్ణానదివరకును వ్యాపించిన కలింగదేశము కాలవశమున
 మూడుభాగము లయ్యెను. కాళిదాసమహాకవికాలమునకు ముందే మహానది
 కు తరమున నున్న యాశ్వులింగాభాగము “ఉశ్మలము” గాను, గోదావరీకృష్ణాన
 దులకు నడుమనున్న తలకలింగాభాగము “తెలుగు” గాను చూటియుండుటవ
 లన నడిమిభాగము “మధ్యకలింగ” మని వాడఁబడు నక్కఱ లేక “కలింగ”
 మనియే వాడఁబడుచుండినట్లు మదుదాహృతఘనశక్తికమువలనఁ దెల్లము
 యొకిది. మధ్యకలింగము కలింగాఖ్య నొందినపిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగా క్షీణించి
 యిక్కటి గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాల వరిమితి మాత్రము గల దయ్యెన
 అందలిజరులు జ్ఞానసూక్ష్మ లయిరి అట్లు కొంతకాలము గడచినతరువాత నుత్త
 రమునుండి యుశ్మలములు దక్షిణమునుండి తెలుగువారును దస్తఃదలద్యయ
 మున కేగి తన్నివాసు లయిరి. కలింగాంధ్రపదప్రయోగము కేవలాధునికము.
 మధ్యకలింగమునకు దక్షిణమునఁ దెలుగుదేశమును బశ్చిమమున నాంధ్రదే
 శము నుండెను. “జగన్నాథామార్గభాగం.....తావదాంధ్రాభిదోదేశః” అని
 సాహిత్యవిద్వాప్రవీణుడుగా రుదాహరించిన శ్లోకచరణద్వయ మాంధ్రదేశము
 మధ్యకలింగమునకుఁ బశ్చిమముననుండినట్లే స్థిరపఱచుచున్నది. బాగాభావిత
 మయొక్క యొడ్డున నున్నజగన్నాథమునకు మీఁదిభాగము పశ్చిమదిశ గాక
 మఱొకదిశ గాదు కదా. ఆంధ్రులరాజధాని నాసికకడ నుండె నని యూహిం
 పఁబడుచున్నది. వారిశాసనము లన్నియుఁ బ్రాకృతభాషలోనే యుండుటవలన
 వారిభాష ప్రాకృతమే యని తెలియందగును ఆంధ్రులు కొంతకాలము పశ్చి
 మోత్తరరాష్ట్రాధికత్యము సలిపిరి. వారిలోని కొందఱు తెలుగుదేశమందలి
 యాదినువాసులను నిర్బింది తద్దేశవాసు లయిరి. ఆంధ్రసాంగత్యమువలననే
 తెలుగుజానీ తత్సమతద్భవతల్లభూయత మగుచు వృద్ధి నొందుటయే కాక,
 దానికిఁ బర్యాయవాచకము నైత మయ్యెను. తేనెఁడు నింగ్లాడునందలి యాం
 గ్లేయు లమెరికాఖండమును నాస్ట్రేలియాఖండమునును గ్రక్కిజిసి “ఫీజీ”
 మొదలగు ద్వీపములందు వ్యాపించి యుండఁగా నాంధ్రులు లేక తెలుగువారు

వత్తమండలములందు వ్యాపించి యుండు టాకవింత గాదు.

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుడుగాదు పేర్కొనిన నరసింహదేవుడు కళింగోత్తలదేశములను జయించి “ఉత్తలకళింగసామ్రా” ట్టను బిరుదమును గ్రహించి యుండెనేని యాబిరుదము సార్థకమే యగును. సమగ్రముగా జయింపక దానిని గ్రహించియుండెనేని యది నతీబీజకాయ వంటిదియై. అతని బిరుదముతోడను గృష్ణదేవరాయలు “తెలుగురాయలా ? కర్ణాటకపురాయలా ?” అను చర్చతోడను మన కిక్కడఁ బ్రసక్తి లేదు.

నిష్పక్షసారబుద్ధితో నీవంక్తులను జదువునపుడు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణుడుగారి “ప్రతివాదవిమర్శనము”న గూడఁ జదువఁ జాతకమహాశయులను శ్రద్ధించుచు నీమీమాంస నింతటితోఁ గట్టిపెట్టువాడను.

(ఈవ్యాసముపై వాదప్రతివాదము లింకిమీఁదఁ జరిపత్పత్రికలోఁ

బ్రకటింపఁజాలము - ౫౧ అ)

నైషధరచనాతత్వము.

ఇవటూరి సుందర్యగారు—అమలాపురము.

(గతసంచికావశేషము.)

కౌజ్వ్యయుతుఁడనియు “అముష్మవిష్వారనవాగ్రనన్దకీ...ఇత్యుది” నుహా భాగ్యవంతుఁడనియు, “తదోజన స్తద్భుజన స్థితాచిహా” ఇత్యాది తేజస్వియనియు, “అధీతిగోధాచరణప్రచారశే...ఇత్యాది, నైషధ్యము కలవాడనియు, మొదలగునగుణములచే ధీగోదాత్ముఁడగుగోశ్చరనామకుఁడనియు, సూచించియున్నాఁడు.

ఇట్టిగోశ్చరగుణోత్తమని నాయకునిగాఁ జేసి తొలుత, “అయోగశృంగారమును నెఱుకొల్పినాఁడు. ఇట్టి నాయకగుణములు పండితులవలన విని దమయంతి నలునియందు బద్ధానురాగమై-

శ్లో. అహో అహోభిర్మహిమా హిమాగమే ।

వ్యతివ్రపేదే వ్రతితాం స్వరాఢ్ధితా.....

ఇట్లు చింతాజాగరావస్థను బొందినది. నలునివంటి గోశ్చరగుణోత్తరనాయకుఁడు మెచ్చుకోదగిన గుణసంపదయు దమయంతియందున్నది. కనుకనే యాతఁడు—“స్వకాంతీర్తివ్రజమాక్షికస్రజః...” దమయంతిగుణముల విని యిట్లు ప్రేమమూనినవాఁడు.

శ్లో. అవహ్నువాగస్యజనాయయన్నిజామధీరతామస్యకృతమనోభునా—

ఇట్లు ప్రేమమూనినయంతికి ఘటిల్లినవిరహవ్యథచే గలిగిన యధీరతను జాగరదూఃఖసాక్షులగునిశయు శయ్యయుఁ దప్ప నితరు లెఱుంగకుండ నవహ్నువించుకొనినాఁ డట—ఇట్లు భయుల నుత్తముల వేరి యయోగశృంగారమును బ్రారంభమునఁ బ్రదర్శించుచుఁ “నగరాల్లనశైలర్తుచంద్రాన్తోదయవర్ణనమ్” ఇత్యాదిగా మహాకావ్యలక్షణములుగా నిర్ణయించిన యాలంకారిక శాసనమతిక్రమింపకుండఁ గొన్నివర్ణనములతోఁ గావ్యరచన మొనర్చినాఁడు. ఇంకను గలగుణములఁ దెల్పుబూనినచో గ్రంథవిస్తర మగు నని విరమించినాఁడను.

కాని యితనికి వాల్మీకీకాళిదాసముల నిర్మలకవితాధర్మములు పట్టలే దని యు వారు వియోగశృంగారమును సరసముగ వేరించినా రనియు నీగ. ౫...

చేయక సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁ డని యు విశేషించి శాస్త్రప్రశంసలు నుత్తేక్షలు పెక్కు కావ్యమునందుఁ జొప్పించి నాఁ డనియు దేశము యవనాక్రాంత మైనది మొదలు జరులకు రాజులకు భోగాపేక్ష పెచ్చుపెట్టుగుటచే వారిని సుతోషపెట్టుటకై యిట్లు సంభోగశృంగారమును మాత్రము వర్ణించి యూరకుండె ననియు వాసంభోగవర్ణనము కూడఁ బచ్చిపచ్చిగఁజేసి పూజ్యనాయకులగు నలదమయ తుల నధఃపతితులఁ జేసినాఁడనియుఁ బతివ్రత యగుదమయంతి కళానాగారమున జారత్వవ్యోతకము లగుతారాశశాంకుల చిత్రమవులు మొదలగునవి యున్నట్లు వర్ణించినాఁ డనియు, బువ్వపుటలి యనుపేరుపెట్టి యం దసభ్యము లగునల్లావములు జరిగినట్లు వర్ణించినాఁ డనియు దీని కంతకునుఁ గారణము దేశ మన్యాక్రాంత మై యుండుటచే దారిద్ర్య ముకుభవించు నీగవి యప్పటిరాజులు సంతసించునట్లు కావ్యరచన చేసి వారిదయకుఁ బాత్రుఁ డగుట కిట్లానన్పినాఁ డనియు నువర్ణము కలవగుటచే దానిమీఁదిభ్రాంతిచేతనే మాంసమును “సువర్ణమయీతమః” “సువర్ణశైలా దవతీర్ణ” యని వర్ణించినాఁ డని యు, నదియు ను గాక ధనాశ కలవాఁ డగుటచేతనే “తాంబూలద్యయ మాసనంచ దధతే యః కావ్యకుఃజ్ఞేవ్యరాత్” అని రాజు రెడుతములపాకు లిచ్చినందులకును, గూర్చుండు మనుటకును సరిపించి గొప్ప చెప్పకొన్నాఁ డని యు వారాజు ను వర్ణనాస్త్రములనుండి జాతినతృణము మహామేరువుగా భావించినాఁ డని యుఁ గాళిదాసు తనరఘువంశ కావ్యముం దగ్నివర్ణకథాసందర్భమున శృంగారము పచ్చిపచ్చిగా వర్ణించినాఁడు కాని తుద కగ్నివర్ణని నధఃపతితుని జేసి యావర్ణనాదోషము నధుకొన్నాఁ డనియుఁ గుమారసంభవాష్టమసర్గముందు సంభోగశృంగారము వర్ణించఁబడి యున్నది, గాని, యది కాళిదాసు రచించినదిగా డనియు మొదలగునాక్షేపములు సేయుచుఁ గొందఱు వివ్యాకేఖరు లీనైషధకావ్య మధమకావ్య మని నిరూపించుచు దీనిని దెనిగించిన శ్రీవాథకవీంద్రుడుకూడ మూలముకంటె మఱింత గ్రామ్యము స్ఫుట మొనరించి తనబులుపు తీర్చుకొన్నాఁ డనియు వ్రాసియున్నారు.

వారు వ్రాసిన జ్ఞీకావ్యమునందు శాస్త్రప్రశంసలు మెండుగా నున్నమాట వాస్తవమే కాని యారఁ డీగ్రంథ మసలు శాస్త్రవిషయములు బోధించునుద్దేశముతోనే రచించియున్నాఁ డని యిదివఱకే నిరూపించియున్నాను.

కావున పేదశాస్త్రధర్మముల బోధించుటకు రచించిన యీ గ్రంథముపై వారు చేసినయాయాత్మేకమునకు సమాధాన మనవసరము. శాస్త్రప్రశంస కావ్యములందుఁ బ్రవేశించుజేయ మొదలిడినతర్వాతనే నిర్మలకవితారూపము సశించినది. షట్శాస్త్రములందును బ్రహ్మ లైనవారు కవిత్వమునకుఁ గడగిరి. కాళిదాసభవభూతుల నిర్మలకవితారూపము వీరికి బాడకట్టలే దని యాత్మేకము. కాళిదాసుఁడును భవభూతియుఁ గూడ షట్శాస్త్రపండితులే. వారికావ్యములందును శాస్త్రప్రశంసలు లేకపోలేదు. ఉత్తేక్షలు మొదలగువిషయములును లేకపోలేదు స్వభావవర్ణనములు సలుకుదగినచోట్ల శ్రీహర్షుఁడును స్వభావసిద్ధముగా నుండుట్లే రచించినాడు. వాల్మీకి, కాళిదాసు మొదలగువారు చొప్పించిన శాస్త్రవిషయములు నుత్తేక్షలు చూడనివారుండరు గనుగ గ్రంథవిస్తర మగు నని నే నుదాహరింపలేదు.

ఇక నీకవి సంభోగశృంగారమును మాత్రమే వర్ణించి యూరకున్నాఁడనుకొనుటకు వీలులేదు. తొలుత సయోగశృంగారము వర్ణితమని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. వియోగశృంగారమును గూడ శ్రీహర్షుఁడు చెప్పియుండును. అతఁడు తనగ్రంథమునకు “నైషధ” మని కదా పేరు పెట్టినాడు. అట్టిపేరిడినవాఁడు నలునిచరిత్ర మంతయుఁ జెప్పకవివాహమువఱకే చెప్పి యూరికుండఁడు వివాహమువఱకే చెప్పఁ దలంచినచో “సలవరిండు” మని కాని “దమయంతీస్వయంవర”మని కాని పేరు పెట్టి యుండును. మఱియు నీ దమయంతీవివాహముతో సుబంధువని కలిసి చెప్పిపెట్టఁడు. కలిసి జే నవసరమును లేదు. వివాహ మైనతరువాతఁ గలి వచ్చి చింతించి యీదంతుల నెట్లయిన నడఁబావక మాన నని ప్రతిజ్ఞ చేసి నలుని యుద్వాసమున నొక విభీతకవృక్షము నాశ్రయించి యానలదమయంతుల నడఁబావుటకు రంధ్రాన్వేషణము చేయుచున్నట్లు చెప్పియున్నాఁడు. తరువాత నందు దొరకినవృక్షుడు వారి నడఁబావినాఁ డని వారివియోగమును జెప్పియే యుండును. అట్లు చెప్పఁదలఁచుకొనిచోఁ గలిసి దీసికొనియే రాఁడు. కాని మన కావియోగమును వర్ణించినభాగము లభించియుండకపోవచ్చును. కావున నప్పటిరాజులను సంలొపపఱుచుటకు సంభోగశృంగారమును జెప్పి వదిలివేసినాఁ డన్నయాత్మేకము సీరసము.

ధనాశయే నీకవి పీడింకఁబడుచు నప్పటి తనయాశకుఁ దగినట్లే హంస మును “సువర్ణమయీ తనః” “సువర్ణశైలా దవతీర్య” అని వర్ణించినాఁ డని యాత్మీయము. అట్లు వర్ణించుట యర్థలుబ్ధుఁడై కాదా. సువర్ణమయీ మైనద నఁగా మనోహర మైన దని యర్థము. లోకముగో నుత్తమతకు బంగారును వాడుట యాచారము. “నాబంగారు తఁడ్రి, వానిగణులు మేల్లిబంగారు వఁటివి” ఇత్యాది ప్రయోగములఁ దిఁగింపుడు. వ్యాసుఁడు తెక్కలుమాత్రము సువర్ణమయము అని చెప్పినాఁడు. అప్పటికే దాఁద్ర్యము వచ్చియుండుటచే, తెక్కలుమాత్రము సువర్ణ మయము అని చెప్పినాఁ డందురు. అందుచే నతఁ డధార్థలుబ్ధుఁడు. శ్రీహర్షుఁడు పూర్ణార్థలుబ్ధుఁడు. “ప్రాసాదై రత్నవికృతై” “చిత్రావస్తాపదా కారావిమానగృహశోభితాం” “కాంచనకృతిమైకాగ్రం మణివిద్రుమతోరణం మేరుశృంగసమం సూతో రామవేత్త దదన్యహ” అని రాజ ప్రాసాదములను సువర్ణమయములుగాఁ జెప్పటయు సీతకుఁ గగిపించిన లేడి రత్నశృంగములు, రత్నిఖురములు సువర్ణమయశరీరమును గలిగియున్నట్లు వర్ణించుటయు జరిగించినవాల్కి యెట్టిబుద్ధుఁ డగునో? “తాంబూలద్వయ మాసనంచ దదతే యః కాన్యకుబ్జేవ్వరాత్” అని చెప్పుకొని క్రభువులసువర్ణహస్తముల నుండి జాతీనతృణము మహామేరువుగాఁ దలపోసిన యీతఁ డర్థలుబ్ధుఁ డేలకాఁడు? రాజ కూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకు గొప్ప చెప్పుకొన్నాఁ డందుచేమో! అట్లు రాజ తన్నుఁ గూర్చుండు మన్నందులకును రెండుతములపాకు లిచ్చినందులకు నుబ్బి కాదు. కాలమహిమచే ధర్మ మడుగంటి స్రక్చందనతాంబూలాదిప్రదానమునకు లీలావతులు మాత్రమే యర్హులనుకొను నీకాలమునఁ గూడ విద్వాంసులఁ బూజించు రాజసత్తములున్నారని సూచించుటకుఁ గాఁ జెప్పినాఁడు. ఇతఁడు కేవలము నిరంకుశుఁడు. నిర్లక్ష్యమును గలవాఁ డందురు. అది యును గాక వైశ్లోకము లోనే “య సౌతౌత్తురు తే సమాధిషు వరం బ్రహ్మపమోదార్ణవం” అని చెప్పికొని యున్నాఁడు. అనఁగా సమాధిస్థితుఁడై వర బ్రహ్మసందసముద్రము ను సాక్షాత్తరించజేసికొన్నాఁడు; అనఁగా “బ్రహ్మసందసముద్రమున నోలలాడువాఁడు” అని కదా భావము. ఇట్లు బ్రహ్మసంద మనుభవించుసమాధిష్ఠుఁ డగునీయనయం దాశారోపణము సమంజసమా! బ్రహ్మసందసాగరమున నోలలాడుసమాధిష్ఠ గల తాను రాజసన్దానమున కుబ్బుచున్నట్లు చెప్పికొన్న

చో లోకము నవ్వు ననియెనను దోచుదా ? కావున నట్లగుడు తములపాకు లిచ్చుట చెప్పికొనట యుచ్చి కా దని తేలుచున్నది. మఱియు నిరంకుశుడు, నిర్లక్ష్యుడు నన్నందుల కితడు తండ్రిని జయించినప్రతిపక్షిని జయించె నని చెప్పుకథలే తార్థాణము.

బువ్వపుబంతియం దనభోక్తుల నింపినాఁ డని యాక్షేపము. అబువ్వ పుబంతిలో నలుఁడు గాని, దమయంతి గాని, అట్టియు త్రములు గాని యున్నట్లు కానరాదు. పెండ్లికై వచ్చినకొందఱు యువకులభోజనపుబంతి, చేటికలు వడ్డించుచున్నారు, బుమగు లగు (కందారాజులు) యువకులు, వరాబులు, సేనాపతులు మొదలగువారు భుజించుచున్నారు. అచ్చట వారికి జరుగునం భాషణములు హాస్యరసయుక్తములు; వారిహాస్యరససంభాషణములఁ దెలుపుట కాలఁ డట్లు చెప్పియుండును. విటపీఠమగ్నాదిగాయకు లీతెగఁబోనివారు. అందుచేతనే చేటికాదులతో వారి కాసల్లాపములు వర్ణింపఁబడియుండును.

దమయంతి కేళికాగారమునందుఁ దారాశశంకుల ప్రేమబంధమును దెలుపునట్టియు నపాల్యాసాక్రందనవిలాసమును దెలుపునట్టియు, ఋషు లవ్వర స్త్రీలఁ బ్రేమించినవృత్తిస్థితినిఁ దెలుపునట్టియుఁ జిత్తరువులు, శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట మొదలగు కామోద్దీపకవర్ణనములు వర్ణితము లన్నమాట వాస్తవమే. అది కేళికాగారము గాని దేవతార్చనా గృహము కాదు గదా ! అచ్చట శుకశారికలు కామశాస్త్రపారాయణము చేయక వేదాంతశాస్త్రపారాయణము చేయుట సరసమా ! పుణ్యాశ్రమము లందలిశుకాదులు వేదాంతాదిశాస్త్రపారాయణము చేయునట్లే సంభోగాగార మందలి యవి కామశాస్త్రపారాయణము చేయుచుండుట సరసము. ఇక నాదిత్యరువులు జారులవి గదా యిట్టి పుండవచ్చునా యందు రేమో ! అవి గాఢ మగుప్రేమను సూచించుటకును సుందరమిధునసందర్శనమునకును నేర్ప డీనవి గాని వారిజారత్వి మచ్చటఁ బ్రధానము కాదు. అట్లయిన సీతారా మోదమిధునచిత్రిముల నునువరాదా యందురేమో ! వారిప్రేమము బహిర్గతము గాదు. ఇచ్చటఁ బ్రేమ బహిర్గత మగుచుఁ జిత్తరువునఁ దోచుచుండవలెను.

సంభోగశృంగారము వచ్చివచ్చిగా వర్ణించుచుఁ గేవలము దంపతుల కాయకసూరతియు గూడ వర్ణించి యుత్తము లగునలదమయంతుల నధివతి తులఁ జేసినాఁ డనియు నిట్టివర్ణనము లుండఁగూడ దని కొందఱొలంకారికులు

శాసించినారనియు నీతఁడు దానిని మీఱినాఁ డనియు నాక్షేపము. కాళిదాసు “జగతః పితకా” అని చెప్పి యట్టిజగత్పితల సంభోగశృంగారమును వర్ణించి యే యున్నాఁడు. రఘువంశము దగ్గినర్జునికథపట్టునను వర్ణించియే యున్నాఁడు. కాని అగ్నివర్ణనికథపట్టున న్నవర్ణించియున్ననుఁ దుద కాతని నగః పతితుని జేసినాఁడు కావున నచ్చట నది యుచితమే యనియుఁ గుమారసంభవాష్టమస్కంధమున వర్ణించిన వర్ణన మారనిది కాక ప్రక్షిప్త మనియుఁ జెప్పెదరు. కాళిదాసు “కుమారసంభవ” మని కదా తనకావ్యమునకుఁ బేరు పెట్టినాఁడు. కుమారసంభవ మగుటకు సంభోగము లేనదే యెట్లు వీలుండును ? అయిన నాతఁడు కాయకసురతమును వర్ణింపక మృదువుగా వర్ణించియున్నాఁడు. కాయకసురతవర్ణన మొనర్చుశ్లోకము లాతనివి కా వందు లేమో ! ఆ సర్గ చూచినచో నట్లు ప్రక్షిప్తములక్రిందఁ గొన్నిశ్లోకములు తీసివేయుటకు వలనుపడలేదు. అందుచేత నన్నిశ్లోకములును నాతనివే. అతఁడును గామశాస్త్ర ప్రశంస తెలియుటకై యట్లు వర్ణించియుండును శ్రీహర్షుఁడు-

శ్లో. “జాతిస్వభావగుణచేతజ ధర్మచేష్టా

భావేఽగి తేషు విఃలో రతితంత్రమూఢః

రతిశాస్త్రపరిజ్ఞానః హీనా యే నిరాధమః

తేషాం రతిః శ్వాసవత్స్యా స్మరతే సుఖ మశ్నుతే

రతే సుఖస్యజ్ఞానార్థం కామశాస్త్రం సమర్థనేత్

జ్ఞాత్వా కర్తవీ కుర్వీత తత్రాసందో భవేద్ధ్రువం

అన్యథా పశువత్తేషాం రతికర్త సుచ్ఛలం

నదాన్తో నచసుఖం దుఃఖస్యైవతు కారణం

సంసారే సుకరం సారం సర్వలోకసుఖప్రదం

తన్నతుర్వంతి యేమూఢాస్తేసరాః పశవస్సృతాః”

అను నట్లు పురుషుఁడు, జాతిస్వభావగుణచేష్టాదు లెఱింగి కామశాస్త్రోక్తరీతిని తాతాదులతో బాహ్యమునను బంధనాదులతో నాంతరమునను గృతార్థుఁడైనచో శ్రీపురుషులకుఁ బ్రేమము వీడరాని దగు ననియు సత్సం తానప్రద మగు ననియు నీవిషయానందము సంసారమున సారమే యనియుఁ గామశాస్త్రపరిజ్ఞానహీనుఁడై భోగించువాఁడే పశుతుల్యుఁ డని తచ్ఛాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను, సర్వేంద్రియసమష్టిగాఁ గలుగునీవిషయానం

దమునే బ్రహ్మవందమునకు ద్రాష్టాంతికముగ వేదాంతశాస్త్రవేత్తలు వదిం
చుచుండుటచేతను, దద్భృతకై యారఁ దావిషయముల సంభవివరముగా వర్ణిం
చియుండును. అయినను సతఁ దావ్యుల గంభీరవదజాల మునయోగించి గూఢ
ముగ నుండునట్లే వర్ణించినాడు. కాని యాక్షేపకు లావిషయమును గ్రామ్య
భాషగా వాడి బాష్పిగా నీచముగాఁ దోచునట్లు చెప్పియున్నాను. సురత
వర్ణముకట్టున-

శ్లో. అస్తివామ్యుభర మస్తికౌతుకం । సాస్తిఘక్తజల మస్తివేకథు

అస్తిభీతిరతమస్తివాంఛితం । ప్రాగదస్తిసుఖమస్తివీకమ్.

అని యెంతగంభీరముగఁ జెప్పినాడో చూడఁడు.

మఱియు వాల్మీకియుఁ గొన్ని కట్టుల నాయకులఘనతకుఁ దగనివదముల
వాడియున్నాడు. “కదాను చాచుబిబ్బోష్ఠ తస్యాః వద్ధమివాననం ఈష
దున్నమ్య సాస్యామి రసాయనమి వాతురః । తస్మాస్తు సహితౌ పీనా స్తనౌ
తాళభగోపమా । కదానుఖలు సోష్ఠంపౌ శ్చివ్యత్వామాం భజిష్యథః । ఈమా
టనే గ్రామ్యభాషగోఁ జెప్పిన సంతయసహ్యముగానుండునో యాగోచింపుడు.
ఇట్లే మనశ్చిహ్నుడును గుచాదివర్ణనములఁ జేసియున్నాడు వెయ్యేల
యెచ్చట నీలాటివిషయము చెప్పవలసి వచ్చినను గంభీరవదజాలముతోనే
చెప్పియున్నాడు. సీతావిషయమున రాముఁ డన్నట్లే దమయంతియవయవవిష
యమున నలుఁడే వలికినాడు మఱియు వాల్మీకి “దర్శ మంతి శరన్నద్యః పులి
వాని శనైశ్చనైః నవసంగమనప్రీడా జఘరాసీవ యోషితః” ఇత్యాదిగా వర్ణిం
చినాడు కాఁడా! “స్వస్య మంత్రిఘ న రాజ్య మాదరా । దారరాధ మదనం
ప్రియానఖః” అనియు “దివానిశమ్” అనియుఁ బలికినాడు. నలునివంటి
యుత్రమనాయకుడు వగలు రాత్రి లేకుండఁ దృతీయపురుషార్థమున మునిగి
ప్రీతజాలఁకట్టుడై రాజ్య మిందుకొఱకు ముత్రుల కొప్పగించినాఁ డని వర్ణించి
నాఁ డని యాక్షేపము. అందు లంకటత్వ మేమున్నది. ఆముత్యవదనములలో
రాజకార్యములకు వ్యవహారవర్తిష్ఠరణభంగము వాటిల్లకుండ మంత్రుల కప్ప
గించి తాను గామోత్సవ వసంతోత్సవాదు లొనర్చుచు దమయంతితో నుచిత
కాలముల నానందమునం జేయుచుండె నని భావముకాని మఱియొకటి యెట్లు
గును? అట్లయినచోఁ గావ్యకృత్యములు తీర్చి మధ్యాహ్నము శివపూజయు,
విష్ణ్వారాధనమరుస్తోత్రమును జరిగించినాఁ డన్నవిషయములకు గతియేమి?

“యజ్ఞా భాగ్యా శ్రమభాగ్యలింగాలిగి వగాగతాం । దృష్ట్యాచప్త
సకంతారం శ్రుతే ర్భూత మవంతికాః” అనువిషయము కావ్యమునకు వర్ణించి
నాడు. ఇవివర్ణనము వెంకటేశ్వరము కాకపోయినఁ జేయునా యని యాక్షే
పము. ఈవిషయము శ్రౌతవిషయము దీనిని జూచి నీను లగుకల్లాను లాక్షే
పించినారు, కాని, యిది యాక్షేపణవిషయము కాదని చెప్పుటకై చెప్పినాడు.
ఇట్టి నాల్గియుఁ గానలయెడల గంభీరముగాఁ జెప్పియే యున్నాడు. కావున
నది యొకదోష మని యెంచట భావ్యము కాదని నాయభిప్రాయము. ఇంకను
గొన్ని విషయములు సాము ద్వికాశాత్ప్రసరిషయములు వర్ణించియున్నాడు. అవిష
యము- సీతాంగము తాళఫలసర్వశ నని గానుండు పలికినట్లే నలుండే కలికి
నాడు కాని కవి చెప్పినట్లు చెప్పులేదు. కాబట్టి వేదశాస్త్రాధ్యములఁ దెలు
పుట కాతఁ డీవిషయంగఁ గావ్య మొరర్చినాడు.

సంభోగశృంగారము వర్ణించి యున్నను, గరుడసాను లంగాంగికము
లుగా నందఱుఁ బొందువర్చియే యున్నాడు.

శ్లో. మదేకపుష్పాః జనసి జరాతురా నవపసూతి రరరణా తపసిసి

గతి నైయో శేష జన సమగ్ధయః! స్వహో విధే త్యా కరుణా దుగ్ధినో
ముహూర్తనూత్రం భవనిందయా దయా! సఖాస్సఖాయ స్సవదశ్రవోమమ
నివృత్తి మేష్యంతి వరం దునుత్తర! స్థలమైవ మాత స్సుతశోకసాగరః
మదగ్ధపందేకమృదాలమంధరః! ప్రియః కియన్దూర ఇతి తలయోదితే
విగోకయాత్వా రుదతో ధ వక్షిణః! ప్రియే స కీర్వగృహితా తపక్షణః
కథం విధాత క్షయ పాణివంకజా! త్వప్రియా శైత్యమృదుత్యశిల్పిః
వియోక్ష్యసే వల్లభయేతి నిగతా! లిపి ర్లలాటారవనిష్ఠరాక్షరా
అపిస్వయూధ్నై రకనిక్షతోవమం! మమాద్వపృష్ఠాంత మిమం బళోదితా
ముఖాని లోలాక్షి దిశా మసంశయం! దళాపి శూన్యాని విగోకయిష్యసి
మమైవ శోకేన విదీర్ణవక్షసా! త్వయా విదిత్రాగి విపద్యతే యది
తదస్తి దైవేన హతోపి హనాతి! స్ఫుటం యతస్తే శిశవః వరాసవః
తవాపి హహ విరహాశ్చధానులా! కులాయకూలేషు విలుత్యతేషు తే
చిరేణ లబ్ధా బహుభి ర్త్వనోరథ! క్షతాక్షణే నాస్మ్యితేక్షణా నును
నుతాః కమాహూతుచిరాణామృతై! స్విధాతుకం స్వామి ముఖానికంప్రతి
కథాను శిష్యధర మితి, పమీలంస! సుతస్య సే కాదులుదే న, హానుణః.

దీనికిఁ దెలుగు నాచప్పిడిమాటలతో వ్రాయుటకంటఁ గవిసార్వభౌముని యాధీకరణద్యములఁ బొందువడిదినఁ బాఠకుల కాహ్లాదముగా నుండునని వాని నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

సీ. తల్లి మదేకపుత్రక పెన్ కన్నులు గాన వివర్ణదు మూఁగుకాళ్ళమునలి
ఇల్లాలు కడుపాధ్వి, యేమియు నెఱుఁగదు పరమపాతిన్రత్యభవ్యచరిత
పెరుకముందర లేదు నెనైనచుట్టాలు లేవడి యెంతేని జీవనంబు
గానక కన్నసంతానంబు శిశువులు జీవనస్థి కేవల తావలంబు
కృపఁ దలంకుఁగదయ్య ! యోనృపవరేణ్య !
యథయ వినినయ్య ! యోతుహివాంశువంశ !
కావఁగదవయ్య ! యగ్ధాక్షకల్పశాఖ !
నిగ్రహించకువయ్య ! యోవిషధరాజ !

వ. అక్షటా ! దైవంబ ! నీకంటికి బేరిజయుం బెన్దయ్యెనే! జఁసీ!
ముడిసి మువ్వఁగాలంబున సుకళోకసాగరా బెబ్బాగి నీదఁగలదానవు ?
ప్రాణేశ్వరీ ! యేచుడంబున మద్విరహవేదవాదవాసలంబున దుఃఖినియె
దవు ? సఖలార ! యేప్రకారంబున బుటపాకప్రతీకాశంజైన కరుణాసం
బునఁ బురుపురం బొచ్చెదరు ? బిడ్డలార ! యేలాగున నతితృప్తిపాపాకులం
బులై కులాయకులంబులం గులగులం గూనెదరు ? అని విలాపంబున
యుచు దృష్కోళకంబుల వేడికన్నీరు వెడల గోలుగోలున నేడ్చినం గృపా
భూత యాభూపాలుడు మా సఖలవంబులు వదలి రాజహంసంబ ! పొమ్మ
సుఖా బుండు మని విడిచి పుట్టె ననంతరంబు” —

ఈవిధమున మానవహృదయమును ద్రవించఁజేయుచు విన్నంకమాత్రమునఁ గన్నుల నీరు వచ్చునట్లు కరుణాసముచు నెలకొల్పిన ప్రతిభాశాలి. ఉత్తరరామచరిత్రమున భవభూతినెలకొల్పిన దానిని గూడ మించియున్నది.

స్వభావవర్ణనము

శ్లో. అధునీత ఖగ స్సనైకథా తను ముత్ఫుల్లతనూయహీకృతామ్

కరయంత్రణదంతురాంతరే వ్యలిఖచ్చంచుపుటెన వక్షతీ.

అయ మేకశమేన .....స్థలవక్షాదయేన.....నగరుద్వనదుర్గకగ్గిరః...

నునుజీతనుకంఠుక డిశః..... అయ మేకశతకానీక జై.....ఉదడి మనవై

కృతాక్షరగ్రహవాదస్యవికస్వరస్వరైః.

౬. తీర్థిదిగొని యున్నతెక్కముల్లముతోడి యొకలుజాపించినవ్యధివిరుద్ధుఁ
 జేదోయి యొక్కనఁ జేసి నెత్తురు లైసయవయవంబుల నోర నవరఁ జేయుఁ
 గుటిలచంచూపుటకోటిక్కునములఁ దనుకీటములనిరోధంబు మాన్పుఁ
 దొడగు జంజలుమేదిదుర్గికారంబునఁ బులుఁగుఁజట్టాలఁ బిట్టలియఁజేయు
 నూర్చివంక్కుల నుక్కుల లూ గియాడుఁ
 దివుటఁ దియ్యని తమ్మిపూఁజేనఁ గ్రోలుఁ
 బ్రతుడమున వాచుఁదీఁగెజొంపములఁ దూలు
 నరుగుఁ గేళికులాయశుద్ధాంతములకు.

శ్లో. అథావలంబ్య తుణ మేకపాదికాం తదానిద్రా వుపకల్పలా ఖగః
 న తిర్యగావృతకంధర శ్శిరః పిదామ కక్షేణ రత్నమాలసః
 సనాళ మాత్యానవనిర్జితప్రభం హ్రీయా నతం కాంచనమంబుజస్త కిమ్
 అబుద్ధ తం విక్రమదాడ రూపిణం సపీక మథః ప్రభుచానురంజ కిమ్.

సీ. విలులితజంబూపులిసభాగమున నుద్గండవద్దాతవత్తంబునీడఁ
 గమలకాండకతోరకంట గాంకురకం క్తి నొయ్యనఁ గంధరం బొరసికొనుచు
 నొంటికాలన నిల్చి యూర్చిచూరుతములఁజగురుతెక్కలతేకు లెగయుచుండ
 విరళమై కక్షతిద్వితయంబు వెదజాట జంతు లొకొను కాకుంచితముగ
 వరుణరాజున కిడినచామరము వోలె, బొడవు మిగిలిన పొండమ్మిపువ్వువోలె
 నిలిడముద్రాభిముద్రితనేత్ర మైన, గాజహంసంబుఁ గాంచె వారాజసుతుడు.

ఇంకను గలిపురుషభటాదియావవర్ణవాదులు స్వాభావికవర్ణనములు. రస
 విశేషములు మున్నగుగుణము లెన్నియేని గలవు.

చతుష్టయకళాభిజ్ఞుడైనవాని సర్వజ్ఞుడు గాడు. అందుకనియే శంకరుని
 వంటి సన్న్యాసిగూడఁ గామశాస్త్రమును నేర్చుకొన నని ప్రతీతి యున్నది.
 ఈకవియే కళాభిజ్ఞుఁ డనిపించుకొనుటకు మామిడితాండ్రతో నో పోకపాత్రుల
 తోనో చెప్పలు కుట్టివాఁ డుడురు. అందుకనియే కామశాస్త్రవిషయములు
 కూడ వివరముగాఁ జెప్పియుండును.

శ్రీరాధసుహృద్రుడు నీవి నాంధ్రీకరించుటలో “కౌదిత్యం బాదగిం
 చియు ననాదిత్యంబు కరిహించియు మాతృకానుసారంబునఁ జెప్పఁబడినది”
 అని వదించి యున్నాడు. అందుచే నచ్చటచ్చట సనివార్యముగ నొండురెం
 డనాదిత్యము లున్నవనియే యొంచవలసియున్నది. కవిసారథులుఁ డిట్లు

ప్రతిజ్ఞ చేసినను “యజ్ఞాభార్యా” అనుచోటఁ దెలిగించుటలో వికస్వరత్వాదులు చేర్చి తనబులుపు తీర్చికొన్నాఁ డని యుక్తేపినినాకు అది శ్రౌతవిషయము. వాల్మీకి రామాయణమునందును శ్రీహర్షఁ డిచ్చటను జేయున్నాఁడు. అందుచే దానిని సార్వభౌముఁడును వాంఛీరించివాఁడు. ఆయాంఛీకరించుటలోఁ దేటమాటలతోఁ గాక గంభీరముగాఁ జెప్పివాఁడు అనౌచిత్యములైన వానిని బరిహరించయే యున్నాఁడు చూడుడు.

“ప్రియాసు బాలాసు రతిక్షమాసుచ । ద్వివత్రితం పల్లవితంచ బిభ్రతం
స్తరాద్రితం రాగమహీరుహంకురం । మిషేణ చంచ్వో శ్చరణద్వయస్య.

(ఆనన్నయావనలు ను, యవతులు ను నైనప్రియుగాండవిషయమున మస్తభుఁడు సంపాదించిన రాగమహీరుహంకురము, ద్వివత్రితమును బల్లవితము నైనవిధమును జుచువును శరణద్వయమును ననుమిషచే ధరించిన రాజవాంసమును నాతఁడు చూచెను.) దీనిని శ్రీనాథుఁడు తెనిగించలేదు.

దీనియందు ధ్వనితమైన విషయమును నింతకంటె విపులముగాఁ దనవి

క్రమార్వశీయ మందుఁ గాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు.

శ్లో. అగ్రే స్త్రీనఖపాటలం కురవకం శ్యామం ద్వయోర్భాగయోః

రక్తాశోః ముహోఽరాగసుధగం భేదోన్ముఖం తవ్వితి

ఈషద్భద్రరజఃకాగ్రకపిశా చూతే నవామంజరీ

ముగ్ధత్వస్యచ యశావసస్యచ సఖే! మధ్యేమధుశ్రీ స్థితా.

ఉ. క్రేవలఁ జామనై నడుమ స్త్రీనఖపాటలమయ్యె గోరటల్

కావిమెలర్ప నున్ముఖవికాసము లయ్యె సశోకముల్ రజో

ల్పావరణంబునం గపిశమయ్యె సమంజసచూతమంజరల్

గావున బాలయుం బసుచుగా కలరుగ్ మధులక్ష్మీ నచ్చెల్లీ. వ. సు.

శ్లో. శృంగ్వో సదార సదుదారభావం హృష్య న్నుహుర్లోమపులోమజాయాః

పుణ్యేన నారాకతి నాకిపాలః ప్రమోదనే త్రావృతనేత్రమాలః

సా పీశ్వరే శృంగ్వతి తన్దుణౌఘా ప్రసహ్యచేతో హరతోర్ధశంభుః

అభూ దపర్ణాంగుళిదుర్ధిర్ఘా । కిదా నకిండుమానుశైతవేన

అలంసజా ధర్మకథో విధాతా । రుణధి మానస్య మిషేణ వాణీం

తత్తంత మాలింగ్య రసస్య తృప్తా । నవేదతాం వేదజడస్సవక్త్రాం

శ్రియ స్తదాలింగనభూ ర్నభూతా । ప్రతిఃక్షతిః కాపి కతివ్రతాయాః

సమస్తభూతాత్మతయా సభూతం । తద్భర్తు రీర్వా కలుషాణునాపి
సౌజ్ఞాత్యసస్పృహజభృత్యవగ్గాః । దైత్యారి రత్నజ్జలస్యనుత్యై
తత్సూక్త చ న్నాభిసరోజపీతా । ధాతుర్విజ్ఞ రమతే రమాయాం”

(ఇ ద్రుఃకః శచీదేవితోః గూడియున్నప్పుడు సలునియదారభావమును విని యానందబాష్పావృతనేత్రసమూహము కలవాఁడై సకలమున నలగుణశ్రవణముచేతనే రోమాంచయు నొందినశచిని నామభాగ్యవశమునఁ జూడలేదట, మనోహరమైన నలగుణకరంకరను శివుఁడు వినుచుండఁగా, నర్థాంగియైన యొకర్ణ కంఠాత్మకనోదసమిషమునఁ గర్ణముల మూసికొన్నదట. బ్రహ్మదేవుఁడు ధర్మాసక్తుఁడై స్వభార్యయు వర్ణాత్మికయు నగువాణిని మానప్రతిమిషచే నిరోధించినాఁడు కాని వేదజనుఁడైనయితఁడు నలుసికఁతము నాలింగనము చేసికొని రసత్మప్త యగుటను దెలిసికోలేదట—విష్ణువు తనధ్వజ మైనగరుఁడునకు భృత్యులమైన (హంసలు) మమ్ము నలుసముఖుల ద్వవినుతికై వినియోగించి (మేమాలసముఖసరోజమును నుతించుటచే లోకములోని కిమలము లన్నియు మోము ముడుచుకొన్నవి.) తననాభికమలము ముడుచుకొని బోఁగా బ్రహ్మదానియందుఁ దిరోహితుఁడై నాఁడని (సందఃచూచుకొని) అతఁడనుమతమందే సిగ్గును వీడి లక్ష్మితోఁగ్రీడించినాఁడట) పెళ్లొకములభావ మిది.

ఈళ్లొకములు కివిసార్వభౌముఁ డాంధ్రీకరింపలేదు. మూలములోని సాబగును దెచ్చిపెట్టినాఁడన్నసంగతి నే నిదివఱ కుదాహరించిన హంసవిలాపాదిపద్యములఁ జూడనగును. తాను శేషభముచేసినట్లే యాదిత్యమును గ్రహించి యనౌచిత్యమును బరిహరించయె యున్నాఁడు. కాని తనబులుపు తీర్పుకొనుటకుఁ గ్రొత్తయసభ్యవర్ణనములఁ జేర్చియుండలేదు. శ్రీనాథుఁ డన్నఁ బ్రతిమానవునకును లోకువ. లోకములో నెవ్వరేయసభ్యుడములతోఁ బద్యమిల్లినను శ్రీనాథుని కంటఁగట్టుటకును, శ్రీనాథుఁడు జారుఁ డసమలుకుటకును వెనుదీయరు. మఱియు నెవ్వరెట్టియసభ్యవర్ణనములు తమగ్రంథములలోఁ జొన్నినను వారిని జారు లనరుకాని యెక్కడనో యెవ్వరో చెప్పిన చాటువు లాతనికంటఁగట్టి యాతని శీఁమను గొందింతురు. చూడుఁడు:- శ్రీపార్థుఁ డసభ్యవర్ణనములఁ జొన్ని వ్రాసినాఁడనువారు వానిచే నాతఁడీలమునకు లోకము చెప్పరు కాని యాతనిమూలమునే తెలిగించిన శ్రీనాథుఁడు మాత్ర మీదివిషయమున బులుపు గలవాఁడట. దీని కేమి, దాని

కాలనిభక్తిరసప్రధానము లగుగ్రంథము లే తార్థాణము. మరియు నెవ్వ రేమనుకొన్నను నాతఁ డిక్కడు వినఁడు. విని జవాబు చెప్పువాఁడు లే నక్క డెవ్వ రేమనుకొన్నను జెల్లుచు.

ఇంకితును గొన్నిత పము లుండు ననంతలంపుతోనే దోషశాంతికై కాబోలు, ప్రాయశ్చిత్తముగా శ్రీహర్షుఁ డీవిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శ్లో. కవిత్ర మత్రాత్రనతే జగన్యగే । స్మృతారసయోశసయేవ తత్తథా

కథం న సామగ్ధిర మావీలా మపి । స్వసేవసీ మేవ కవిత్రయివ్యతి.

ఇం “దాఁలా న పి” అనుకదమ చేరి నదేదోషము కలుగు ననియే యతఁడు శఁకించియుండను. అటుల శఁకించటచేతనే యట్లు చెప్పికొని యుండును.

“నైషధం విద్వదావధిమ్” అను నార్యోక్తి యూరక బయలుదేరి డు. ఇది యనేకశాస్త్రవిషయములను బోధించి విద్వాంసులకుఁ గూడ నెప్పు టప్పటికిఁ గలుగుచున్నాధి(అజ్ఞానరూపమును) న దొలఁగించుటకుఁ గేవలము ముందువంటిదే. మహానుభావు లగువిద్వత్తత్వలభావముల రహస్యము సాధారణముగా నాబోటియల్పబుద్ధులకు గోచరించు కాకిపోవచ్చును. తెలియనక్క డు గుణము దోషముగాను దోషము గుణముగాను గనఁబడును. లవణంబును గిర్పూరింబును నొకేయా కణముం దన్నప్పుడు తెలిసినవారు తెలువనక్కడు తాను రుచిచూడలేనక్క డెదలఁచునొ యెది గిర్పూరినొ తెలియక తాటు మాటుగ భావింప నగును. ఒక వేళ విశేషణగుణరాశితో నొకదోష మున్న ను దెలిసిన విజ్ఞులైన వారు దాని సభిధాపూర్వకముగాఁ జెప్పరు. అటుగాక మనవారసప్యామును గలిగించు గ్రామ్యుకదములలో నాయాసందర్భముల నాడేపించియున్నారు.

ఇంకి నన్నియోగణరత్నము లీప్రబంధమునం దున్నవి. వాని నెల్లఁ బఠింపింది ప్రకాశింపఁజేయుటకు నాకువ్యవధియు శక్తియుఁ జాలవు. నే నొకప్పు డొకమాసము నెలవ్రమీఁద నున్నప్పుడు స్థలీపులాకన్యాయముగా దీనిని జది వియున్నాను. అప్పు డీప్రబంధమే నాకుఁ గలఁజ్ఞేయము చేసినది. అప్పుడు —

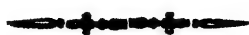
ను. కిలివిద్వంసనకారణంబు విలసత్తల్యణసఁధాయి సౌ

భ్యులై దోష ద మైనైషధమహాకావ్యంబు వాదోడుగాఁ

దలిమంబందు శయించి రేవగలు నిద్రాపైఁజ్యముం బొంది యుం
దలకగా దుర్బదసీచపాలకశృతాత్యంతావమానక్రియల్.

అను కద్యమును గూడ రచించియున్నాను. అకృష్టమైన వధమహాకావ్య
రచనాత్మక మిదిగదా యని యూహించినాడన. నాయూహ సరి కాకపోవ
చ్చును. నాకుఁ దోచినయభిప్రాయము చప్పిడిమాటలతోఁ జెప్పినాడను.
దుదిలేని మాటలతో సరియైనవి గానియూహలతో నిండిన యావ్యర్థోపన్యా
సముచే మమ్ములను విసిగింపనేల యని త్రేతాగ్నులను ఎకవర్చుకొన్నట్లు మూఁ
డుభాషలను గరతలామలకము గామించుకొనియున్న త్రిమూర్త్యైక్యము లగు
విద్యార్థకాండము నాయందఁ గినుకవహించుకుందురుగాక యని ప్రార్థించుచు
న్నాడను. వాఙ్మయవృక్షము నకుఁ బట్టిన గ్రామ్యపుష్పదళము దులిపి సంకోచము
కొందిన శబ్దకల్రముల నుల్లసిల్లునట్లు నర్చుటకు విశ్వప్రయత్న మొనర్చిన శ్రీ
జయంతి రామయ్యకంతులు గారిమూలముననే గదా యీవిద్యద్విజబృంద
మావృత్తచ్ఛాయకుఁ జేరఁగలిగె నని సూతించుచు నాయనకు సర్వేశ్వరుఁడు
విరామయాయుర్దాయ మొసంగి రక్షించునుగాతమని ప్రార్థించుచు నింతిటితో
విరమించుచున్నాడను.

గ్రంథ స్వీకారము.

(1) కొండకల్లిముట్టడి:—శ్రీశేషాద్రిరమణపులు రచించిన చరిత్రాత్మకముగ నవల. ఏలూరు, వేంకటరామ్ అండుకోవారు ప్రకటించిరి. వెల 8-0. ము. రా. మద్దిరాల రామారావు బి. ఏ, యల్. టి., గారు దీనికి బీకప్రసాది. ఇందు బీకాకారులు “చరిత్రాధారములను జగిత్రదృష్టితో సమన్వయించి కథాకాలమునాటి కలిస్థితుల గమనించి జాతీయతాసూచకముగ వ్రాయబడిన యాఖ్యాంశలలో నీకొండకల్లిముట్టడి యొకటి. విజయనగరసామ్రాజ్య నిర్మాణమున త్యాగధనులగు రాయలు తిమ్మకసు మాధవస్వామిగారు చారిత్రకపురుషులే కాక రామధన్యులు లోనగు కవిరాజు లేవిధముగ సేవజేసినదియు గృహకార్యకరతంత్రులగు సుందరి మున్నగు విద్యాసుందరి తెల్లుపాటువడియి యు నీపాత్రయన సమజసముగా నభివర్ణించబడియున్నది.” అనియును,

“పదునాఱవ శతాబ్దమున స్వతంత్రము యేతెరిగిన రఘునాథునియు, ద్యాగమూర్తులు రాజ్యశుభార్థులై యందుదునికి యేవిధముగ సంత్సరితమైనది యీపాత్రయన మనోహరముగ వర్ణింపబడినది..... గ్రంథకర్తలు స్వయముగఁ బరిశోధకుఁ గుటయు, గథాస్థానములు స్వయముగా ద్భావించినవారు నగుటచే నీపాత్రయనందలి కథాస్థానములు దృశ్యగ్రంథములందలి రంగస్థలములవలె హృదయరంజకము గానున్నవి” యనియు వ్రాసిరి. ఈమాటలచేతనే గ్రంథవిషయము స్పష్టమగుచున్నది.

(2) కలనూరగంఠ:—శతావధానులు తిరుకతివేంకటేశ్వరకవులపుడ పును సందర్భానుసారముగా రచించిన పద్యములు “నానారాజసందర్శనము” వలన యొక్కచోఁజేర్చి పుస్తకరూపమున, కాల్యాణసంగ్రంథమాల చతుర్థపుష్పముగా కాకినాడలో శ్రీయురదివాకర్ల వేంకటావధానిగారును, తంగిరాల జగన్నాథశాస్త్రిగారును సంపాదించిరి. వెల చందాదారులకు రు. 0-12 ఇతరులకు రు. 0-14 ఇయి ఆదికంఠము, వివేకానందస్వామి, రవీంద్రనాథతామర, జగదీయధము, దాదాబాయినాగోజీ, హంటురుదొరప్పిసాలు, మల్లాడినకృష్ణలింగయ్య, జిల్లేరుదొర-యూనాము, మొలగువారి

మీఁదఁ జెప్పఁబడిన కద్యములు, రసాభాసప్రహసనము, ఆధ్రకపుట, అశ్వ
త్థస్తోత్రము మున్నగునవి గలవు.

ఈక్రింది యాఱు పుస్తకములు శ్రీకాకుళనివాసులు, హైస్కూలు
తెలుఁగువండితులు, శ్రీకృష్ణశాస్త్రి ఈశ్వర సత్యనారాయణశర్మగారిచే
రచియింపఁబడి వారిచేతనే వంకఁబడినవి.

1. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము, కూర్మనాయకాష్టకమును. వెల
రు 0-1-6. శ్రీకూర్మక్షేత్రమాహాత్మ్యము కద్యకద్యాత్మికమగు చిన్నిపుస్త
కము. అష్టకములొనియొక్క కద్యము:—

ఉ. పాపమురూపురూపి, యవనకము చేసెఱుగారిఁ జూపి, సా
తాపము లెల్లఁ జోపి కుజనంబుల సంగతి చాలనాపి, నీ
రూపముఁ జిత్తనాచుక సరోరుహమందున దాఁపి, ప్రేమనీ
పాపిని నన్నుఁ గావుము కృపారసనాడిధి! కూర్మనాయకా.

ఇది శ్రీకాకుళము సి. యం. బి. స్కూలు హెచ్చానరు మ. రా. ఎ.
తదికయ్యనాయుడుగారివలన పారమార్థికోద్దేశమతో, బ్రకటింపఁబడినది.

2 శ్రీ అరసవిగ్నేత్రమాహాత్మ్యము:—5? పుటల కద్యకావ్యము.
ఈక్షేత్రమాహాత్మ్యము శ్రీబలరామక్షేత్రమాహాత్మ్యములొగలదుఁగంజాము
మండలములొని శ్రీకాకుళసమీపమునంగల అర్భోహరి, హన్మవల్లి, అరసవల్లి,
అరసవల్లి యరు నామాంతరముల నొప్పుగ్రామములో వెలసిన సూర్యభగ
వానుని, ఆక్షేత్రమును గూర్చిన చరిత్రయింపుఁగలకు. చాలఁ బురాతనక్షేత్ర
ము. ఇందుఁ బుచ్చప్రతిష్ఠలు గలవు. భాస్కరక్షేత్రమాలే గలదు. ఒక్కపద్య
ము శైలికై—

మ. అనుడుం గోపకరీతుఁడై మమపుఁ డుద్వద్వజ్ర సంధాపముం .

బొసరింపం గని మించి వచ్చెనని సంభూతకృధ న్నందియుం

గనుమీ వజ్రము గిజ్ర మెవ్వరికి లక్ష్మ్యంబుల్ల తాల్పెక్షనో

యనుచుకా హంకృతి నల్పుచుం బొడిచె వృత్తారి న్వడికా జెబ్బవై.

3. శిశువ్యాధులు:—(చిడ్డల అనాసరోగములు) వెల రు 1-0-0. ఇం
దు శిశువులకుఁగలుగునపుస్త్రోగములకుఁ జకిత్సలు జెప్పఁబడినవి. త్రివిధ కా
లురు, స్తవ్యాభావమందు ఘోకపాలు, అవుపాలు, దుష్టస్తవ్యలక్షణములు, శిశు

వేదన నెఱుగు నుపాయములు, దుశోర్పత్రికాలజములగు రోగములు, కొయ్యగండలు, నాభివ్రణము, చాచిక జకిన, గ్రహచిత్సలు, శాంతులు మున్నగునవి విపులముగ వ్రాయఁబడినవి.

4 పుత్రవరహిన్లోకదేశము:—100 గీతములు. పిల్లలరల్లులకు హితోపదేశము. పిల్లల స్వల్పరోషింపవలయునో చక్కఁచెల్పఁబడినది. ఈ చిన్న పుస్తకమును గోరువారి కుచితముగఁ బఠెదను. మచ్చునకుఁగొప్పి—

ఉష్టదేశస్థులుగాన నురభావతి | పొంది దేశాంతరాచారమలకులోగి
చెడకు నీబిడ్డ జెఱుపకు తే నుమరసి | చెప్పవారెల్లువత్తురు చిన్నలల్లి !
నీకుబిడ్డకుఁ గాఫి తేనీళ్ళు మప్పి | బుద్ధిపూర్వకముగ రోగములనఁ దప్పి
పెట్టకుమ! యింతయేలయే వేడివస్తు | వై ననిచ్చట యారోగ్యహానిల్లి
రొట్టెఁగఁ బిసకత్తులారోగ్య మునఁకు | ననటభ్రమమున్న నుద్వేగిద్దాశయమ్ము
రేఁగఁగఁజేసి జాతరరోగములను | గలుగఁజేయును జటిబిడ్డలకు. దల్లి.

పెద్దలకె జీర్ణకోశస్మరద్దుచేయు ఇత్యాది.

5. కండుగకల్పము. సుధద్ర - వెల 0—4—0 ఇది సోపేటపీఠ్రిక్తు మునసబుగానుండిన కీ. శే వేపా కృష్ణమూర్తికంతులుగారి “పొంగిల గిపు” అను నింగ్లిషుభకుఁ దెనుఁగు- గీతకద్యములు. మచ్చునకు.

ధనముగల్గుటే సాఖ్యమూ ధనముగాడఁ, మనకుఁగల విత్తమేచాలుమఁ సుధద్ర
కెల్లనుగములఁ గూర్చఁగా నింతెకాక, శ్రీధరుఁడుమనయెల్లుడైచె (గినేని
జేదయెట్లుగు? ననినంతఁ బెల్లుకిరు? లన్నురే కుగ నిది తమతప్పుగాను
కుడువఁగూడును నుండఁగాఁ గొంపలేని, మేనయెల్లునికంటెంబు నూఁకలుక
నెత్తునిక్ష్మనగాదొకో నీటికంటె, ననుచుఁ గడవ్రేలు సరివేయఁగనెయతండు
నెంతమాటాడినదియని చింతనొంది, యే మునునందె

6. ఆంధ్రీపురశార్లధరత్రికతి:—౨౩౦ పద్యములు- ది 0—10—0

జీవరాజసూనుఁ డగు శార్లధరుఁ డనునైద్యకంకితుఁడు సంస్కృతమున రచించినవాడు. చాచికిది యాంధ్రీకరణము. తెఱిగింపఁబడిన యీత్రికతిని దనుతండ్రిగారగు సీతారామశాస్త్రిగారి కంకితము చేసి. ఈపనిచేయుటకై వీరిని మొదట భిషగ్రాజ కుడిత మండలీక వేంకటేశ్వరరావుగారు ప్రోత్సహించి రఱు. పద్యములు నిరర్గళభారతో నొప్పుచున్నవి. వ్యర్థపదములులేవు. సంస్కృతవరిచయములేని తెనుఁగునైద్యులిట్టిగ్రంథముల యాధారముఁగొన్నచోఁ

జాల లోకోపకారముచే జుగలను. మచ్చునకై కొన్ని భాగములు చూడఁ బడను.

సీ. అభ్యసించితిని వైద్యాగమంబునఁ గలుకందుకల నాతండ్రిగారికడను
ద్రిడకభాషను నేర్చితిని నడ్డమి భక్త్యుమాడి శ్రీరక్షిణిమూర్తిచెంతఁ
గలితారహస్యము ల్గఱచితిని జజుంతి భావపారాయణకండితుకడ
(వ్యవికతము)

క. కన్నబుడతగతి బుజు. గన్నాభుని గాంచి విద్యగఱపితి వోని
వ్యక్తుర ! మాకుం వొలిని, న్నన్నికదా పిదపజేపు నన్నుట...
(తండ్రిగారి వాత్సల్యము)

గీ. వెలికిఁజుండు లోపల వేడి తె పు, గనఁజూసము, జేహంబుగాల్చివట్టు
తొటయను నానవాళ్ళతో నమరియుండు, నదిగడించువంతగా నామనకునంజి
(అంతర్దాహనన్నిపాతఁడుగము.)

చ. అశక్తము వెల్లయ్యెల్లి గొని యాపులునేతనొ నూనతోడనో
యిరుఁడదయించుకేళ భుజియించినచో వివచుజ్వరఁబుఁగ
భువతరవారిదగ్గరలఁ గ్రక్కున బాపి నదగ బలిష్ఠుఁగా
మనసిజమాపుగాఁ జూపు మాన్యరసాయనమౌను దానికే.
అశునప్రయోగము.

ఇందనేకములు జ్వరానలకు ప్రాప్తనలు, దానములు, ప్రదక్షిణములు, అభిషేకములం జెప్పుబడినవి.

(8) మార్తపూజ. (ప్రథమభాగము.) రాజులు బోద్ధ హేనులు గొని యుపాధ్యాయులు శ్రీముత గార్లంక వీరవేంకటపత్యవారాయణుని వీ. ఎల్. టి. గారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందు “న మార్తుఁ వరచైవరమ్” అను నార్యోక్తి ననుసరించి పదానుప్రమాణములతో మార్తపూజ గావించఁబడినది. మృతకుడు ధూర గీతకద్యముల నీపూజ యిమిడినది. మచ్చునకై రెండు మూఁడు కద్యములు.

పూసనీయులలో నెల్ల పూజనీయుఁ, లెవరనియనంగ భగవంతు నన్నితొలుతిఁ
బిదవఁ దలిదండ్రులనుగాదె కేర్పానంగ, వలయును గృహజ్ఞతగలట్టివారికిలను
తల్లిదండ్రులంబులలోఁ దల్లిహెచ్చొ, తండ్రి హెచ్చొయటన్నను దలిమొద
“జనకునకుమారదశగుణ”మని వదించు, స్వతులవాక్యముసాక్ష్యకధ్ధతిదలంప
ప్రకటముగఁ దనయుత్తరరామచరిత, నాటకమున జాతూకర్ణి నాతిమిన్నఁ
దల్లివొక్తామెనెన్నరించి తనరినట్టి, కవివరునిభావమిది గాకకలజెయింతు.

(4) ధర్మపాలకుడు—రెండుభాగములు. పితాపురము, అంద్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౦-౬౧ పుష్పములు. రాఖాలదాస బంధోపాధ్యాయవీరచిత్ర సంకభాషానవలనుండి సాహితీసమితిసభ్యులు శతావధానులు వేరుల సత్య నారాయణకవిగారిచే నాంధ్రీ లింకుబడినవి వెల భాగము 1 కిరు 1—8—0

(5) సంగీతపార్వతీవర్ణయము;— సకలావదగ్రంథమాలిక 10 వ పుష్పము. బాణకవిసంస్కృతనాటకమునకు, శ్రీముత సత్యనోయ రాధామా ధవరాపురారు కావించిన తెలుగు. ఇంద్రక్షణక్షణ గొన్నివృత్తములు రాగ తాలయక్షమగు బామట కుకయోగించునట్లు సంగీతస్వరములను గల్పించి చేర్చియుండుటచేతనే దీనికి సంగీత పార్వతీవర్ణయ మనుపేరు పెట్టబడినది. భాషాంతరీకరణము ధారాళముగానున్నది.

ఉ. ఆదివి ప్రేమచేత నరుపై హరునింగన లోలమై మదో

స్తాదభరాతి ఘూర్ణితమునై పొగయిన్నివ మిలితంబునై
సాదృశతక బలీక్షణలనద్గతి సంత్రమమై శుభాప్తిమే
లీదగు పార్వతీవర్ణయేక్షణ మెయ్యెడి మమ్ముబ్రోవుతగా.

ఉ. ముందుగ దక్షభూవతికి పుత్రకయై జనియించి యివ్వపిం
పొందగ శైలరాజనకుఁ బుట్టెను కారియనంగ నామ నా
నందముగా మహాతప మొనర్చుచునుండు మహేశ్వరగూర్పుగా
నందుల కేగుచుంటి దివిజావళికోర్తై ఫలింకఁజేయఁగగా.

(ఇది తెలుగుకూర్పు.)

శ్లో. జననితావక నామ వదామ్యహం, సతతసేవకరక్షణతత్పరే
భవతితే చరణం సతతం భజే, నిరుదనూన సుఖింకురు పార్వతి.

(సంస్కృతముకూర్పు.)

ఉత్సాహవృత్తము—హంసస్వని.

భూరిలోకరక్షకులుగఁ బొల్చుమీకునెవ్వడి,

తీరుగా పరస్పరంబు దివ్యరక్తివెలయుతగా

గాగపావనీనిసనన గారిసానీకపా,

సానిపాగ పావనీనిపావగారి గారిసా

తారకాసుతుగా పొరింపదగిన శక్తియుక్తుడై,

మీరఁగలకుమారమౌళి మీకుఁ గల్గుగావుతగా.

(ఇది సంగీతముకూర్పు.)

దీని నెల ౦-౩-౦ కావలసినవారికి, కవిగారియొద్ద, కొత్తకల్లలో, (పితా పురం దీనిజన్) దొరకును.

(౪) ఆంధ్రవీరశైవము—ఇదియొక చిన్నకన్నడవ్యాసము. హైద్రాబాదు నివాసులు ప్రస్తుతము శ్రీకాళింగునున్న కండిత చిదిరెయ్యము వీరభద్రశర్మగారు వ్రాసినది. ఇం దాంధ్రులలోగల వీరశైవులనుగూర్చి విశేషముగ వ్రాయఁబడినది. జవాంగస్వయామయ, జంగములు, బలిజలు, శీలవంతులు, ఆరాధ్యులు, గానుగలవారు, స్థలపతిజంగములు, దేవాంగులు, కర్ణిభక్తులు, వీరమన్యులు, మాలజంగాలు, కండితులు, కవులు, మహాత్ములు, సంఘసాధులు, మతములు, కొలనుపాక, విశేషములు, ఉరసంహారమునను శీర్షికలక్రింద వారివారి విషయము చాలవ్రాయఁబడినది. వారివారి నివాసస్థలములు, వృత్తి, ఆచారవ్యవహారములు సూచింపఁబడినవి. “ఉన్నతి బొందుచున్న కన్నడ వీర శైవుల మైన మనము యోగ్యకర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొని గాఢనిద్రయందున్న సోదరాంధ్ర వీరశైవులను హెచ్చరించుకార్యమును నిశ్చయముగఁ గైకొందు మని నమ్ముచున్నాను... సతకముహాశయాలారా! నను అనుభవముగలమట్లుకు సామాన్యముగ ఆంధ్రవీరశైవులను దిగ్గర్జనముగఁ జూపియున్నాఁడను. కరిసరములలోని రక్తినవారిసిగూర్చి వ్రాయలేదు.” ఇత్యాదిగా ఆంధ్రవీరశైవులంగూర్చి వ్రాసినారు. ఆంధ్రవీరశైవులంగూర్చి చాలవిమర్శనతో వ్రాసినారని చెప్పఁగలము. పూర్వాచారములు సవినాచారములుం దెల్పిరి. దేవాంగులనుగూర్చి వ్రాయుచు, శైవ వైష్ణవ స్తూతభేదములుగలవారున్నారని తెల్పుచు వారిలో విద్వాంసులున్నారని, దేవాంగజ్యోతియను పత్రికయొక్కటి కొన్నినాళ్ళు ప్రకటింపఁబడినది, గంజాంగోదావరి, కృష్ణా గుంటూరుమండలములలో వీరముఖ్య నివాసముగా నున్నారనియు వీరివృత్తి నేతయనియు జెప్పిరి. కాని, “సంగీతి సరస్వతి యనఁదగిన శ్రీత్యాగరాజు దేవాంగజాతికిఁ జేరినవారని ప్రతీతి. వీరి తెనుఁగుకృతులు, కదములు, దక్షిణభారతదేశమునందలి సంగీతవిద్వాంసులఁడను సవశ్యము నభ్యసించుచున్నారని” అని వ్రాసిరి. ఇదిపొరపాటు. త్యాగరాజుగారు రింజువూరు సమీపమునఁగల కంచెడములో నుండెడు ములకినాటి స్తూతబ్రాహ్మణుఁడు ఈయన యన్నగారి మనుమ లిప్పుడన్నారు. ఆ ప్రతీతి వీరేశ్వరదాసిలో తెలియదు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీనాథుఁడు - శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

విద్వాన్ - కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారు, నరసన్నపేట.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తార్యాలయమున నేను దోడ్గొని నున్నపుడు శ్రీనాథకవిసార్వభౌమవిరచిత మగు శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును బరివర్తపత్రికగాఁ దొలుతఁ బ్రకటింపితిని. శిథిలాతిశిథిల మగుకొఱతావత్ప్రతియు, దానిని జూచియే బ్ర. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్రాతకాగితపుఁ బ్రతియు నాధారముగాఁ గొని నేను ప్రతివ్రాసితిని. తక్కువకన్న నున్న గ్రంథపాఠముల నెల్ల జాగ్రత్తగా బరిపాఠ్యమునఁ బూరించితిని. తరువాతఁ జాలకాలమునకు దానిని బుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించినపుడు చిన్నపీఠిక నొకనానిని గూడఁ బ్రకటింపితిని నాపీఠిక వెలువడకముందు గ్రంథావతరణిక ననుసరించి యాగ్రంథము శ్రీనాథుఁ బాల్యకృషియని బ్ర. శ్రీ నాగపూడి కుక్కస్వామయ్యగారును దుదికవిత్వ మని శ్రీ. రా. బ. కందుకూరి వీరేశలింగము వంతుఁ గారును భిన్నాభిప్రాయములఁ బ్రకటించిరి. అవతారికాభాగమందు దోషము లధికముగా నుండుటయుఁ గవిసార్వభౌమఁ డనునామ ముండుటయునే వారియభిప్రాయభేదముల కాధారము. మహాద్భండకండితులు భిన్నాభిప్రాయములు ప్రకటించుటచే నిండుక సంతయ ముదయించి బాగుగ నాలోచించి నాపీఠికయందు నే నొకభిన్నమార్గముఁ ద్రొక్కితిని. శ్రీనాథుఁ డాగ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యేరికిని గృతియొసంగకయే వరమనడము నందె ననియుఁ దర్వాత శాంతయ యవతారికాభాగమును రచింపించె ననియు నాయవతారికాకర్త యప్రాధికవి యనియు నామతము. దానిని దొలుత వివరించినవండితు లిరువురును బరివర్తపత్రిక లగుననేకవండిత మూర్ఖులైనను గూడఁ దిలకించియే యుండిరి. కాని యెవ్వరు నామతమును శంకింపలేదు. వారాత్మేషింపమికి హేతువు వరమేశ్వరునకే యెఱుక. ఇట్లుండ నాపీఠిక ప్రకటింపఁబడిన బహుకాలమునకు శ్రీయుతులు బండ్లారు తమ్ముయ్యగారు నాయభిప్రాయముల ఖండించుచు సాంధ్రవత్రికాయుగాదిపండికలో నొకవ్యాసముం బ్రకటించిరి. మఱుచటియుగాదిపండికలో నేను మఱుల దానికీ

బదులు వ్రాసితిని. శ్రీరమ్మయ్యగారికి ను దృష్టిచేసక విభవ సం! మార్గశీర్షపు
వ్యయముల కవివత్సత్రిలో నొకవిత్తుల మైఖండనమును బ్రకటించిరి. తొలు
దొత్త మతిగోచరము లయినవిషయములతో బీర్గవ్రాసి ఖండనవ్యాసము
ప్రకటించుబడినయనంతరము దానిని దగ్గి ప్రమాణములతో సమాధానకలువ
విశేషాంశములను జేర్చితిని నను. తొలుతనే తమకుదోచినయాక్షేపముల
నెల్లఁ బ్రకటించి నాసమాధానము చూచిపిదపఁ బూర్వోక్తులతోడనే మరల
నవతరించినవారు శ్రీరమ్మయ్యగారు, కాబట్టి వారియీవ్రాతలకు సమాధా
నము వ్రాయ నక్షణము లేదు. కాని నాసేరించిన కొన్నివాస్తవాంశముల
ను బ్రకటించుటకును నింతతో నేన దోకవాదముల ముగించుటకునే నా
యీ ప్రస్తుతప్రయత్న మని సహృదయులు గ్రహింతురుగాక.

విమర్శకున కాధారములు స్వల్పముగానే లభించును. వాని నూత
గాఁ గొని తనమనీషాబలమున వారఁ డొకయిప్పువ్యసిద్ధాంతమును ప్రకటిం
చును. ఆధారములు బహుళముగా లభించనపుడు విమర్శనాపేక్ష లేక వాస్త
వమే మెల్లరకు గోచరించునుగదా? విమర్శన మొకప్పుడు తక్కువోపబడు
టయు నేతాకపుడు ముదిత్రోవను సాగుటయు విదితమే కదా? సుప్రసిద్ధ
విమర్శకు లగు కీ. శే. గురుజూడ శ్రీరామమూర్తివంతులుగారి కవిజీవితము
లనెల్ల రా. బ. కీ. శే. ౯౦. వీరేశలింగము వంతులుగారు ఖండించికదా?
శ్రీ వీరేశలింగమువంతులుగారిసిద్ధాంతముల నిక్క డెంద తెల్పివిధముల ఖం
డించుచుండలేడ? నాచరితమునివిషయమై శ్రీనడకుడుటి వీరరాజువంతులు
గారును శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నెల్లు భిన్నభిన్నమార్గములఁ బ్రా
క్తుచున్నారో చూదితిరికదా? ఎవ్వడైనను దనుతమమనీషావిశేషమునంజేసి
విశేషాంశముల సాధించుట మాత్రమే విమర్శకుని పని గాని నిరాధార మైన
ను దనవాదమే నెగ్గవలె ననిపెనఁగులాడుట యాతనికి సరికాదు. అభిమానగ్ర
స్థులు మాత్ర మెల్లు పెనఁగలాడకమానరు. శ్రీ రమ్మయ్యగారిభిమానగ్రస్తు
లగుట వాస్తవమే నూచించుచున్నవి. అవతారికాభాగమునందలి యప్రాధ
పదబంధమును సత్యధికదోషములను జూచి బ్ర. శ్రీ. కువ్వస్వామయ్యగారు
బాల్యకవిత యనిరి. అందుఁ గవిసార్వభౌమబిఁదము జేర్చినఁబడుటచే నవ
సానకవిరయే యని శ్రీవీరేశలింగమువంతులుగా రనిరి. మొదటివారు కవి
సార్వభౌమబిరుదమును రెండవవారు దోషాధిక్యమును గణించలే దనియో

లేక గ్రహించలే దనియో చెప్పక తప్పకుగదా? ను ప్రస్థానములగునీ యిరువుర ప్రమాదములను భవంతుడగినది నను సూచించిన మూడవమార్గము దక్ష వేటు గానరాదు. కావుననే నేను మూడవమార్గమును బ్రకటించితిని. దీనిజేర్చినయిరువురుగాక కొ. వెం. లక్ష్మణరావుగారు, జయంతి రామయ్య వంతులుగారు మొదలగువండితు లనేకులు నావీక్షింప జూచియుండిరి. ఎవ్వరును నావాదము నాక్షేపించలేదు. నావాద మప్రమాణమే యెవచో నిండులు మహావండితు లుచేక్షింతురా? యని నేను సంకల్పించుచున్నాడను. నా ప్రసము వరమేల్వరన కెఱుగ.

ఇంతవఱ కీ మవతారికాభాగము నాధారముగాఁ గొన్నవారైదుగురుమాత్రమే. మొదటి శ్రీకృష్ణస్వామయ్య వీరేశలింగమువంతులుగార్ల వాదము నుందోపసుదవ్యాయమున నిరుపయోగమై నామార్గమునకు బలము చేకూర్చినది. మూడవవారగువడకునటి వీరరాజువంతులుగా శేషయొకప్రయోగమునకై దీనిని బ్రమాణముగా గ్రహించిరి. వారి కాప్రయోగ ప్రామాణ్యమే కావలసినది కాని యది శ్రీనాథరచిత మైనను గాకున్ననువారికిఁ బనిలేదు. కావున వారది శ్రీనాథరచితమే యని నమ్ముట కాభావము లేదు. నాల్గవవారగు బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రస్తావనము శ్రీనాథప్రణీతమే యని వ్రాసిరి. కాని వారీవాదోపవాదములవిషయమై యేమియుఁ జెలిప్రాయ మిఱులేదు. వారు నొకకార్యమునకే దీనిని గ్రహించిరి. ఇది శ్రీనాథరచితము గాకున్నను వారీవ్రాతలకు హనిలేదు. కావున వారు దీనిని బరమప్రమాణముగా సంగీకరించి రన విఱులేదు విదవవారు వరిశేషవ్యాయమున శ్రీబండ్లరు తిమ్మయ్యగారు మాత్రమే. వారే యిది సర్వథా శ్రీనాథకృతి యని వాదించువాడు. వారొక్కరే నావాదము నాక్షేపించుచున్నట్లు విదితము. శ్రీతిమ్మయ్యగారికి నాకు నేకాభిప్రాయము దుర్లభము. “స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా” యనువ్యాయమున నున్నతిప్పలతడికనే యూతగొనువారు వారు. మహావండితు లిరువురభిన్నాభిప్రాయముల సూత్రగాఁ గొని సూత్రసమార్గమునఁ జూపినవాడను నేను. శ్రీతిమ్మయ్యగారు తగినప్రమాణములఁ జూపిన నాయభిప్రాయము మార్చుకొనటకు సిద్ధముగా నున్నవాడను నేను; నేనేమివ్రాసినను నేప్రమాణములఁ జూపినను దమవట్టు వీడని వారు శ్రీతిమ్మయ్యగారు. కృతివతికాంతయ విషయమున నాకు ద్వేష లేక

మీ రేదని వలుసారులు నేను బ్రకటిందిముంటిని. ఇప్పుడు నన్ను మనవిచేయుచున్నాను. నాకు నాతనియెడ ద్వేషముండుటకు హేతువినుమంతయుఁ గానరాదు. కాన నావ్రాతలు ద్వేషపురితియు లన వలనులేదు. శ్రీరస్తుయ్య గారన్ననో వీరశైవులు. శాంతయ్య వీరశైవమతాధిపతిశిష్యుడు దానంజేసి వారి కాలనియెడఁ నభిమానము దుర్నివారము. అభిమానము లేదని వ్రాయుట సుకరమే కాని యట్లు నిరభిమానత్వమును బ్రకటించుట దుష్కరమేకదా? శ్రీనాథునకు లింగధారణాది శైవదీక్ష నుసంగుటకు శ్రీరస్తుయ్యగారు వడినయాచూసమే వారియభిమానమును వ్యక్తపఱుపఁజాలును. ఇట్టియభిమాన ముండఁగూడ దని నాయభిమతము గాదు, గాని, యభిమానముచే నిట్లు లోకమును బ్రతారించఁజూచుట తగదని నామనవి.

శ్రీరస్తుయ్యగారు వివాదాస్పద మునునయవతారికాభాగము నాలంబించి తమకు గ్రంథాధారమే కలదనియు నేనే యితరాధారములఁ జూపవలసియున్న దనియు వ్రాయుట హతవాదధోరణిజూపుచున్నది. వలుపురకు భ్రమప్రమాదాదులఁ గల్పించిన వివాదాస్పద మగుతదికను సమర్థింప వదియే ప్రమాణ మగుట యీవాదమందుఁ దక్కనెక్కడను గనము. ఇది శాస్త్రీయవాదపద్ధతి కానేరదు. తస్తుయ్యగారి హితబోధ చాలఁజిత్రము. “స్థితస్య గతిశ్చింతనీయా” పెద్దలను గీర్తిశేషులను దూషింపరాదు” అనునది. ఎవరు పెద్దలను దూషించిరి? తేలుకులు వీరిమతమునఁ బెద్దలును గీర్తిశేషులును గారా? వారికిమాత్ర మితత్వం నెట్లంటఁగల్గెదరు? నేనొక్కనిషయమునఁ జేసినవని నే వీ రనేకులవిషయమునఁ జేయుచు నిందమాత్రము సాపైనే వేయుచున్నారు.

బ్రహ్మాండమంత నూతనాధారము నొకదాని నివృత్తుచు చూపినారు శ్రీరస్తుయ్యగారు. భారతి మొదటిసంపుటము మూడవసంచిక ముప్పదియవ పుటలోని శాంతలింగమువిషయమును నేనుదాహరించితిని. నేనుదాహరించినది నాడు నేడు నన్నే భారతియందున్నది. అది యెట్టివివరణామము నొందలేదు. వలసినవారు చూడవగును. దానిని స్వవాదసమర్థనమున కవకల్పించిన తస్తుయ్యగారిమితచర్య మందుక గమనింపఁదగును. శాంతలింగము విషయ మెఱుంగఁగోరి వారు శ్రీమః సోమశేఖరకర్తగాఁగి వ్రాసినారంట. శాసనప్రతిష్ఠాత శాంతయ్యగారుకు లింగయ్య కాని శాంతయ్య కాడని వారుత్ర

రించిరంట. కులక్రమము పరిశీలించ లేదంట. నకలు సంపాదించి కంపెద మని యితవటకుఁ బంపనేలేదంట. ఇతవటకుఁ గార్యాంతరప్రసక్తియేనంట. ఇది చిత్రము గాదా? ఇట్లుది వాస్తవము గా దని నే ననఁ జాలను. అయినను స్పష్టమైన సంగతులనే ప్రకటించినఁ గొంతబాగుడు నని మనవి. శాంతయ్య కొడుకు లింగయ్య యనుశ్చకారి యప్రకటనాక్యమునకును ముద్రితమై ప్రకటితమైన శాంతలింగ మనుమాటకును బలాబలములు పాతకులే నిర్ణయింతురుగాక.

సహృదయులు ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన వీక్రిందిమూడుమాటలు:- శ్రీవాఙ్మయగ్రంథము నవసానకాలమున రచించి యేరికిని గృతి యొసాగకుండనే వరమవద మొందఁగా జనకహీన యగుకృతికన్యక వప్రథకవిచే నవతారికారచఃపూర్వకముగాఁ దన కంటఁగట్టించుకొన్నాడు శాంతయ్య యని నావాదము. శ్రీవాఙ్మయ శాంతయ్యకుఁ గృతి యిచ్చినపిదపనే శివసాన్నిధ్య మొందె వనియుఁ దర్వాతఁ గొంతకాలమున కాయవతారికాభాగము గొంతకొంత నష్టముగాఁగా శాంతయ్యవంశముగోనివారో వారి శిష్యకోటి లోనివారో దానిని బూరించియో పూరించియో యుండు రనియు నాపూరించినవారిండుక యప్రాధు లనియుఁ బైఁగా నివృటివటకుఁ బ్రతులువ్రాసి కొన్న లేఖకులవలనఁ దవ్వు లధికముగాఁ దూఱిన వనియు శ్రీకృష్ణయ్యగారి వాదము. నావాదము నిరాధార మనియు వారివాదము ప్రబలాధారవిష్టమనియుఁ గూడఁ దప్తుయ్యగారివ్రాతఁ సహృదయు లేడి మంచి దని తోచిన దానినే గ్రహింతురుగాక. నావాదమునకు బాధకము లగు ప్రమాణము లధికముగ దొరకినపుడు నాయభిప్రాయమును వెంటనేమార్చుకొందునని నామనవి.

ఈకథకు మూల మేదియనునది వారివ్యాసమునందలి రెండవభాగము. నేను గాశీఖండమందలి గుణాధి చరిత్రమే యంటిని. శంకరసంహితలో నీకథ యానుపూర్వకముగానే కలదని వారివాదము. నావాదమును నేను సమర్థించి యే వ్రాసితిని. వామాహాసము చేయుచున్నాడు. శంకరసంహితను నేను జూచితిని. వాకీకథ యెందు నగపడలేదు. వాస్తవముగ సం దీకథ లేనే లేదు. శంకరసంహితలో నీకథ యున్నదన్నవా రెందున్నదో యెట్లున్నదో చూపుట విధిగదా? ఏది, యెట్లు చూపరేల? వారికడ శంకరసంహిత లేదా? దానిని వారు పరిశీలించలేదా? అం దీకథ లేదా? ఇం దేది లేదో, యన్నియు లేనో

వారున్నప్పుడుగఁ జెప్పినఁ జి క్కొకిఁ తడియను. మఱి నైపులై శంకరసంహితలో నీ విషయము గల దని వాదించుచుఁ గూడ వానిషయమునఁగూడ నీరడికనే ప్రమాణముగాఁ జూపుట పాడియగునా? వీరు లెక్కలమీఁద లెక్కల గుఱించి నావాదమును ద్రోసిపుచ్చుటకుఁ “దాశససార్వభౌము”లను నొకకడ్యముదాహరించిరి. ఆపద్యమువలన నావాదమునకు బాధ యేరు యు లేదు. దానికైలి యప్రాశస్త్య యశ్రీవాధీమమే యని రుజువు చేసికొనుచున్నది. అందలి “సదా” అన్యాయమా? శివునకు విశేషణమా? శివరాత్రి యనప్రసిద్ధి గన్నతీర్థమునకు సదాశివరాత్రి యని వ్యవహార మెందేరి కలదా? “దోషావహృతిక్రమంబు” ఏసమాసము? అర్థ మేమి? శ్రీశివశివ్యుడగు దేని కైనను నిందే ప్రమాణములఁ జూపుట నే నవి యెల్లఁ గా దనుట పరిపాటియైనది. అసత్యారోపం దీశాససంహితయని యుండ నించు శంకరసంహిత యని కలదు. ఈశాసశంకరపదములు పర్యాయవాచకములే యైనను సుప్రసిద్ధముగు శంకరసంహితయు దీక్షలేమిఁజేసి యొకకడ్య మనర్థకముగా నున్నది.

మూఁడవభాగ మువలబ్ధగ్రంథసమగ్రతాసమగ్రతలం గూర్చినది. తొలుదొల్ల నీగ్రంథము పరివర్తనచిత్రముఁ బ్రకటించుటవలనపుడు గ్రంథ మనమగ్ర మనియు నొక్కయాశ్వాసగ్రంథ ముండవలయు ననియు నేనే పత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించియుంటిని. ఎంతకాలమునకు నావిషయ మించుకయు నుండు బ్రదుక గాకుండుటచే నాయభిప్రాయమును బీఠికారచనావసరమున మార్చుకొంటిని. మార్చుకొనుటకుఁ దగిన హేతువు లుండుటచేతనే మార్చుకొంటిని. ఆహేతువులను బ్రకటించియే యుంటిని. శ్రీశివశివ్యుడగు రీపట్టునఁ గూడ నూహాగానమునే యాలాపించుచున్నార, గాని, ప్రమాణములఁ జూపఁజాలకున్నారు. ఆశ్వాసాంతపద్యములే శ్రీవాఘునివి కా వనుచున్నపుడు వానితరువాతిగద్యములు శ్రీవాఘుని వని నన్ను నమ్మించుట సరసమేనా? కావున నీ విషయమునఁగూడఁ దద్వత్తుడగు చరితార్థులు కా లేదని మనవి

విమర్శకులు గావించవలసినది యువలబ్ధము లగు నాధారములతోఁ దమకు నన్నిక గలిగిన మార్గమును లోకమున కెఱుకఁసేయుట గాని పరమత ఖండనమును బరదూషణమును మాత్ర మేకాదు. పరమతమునందు దోషము లుండి వానిని ఖండింపఁదగిన ప్రమాణములు దనకు లభించినపు డావని మం

చిదే. ఏయాభారములు లేక గగనారవిందమున కాశించుట దగదు. కేవలహాశ శతవాదములకే పూనినచో నెవ్వరును వెనుదీయరు? ఒకవేళ, దనవాదము దప్పేయినచో బ్రహ్మప్రమాణముల కారణంబుద్ధుడై యే యుండును. సత్యము గోచరించినపుడు దనవాదమును మార్చుకొనుట యాకస్మిక విధియే యగును. శ్రీరస్తుత్యుగా రీవటకుఁ గావించిన విమర్శనమున నాయభిప్రాయము మార్చుకొనఁదగిన హేతువు లేవి యు సూచించి యుండలేదు. ఈవిషయ మై యంక వారితో నేవిధ మగువాదమును జేయఁజాలను. నాకుఁ గావలసినది సత్య నిర్ధారణము. దానికై వాకిపుడు లభించిన ప్రమాణముల నీక్రిందన్మహాహరించెదను. నాసేకరించిన ప్రమాణములవలన నావాదము ప్రమాణమును శ్రీరస్తుత్యుగారి వాద విప్రమాణము నైనది. అయినను శ్రీరస్తుత్యుగారు కేవల నిరాధారముగ వ్యక్తింపఁదలకును నపసిద్ధాంత ప్రకటనమునకును గడంగుటచే వారి యుక్తుల ఖండించుటకు మాత్రమే యంత వ్రాయవలసి వచ్చినది.

ఈ గ్రంథమునకు మూలము శంకరసంహిత కాదు. ఈ శాసనసంహితయే. ఆనామముతోడనే యది యిపుడు పలభ్యమయినది. దానియందీకథామూలము నూలుకొక్కములు మాత్రమే కలవు. దిక్ష్వాత్ర ముగ నున్నకథను విపులముగాఁ జెంది వ్రాసినాడు. పర్ల సాంశముల నవేలముగాఁ గాదంబరించుండి యాంధ్రీకరించినాడు. ఇంక నొక్కయోశ్వాసము గ్రంథ ముండవలసినట్లే మూలమువలనఁ గూడఁ దోచుచున్నది ప్రకృతగ్రంథమువలన పట్లు దోచుటచే నేను దొలుత నసమగ్ర మనియే ప్రకటించియు బహుకాలమువఱకు నావిషయ మించుకయుఁ దెలియరాకుండుటయు సమగ్రమే యగుటకు నూహములు ప్రేరించుటయుఁ గారణములుగ నాపూర్వాభిప్రాయమును మార్చికొంటిని. ఇపుడు సత్యము గోచరించుటచేఁ బూర్వాభిప్రాయమునకే తిరిగి వచ్చినందులకు సహృదయులు మన్నింపవేఁడెదను. మూలము నాలోచించిన నొక్కయోశ్వాస ముండవలయు నని తెలియుచున్నది. ఇంతవఱకును నీగ్రంథమునకుఁ బ్రత్యంతరము గాని బ్రహ్మమగు నాశ్వాసము గాని లభింపలేదు. ఎవ్వరికిఁ గోచరము గాలేదు. ఆదివర్తిభాగము నారణ్య రచింపకయే కాలగతి నొందెనో రచించినను నాభాగమే కాలగర్భమున లీన మయ్యెనో నిర్ణయింప ననువుగోదు. అచిరకాలమున నాగ్రంథముగూడ లభించి యాంధ్రమాహాజనుల నానంద

వీదికలం బేల్చుగాక యనివరమేశ్వరు వేడుచున్నాడను. మద్గురువర్యులగు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెప్పఁపునుండి ది 15.2.28 తేదీన నా కోరికవిషయమై యుత్తరము వ్రాయుచు సం దీవిషయమై యిట్లు వ్రాసిరి. “శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును సంస్మృత ఈశానసంహితాంతర్గతమును పదివిధిని. 100 శ్లోకములు గ్రంథము నిప్పు డుకఁ బ్ట మయినంత గ్రంథముగా జెంచివాఁడు. ఇంక నొక్కయశ్వాసము గ్రంథ ముండవలెను. మీద శివరాత్రిమాహాత్మ్యప్రతిపాదకవిషయములు ప్రధానముగా నున్నవి. తెల్లుపుస్తకమును సంస్మృతముతో జతగూర్చి చదివి నోట్లు వ్రాసినాను. మీ రీతూరి వచ్చినపుడు చూపెదను.”

సహృదయపాతకలారా ! ఈశివరాత్రిమాహాత్మ్యమును గూర్చి యిది వఱకుఁ బెద్దపెద్ద చర్చలు సాగినవి. కాని వానివలన నిసుమంత యు వాస్తవము గోచరింపక కాలహరణమే ఫల మైనది ఇప్పటి వాస్తావలన నించుక ఫల మందునేమో యని యాశించుచున్నాడను. * ఏమైనను మంచి ప్రమాణములు లభించిన దక్క నింక నీవిషయమై యెవ్వరును వ్యర్థ కాలయాపనమును గావించ రని నమ్ముచు నీవిషయమున కింతటితో స్వస్తి చెప్పుచున్నాడను.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

యాయూణ్ని వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు,
ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యవరిషత్తు-విజయనగరము.
(గతసంచికావశేషము.)

శ్లో. ఆశ్చర్యాణా మతిశయవతాం జన్మభూమి స్త్రిలోకాం
భ్యాతః క్వేతచ్ఛదతలగిరా సామ్యతే గమ్యదేశః
కామ స్యాత్తాభిరుతఘటనాసాహసత్యక్షమూర్తేః
ప్రీత్యా నిత్యం నివసతి పురే యత్ర శైలేస్తకన్యా.

ఉపసంహారశ్లోకము:—

శ్లో. విశ్వేషారాం మమసహచరీ మిత్రమాశ్వాస్య యుక్త్యా
వశ్యా దచ్ఛాశయవరివత భ్రాతరాశా మభీష్టమ్
స్వర్వోహం ప్రియసఖపున స్తత్ర తత్రాస్తరేతే
మాభూ త్తానావిరహఘటనా కిం జన్మాన్తరేపి.*

* XXXII మానససందేశము:— 25. స్వర్గీయ శ్రీమ ద్వింజయూరి
వీరరాఘవాచార్యరచితము. ఆంధ్రగీర్వాణముల నీయన ప్రచండకవికోవిదులు;
బహుగ్రంథనిర్మాతలు 'భరతాభ్యుదయ' ప్రబంధనిర్మాతలు, నాంధ్రగీర్వాణ
వండితకవిచక్రచూడామణులు, విద్యా సఖిసవంధితరాయచిరుదభూషితులు
సగుప్తగీయ శ్రీమన్మాదభూషి వేంకటాచార్యులవారును వీరును గలసి విద్యా
వినోదములఁ బాల్గొనుచుండెడినారట. వీరరాఘవాచార్యులవారి యితర
గ్రంథములలో నాకుఁ బ్రస్తుతము జ్ఞాపకమున్నవి. 1. భ్రమరగీతాత్మసారము.
2. శ్రీమద్వేదాంతదేశికచరిత్ర.

'మానససందేశము,' రాయబహదూరు, ఆనరబుల్, విద్యావినోద
చిరుదవిరాజితు లగుశ్రీమత్సనప్పకం అసంతాచార్యుల (C. I. E.) వారి
యాజ్ఞచే రచించఁబడినట్టులు ముద్రితగ్రంథమునఁ గలదు. ఈ కావ్యము మద్రా
కొన్నావృత్తముయము. ఇందు రెండుస్కంధములు గలవు. అందు I స్కంధలో 51 శ్లో
II స్కంధలో 58 శ్లోకములు గలవు. ఇందలి యితివృత్తముంగూర్చి కవియే
'గ్రంథారంభము'నకు ముం దిట్లులు నడిచియున్నాఁడు:—

శ్లో. జ్ఞానీ జడభరతాభ్యో భగవద్భావార్థికాం స్తుతిః ప్యానోత్
క్రియతే మయాద్యి 'మనససందేశా'భ్యో కావ్యయాపేణ'

25. చన్నపురి 'వైజయంతిప్రభురకా' వాదితము. 1902.

జ్ఞాని యగుజడభరతకృగ మగుభావభ్యానాత్మిక మగుస్తుతియే యీ కావ్యబీజము. ఇందలి శ్లోకరత్నములు కొన్ని విమర్శనిఃసోపలపట్టికపైఁ బరీక్షింపఁబడుఁగాక.

1. శ్లో. కశ్చిద్యోగా ధరిణిశునా పోషితే నాంబుమధ్యా
దాసితేన ప్రచలితమనా లాలితే నాంకమధ్యే
భూకత్పకే పులహమునినా ధిష్ఠితేషు స్వనానం
యోగీశేన ప్రధితతపసా పావనే ష్వాశ్రమేషు. I ప. 1 శ్లో.

2 శ్లో. తస్మిన్ స్థానే సమృగకలినా భ్రామ్యమాణో మహాన్తం
ద్రవ్యః కాలం విషయరుచినా మానసే నాత్మయోగతో
సీత్యా భృత్వా కతితసులభం జన్త సారంగయోనా
పశ్యా దాత్తో భవ దతితరాం జ్ఞానయోగప్రణాశతో. ౨

3. శ్లో. జాతం వంశే విధివిరచితే వేదనేత్రాత్మకానాం
తల్వానాం త్వాం ప్రథమగణితం వేద్మి సర్వేంద్రియాణాం
తేనార్థిత్యాం త్వయివిధివశా న్నవ్విధక్తగ్రహైః ౭చాం
యాచ్ఛా మోక్షా సభవతి సతా వగ్రతోహ ప్రభూణాం. ౩.

4. శ్లో. జ్యోతిష్మంతం నిబిడరుచయో నిర్మలం నిత్యశోభాః
భక్త్యున్నేషం నిరతభజనాః కాంచనం కాంచనాఘ్రాః
చిత్రభూతం నవమణిచితా భాస్వరం భాస్వరాభాః
ప్రాసాదాస్త్యాం గుణసమతయా మిత్ర మానందయన్తి. II. ప. 1. శ్లో.
ఫలశ్రుతిః.

5. శ్లో. యోగో భక్తిర్వయ మపి ముదా దర్శితం యఃపశేత్వా
సాక్షాద్భూతం భరతమునినా మానసప్రేషణేన
విష్టా భక్తిః కరమకరమే శాశ్వతే సన్నధతే
జన్మారణ్యక్షుతి రపి భవే శ్శుభరాస్తపేతుః. II ప. 58 శ్లో.

శ్లో. ప్రవసంవత్సరే శాశ్వతే వేదనేత్రగణితుకే
కృతం కావ్య మిదం దివ్యం వీరరాఘవసూరిణా.

“శ్రీమత్కైశికగోత్రకవిశ్రీ శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యవర్యపుత్ర శ్రీమద్రామానుజాచార్యగురువర్యవదాంబుజానకచిత్త సచ్చాత్ర వింజమూరి వీరరాఘవాచార్యరచిత మగు‘మానససందేశము’సమాప్తము.”

చమత్కరియుతమును, సుప్రచురము నగు మనోవిషయకశ్లోకరత్నము స్ఫృతివథమున లభించుచున్నది.

“శ్లో. నపుంసక మితి జ్ఞాత్వా ప్రియాయై ప్రేషితం మనః

తత్తు తత్రైవరమతే హతాః పాణినినావయమ్”

మనస్సు నపుంసక(నపుంసకలింగ)మని పాణిన్యాయములు చెప్పటచే దానిని నాప్రియురాలికిఁ బంపితిని. ఆమనస్సు లక్ష్యడనే రమించుచున్నది, పాణిని మాళింగతీసె ననిభావము.*

*XXXIII మానససందేశము:—26 (దీనికి గురుస్తవ మనియు నామాస్తరము.) స్వగ్ధీయ మనఃమహోపాధ్యాయ యమ్. లక్ష్మణసూరికృతము. వీరు జహగ్రన్ధవిర్రాతలు వీరచరితమును గుఱించియు, దన్నిగ్ధితగ్రన్ధముల గూర్చియు మున్నగు వివరింపఁబోవు “విప్రసందేశ”మను న్యాయబొగమునఁ జూడ నగు. ‘మానససందేశము’న నితివృత్తము శ్రీకంకరాచార్యులవారి శ్రీశాలివాతీపురయాత్రోత్సవవర్ణనము. “వరమహానవరివ్రాజకాచార్యజగద్గురృశృంగిరిమతాధీశ్వర శ్రీమదభినవసద్విదానందస్వసింహభారతీంద్రాభిధాన శ్రీశంభూరాచార్యస్వామినా శ్రీశాలివాతీపురం ప్రతి యాత్రోత్సవవర్ణనమ్”

*XXXIV మారుతసందేశము:—27 కవినామము మృగ్యము. ప్రియుఁడు ప్రియురాలికి మారుతమును దూతగాఁ బంపుట యట నువవర్ణింపఁబడి యున్నది.

చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయకట్టిక (‘A Triennial Catalogue of Manuscripts’ collected during 1919—’22. Vol. iv. part i. Skt, Page 4300; R. N. 2964)లో నుల్లేఖింపఁబడిన ‘మారుతసందేశ’ శ్లోకముల నిట నుట్టుకొనెద.

1. “శ్లో. ఆనందాజ్ఞా సహదయితయా కోఽపి ఫలద్విలాసీ
హర్షే రమ్యే సురభినయయే మన్తభాజ్ఞానువర్తీ
శుక్లావేగా దివ కుచతటా త్పూర్ణ మాకృష్య తస్మాః
నిశ్యే దూరం కనకకటకం నామ శైలం నియత్యా.”

౧

26. Catalogue of Sanskrit works of M. Lakshmanasuri. (attached to his ‘Bhishmavijaya’)

27. ‘A Triennial Catalogue of Mss’—1919-22. Vol. iv. part i. Skt. R. No. 2964.

2. శ్లో. తత్సూర్యంత జ్ఞాతివిరహః కాస్తయా సప్రయోత
స్తస్తి న్యాసనికతరువృతే సజ్జర స్పదికృత్తే
భూయస్స సా కబలితభృతి శ్చిస్తయా క్షాస్తచేతాః
- మస్తం వాస్తం మలయమరతం చైత్ర మిత్రం దదర్శ. ౨
6. శ్లో. గస్తన్యా నో వసతి రముతో మన్నియోగం వినాతే
కార్యాత్మైవ స్థితి రపి సఖే యావ దేష్యా మ్యహం త్వామ్
తుభ్యం భద్రం భవతు కృతి నే మాత్ర తే ద్వావరోఽభూ
దిత్యాభావ్య త్రిదివవసతి ర్థాం దివభౌతృపాత
7. శ్లో. యాతవ్యాతే పునరిహ పురీ కామదత్తాభిధానా
సాదత్తానాం భవనవిదితా వాసభూమి ర్మృపాణాం
యస్యాం ప్రీత్యా హిమగిరిసుతాపూర్ణావామూర్ధభాగో
నిత్యం దేవ త్రిపురవిజయీ విశ్వవద్భాగ్యయాస్తే. ౩

కావ్యోపసంహారము:—

8. శ్లో. ఆనందో త్థా నథ కజలయన్ శీతలా నశ్రువిన్దా
స్తస్తస్తిత్యా నురభిలతః స్తీరపద్మానవాయాః
తామావృచ్ఛ్య త్వమ పి విచర స్వేచ్ఛయా దేవలోకాన్
భూయ శ్చౌముం జన మనుగృహా నాస్తపాభాగ్యలక్ష్మ్యో.
XXXV మేఘదూత :—28. కాళిదాసకవిగులగురుకృతము. ౪

సకలదూతకావ్యవిర్భూతలకు నుకూలవర్ణ మైనకాళిదాసకవిచక్రమూడా మణిశ్శత 'మేఘదూత' మన్నిదూతకావ్యములయందు బ్రాచీనతమ మనుట

28 విరోపాఖండమునను, భారతవర్షమున నీకావ్యము బహువారము విద్యవ్య తంతులచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. ముద్రితపరకృతప్రతులలో నీక్రిందిప్రతులను త్రవములు (i) కె. డి. పాతకసంపాదికప్రతి. ('Oriental Book Supplying, Agency, Poona. 1916.) (ii) హల్త్జ్చ్ పండితునిప్రతి. (Dr. Hultzsch; 'Royal Asiatic Society,' London, 1911.) (iii) మోరేల్ కాలాచంద్రకాశేపండితుని ప్రతి. (M. R. Kale, B. A., 2nd edition, 1926; Published by P. S. Rege, Esq., at Khanderao Buliding Khota's Wadi, Girgaum, Bombay.) (iv) వర్ణజనుచూచుచుండు, కళాప్రపూర్ణ వేదమువేంకటరాయశాస్త్రి మహోదయులు 1902 లో సర్వోత్కృష్టాంధ్రపీఠా వ్యాఖ్యానవనప్రయోజనాన్నితముగఁ గలారత్నాకర ముద్రణాలయముండి ప్రచురింపినప్రతి, చెన్నై త్రి. నిఖిలలోకముకానందాస్థానమున ప్రిన్ట్ అయినదను గానింపిన యాసర్వోత్కృష్టకావ్యమున

నుస్ఫుటము. కాళిదాసనిర్మిత మగు 'మేఘదూత'మను దివ్యభవనముమీదనే తక్కినదూతకావ్యకవిజిల్లులు వివిధకవిత్వచిత్రముల రచించిరి. మేఘదూత మూలమునఁ గాళిదాసప్రసాదిత మగుకవితాకనకముతోడనే తక్కినదూతకావ్య కవిజిల్లులు తమతమయువజ్ఞానుగుణముగ వివిధము లగుచిత్రవిచిత్రకావ్యాభరణముల రచించిరి. ప్రసన్నకవితాకాశలముచేతను, భావభాషాసమావేశనైపుణ్యముచేత నీకావ్యరాజము నురభారతీకవితాసామ్రాజ్యమున కధీశ్వరత్వము వహించుచున్న దని ఘంటాఘోషమునఁ జెప్పవచ్చును.

పికానాకయత్నుఁడు స్వకార్యాకరణదోషముచే నుకవత్సరము నిజ కాంతావరహ మనుభవించునట్లులు శపింపఁబడి రామగిర్వాశ్రమమునఁ గాలయాపన మొనర్చుచుండెను. ఆసాధప్రథమవివసమున నీతఁ డతిమాత్రకామోన్మత్తుడై చేతనాచేతనజ్ఞానవిహీనుఁ డై యలకానగరిలో బ్రయత్నపథ్యమాగ మలాభ మొన్నఁ జెన్నఁ దని దివనగణచాతత్పరమై విరహవేదనం గుండుచున్న తనప్రాణప్రియసవిధమునకు దూతగా వెడలు మని యాజ్ఞాదైవ్యమును వహించి మేఘునభ్యర్థించెను. ఈయతివృత్తబీజమే కాళిదాసునికవితాదోహద

కేబదివ్యాఖ్య లున్నది Aufrecht పండితుఁడు "Catalogus Catalogorum" అను "లిఖితగ్రంథప్రకాశిక" లో వ్రాసినయొక్కదాని. అందు గొన్నిమాత్రమే ముద్రింపఁబడి యున్నది. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య "హ్యాన్" ప్రతుదివిప్రతిలో ముద్రికము. దక్షిణాపర్వతాధిపతి "ప్రదీపము" అనంతకమలగిర్వాణగ్రంథాలయలో నున్నది. మహాపాథ్యాయ, మహాపాథ్యాయకగణపతికాశ్రి మహాదయాచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. పూర్వపర వ్యతిరేక "విద్యుత్త" నుగ్గత ఆర్. వి. కృష్ణమాచార్య విద్యవ్యవస్థాపక "శ్రీరాణినిలాసగ్రంథావళి" నెం 15—శ్రీరంగము. 1909, లోఁ బ్రకాశితము. మల్లికార్జుని "సంజీవిని" బహువిద్య జ్ఞానానుబంధమునదీనిన దగుటచే ననేకప్రతులలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. అందు కే. వి. పాతక (Prof. K. B. Pathak) పండితుని ప్రతి ప్రకృతము. "మేఘసందేశ" విమర్శగ్రంథములలో నిటు రెంటిని తేల్చినవలసియున్నది 1. విశిష్టవిద్యాధ్యక్షగ్రంథయందును, బ్రాహ్మసాంధితిల్లభుఁడు నను "రాత్రిమహాదూత" పో"ఫెనర్ మాలారు రంగాచార్యమహాదయాని "మేఘసందేశరసాస్వాదనము" (A critical Appreciation of Kalidasa's Meghasandesa P. 103 A Lecture delivered by Rao Bahadur Prof. M. Rangacharya, M. A., Prof. of Sanskrit and Comparative Philology, Presidency College, Madras Printed at the Brahmavadin Press, Madras for the 'Sanskrit Association' of the Presidency College, 5th December 1910) 2. ఆర్. వి. కృష్ణమాచార్యవర్యుని (M. A.) "మేఘసందేశవిమర్శనము" (కావ్యవిమర్శనీగ్రంథాలయ) ఈవిమర్శన గిర్వాణభాషలో వ్రాయఁబడియున్నది. శ్రీరాణినిలాసముస్త్రాలయము, శ్రీరంగము.

ప్రభావముచే నసభ్యకావ్యకల్పకమై విరాజిల్లెను. జనానుమోదమువడసిన యన్ని కావ్యములవలన “మేఘదూత”యొక్క బ్రహ్మ ఫలముచే బుష్టినొందినది. వల్లభదేవుని వ్యాఖ్య ననుసరించి హల్ట్జ్ (Dr. Hultzsch) వదితుడు ‘మేఘదూత’లో గాళిదాసనిర్మితశ్లోకములు 111 మాత్రమే యని నిర్ధారిం చెను. ఇది చాతకవదితుడు “సార్యాభ్యుదయము” ననుసరించి, ‘గాళిదా సీయశ్లోకములు, ‘మేఘదూత’లోనిది, 121 యని నిర్ణయించెను. దక్షిణావర్త నాథుని “ప్రదీపవ్యాఖ్య” వలన నిండలిగాళిదాస శ్లోకములు 110 యనియు, మహానుజాసాధ్యాయులును, వ్యాఖ్యాతృసారస్వభాముడు నగుమల్లివాధ సూరి “సంచరినీ” వ్యాఖ్యమువలన 118 శ్లోకములనియు, బూర్ణసరస్వతికృత “విద్యులత” వలన 110 శ్లోకములనియుఁ చెలియుచున్నది.

* గాళిదాసునకును నితరకవులకును గలతారతమ్యము “శబ్దమందేమి యోర్థమందేమి, రసమందేమి, త్రిభువనవిధాతృఘటనిర్మాతృతారతమ్యము వం టిజే * * * * * గాళిదాసునికవనము ధ్వనిప్రధానము; బహిరస్తఃస్ఫుర ద్రసము, కవనమునకెల్ల, అందునం బ్రధానముగా శృంగారకవనమునకు వర వడి. ఇతనికవనము నందనోద్భావముగా నుండిన, ప్రాయుకముగా నితరులది సాధారణోద్భావంబుగా నుండును. ఈయనసూక్ష్మముగా సూచించినవిషయ ములను వానియనాంతరభేదముల నితరకవులు విస్తరింతురు. ఈయన వ్యంగ్య మర్మాదగాఁ జెప్పినవిషయములను ఇతరులు లక్ష్యవాచ్యభంగులం బ్రకటిం తురు. ఈయన యుపమాప్రధానుండునం గదా. “ఉపమాగాళిదాసస్య” అనుసూక్తి సార్వలాకికము.

“ఉపమేశా నైయామీ సంప్రాప్తా చిత్రభూమికాశేదాన్

రజ్జయతి కావ్యరజే వృత్తస్తి తద్విదాంచేతః.”

...ఉపమా సైవోక్త భక్తిభేదే నానేకాలంకారభావం భజతే...తదిదం చిత్రం విశ్వో బ్రహ్మజ్ఞావాది వోపమాజ్ఞానాల్జ్ఞాతం భవతీత్యాదా నిరూప్యతే నిఖలభేదసహితాసా” అని “చిత్రమీమాంసా” కారుల యనుశాసనము. దా నింబట్టి పరికింపఁ గాళిదాసుఁ డుపమయం దద్వితీయం డగుట నలంకారమం దెల్ల నట్టివాఁడే. దానందేసి కవనమాత్రమందే యద్వితీయఁ డని యేర్పడు చున్నది. ఇతనిప్రతిభావిశేషమును, అలంకారములచేతను, అసవ్యసామాన్య లోకస్వరూపవ్యవహారాభిజ్ఞతను, ఇతరకవిగౌరవభ్యవస్తుస్వరూపవర్ణనలచే

ను లోకోత్తరాధారవ్యాపాదులచేతను, ఆత్మసంస్కారోత్పన్నను ఉదాత్తవస్తు
రచనలచేతను వివేకు లెఱుంగుదురు... * * * * * అమోఘ
వర్ణమహీనాభునిగురువు జైనమహాకవి జనసేనుఁడు మేఘసందేశము నావేష్టించి
“సార్వాభ్యుదయ” మను మహాకావ్యమును రచించినందునను, భవభూతి
“(29) మూలతీమాధవము”లో నవమాంకములోఁ గతిపయోక్తోకములలో లఘు
పుగా “మేఘసందేశము” ననుకరించుటచేతను, బిల్వణాకవి “విక్రమాజ్ఞాదేవచరి
తము”న XIII సర్గలో వర్ణితులలో కాళిదాస “మేఘసందేశము”ను త
ద్దయుఁ బరితలతలంపునకుం దెచ్చుటచేతను, ఈవలివిద్వాంసులు వలుపుదు
ఁగించుమించుగా మేఘానువాదముగా, అనేకులు వృత్తము సయితము మార్ప
క “ఉద్ధవసందేశము” “ఉద్ధవదూతము” “హంససం” “హంసదూ” “షడాంక
దూ” అను గ్రంథములను మేఘప్రకారముననే రచించుటచేతను, మేఘసందే
శ ప్రభావము తెల్లమగుచున్నది. ఈతనిగ్రంథములపై విద్వాంసులచే న్రాయఁ
బడిన వ్యాఖ్యల బహుత్వముచేతఁ గూడ వానియుత్పన్న తెలియుచున్నది...
.....కావ్యములలో “మేఘసందేశము” నకు సాటి రాఁగలది “సౌంద
ర్యలహరి (శంకరభగవత్పూజ్యపాదనిర్ణయము), “అమరుకము” ఇట్టివి, వికటిరెం
డు దక్ష మఱి లేవు. “మేఘసందేశము” లోకములోని శృంగారప్రబంధ
సర్వస్వమునకుఁ బ్రభవమయిన యూటబుగ్గ యవంజెల్లును.” (30.)

కాళిదాసుని “మేఘసందేశము” కవివృత్తాంతాత్మక మని (Auto-biogra-
phical) కతిపయోగవిమర్శకచూడామణుల యాశయము. శ్రీయుత శంకర అశ
లచంద్రచటర్జీ మహోదయులు స్వవిరచిత మగు “కాళిదాసకవికాశేమువిషీ
చారము”న నిట్లువ్రాసియున్నారు.

“According to Dr. Bhan Daji, the argument of the Megha-
duta is nothing but a faithful picture of the poet's own feelings
caused by separation from his dear wife and home. Dr. Bhar
Daji, however, appears to have pushed the analogy too far
Like the Sonnets of Shakespeare, the poem may possibly have
some auto-biographical significance, and may be taken 'to express
the poet's own feelings in his own person.' In fact although the
poet has tried his best to keep his own personality in the back

29 “కల్పితమ్యుత్పత్తి”కావ్యం; దై వాత్మకేర్ణగ”తీకావి.

30 శ్రీ నందమ శంకరరాయశాస్త్రిగారి మేఘసందేశపీఠికనుండి 5-2 పు.

ground, still he has at times unconsciously betrayed himself in the exuberance of his emotion; and the deep under-current of pathos, which runs through Yaksha's address to the cloud, seems to bear every mark of being the expression of a real sentiment." (31)

‘మేఘసందేశ మ’ నని నీకావ్యనామము గూడ విశేషవిషయస్ఫూర్తకమై విపులవ్యాఖ్యాన్యమై విరాజిల్లుచున్నది. కాళిదాసునకు స్వనామమే యీకావ్యనామమును స్ఫురింపజేసియుండు నని యఖలచంద్ర చటర్జీ కండితుని యభిప్రాయము. ఏలనఁ, ‘గాళీ’ శబ్దమునకు మేఘమాల (నవాంబుదశ్రేణి) యనువర్థము నిఘంటుసिद्धము. నైఘంటుకప్రమాణముం జూపెదఁ—‘శ్లో. కాళీ నవాంబుదశ్రేణ్యాం భవానీమాతృభేదయోః’ —నానార్థరత్నమాల. II కాం. 407 శ్లో. 84 పు. ఈపదము నీయర్థమునఁ ‘గాళీ’దానుఁడు ప్రయోగించియున్నాఁడనిచటర్జీ కండితుఁ డీశ్లోకము నుల్లేఖించెను.

శ్లో. తాసాంచ వశ్చ త్తనకప్రభాణాం ‘కాళీ’కపాలాధరణా చ కాసే
బలాకినీసలవయోదరాజీ దూరం పురః క్షీప్తశత్రుదేవ.’ ఈమా VII

కాని యీవిషయములు విమర్శనీయములు. కాళిదాసుని మేఘదూత నామమాలచూడము కలిపిన నీకావ్యము కవివృత్తాంతాత్మకమనియు యత్కుడు కాళిదాసుఁడనియుఁ దత్పత్తి కాళిదాసప్రాణప్రియ యనియుఁ దప్పకతోచును.

“శ్లో. కాళిదాసగిరాం సారం కాళిదాస స్సరస్వతీ
చతుర్ముఖోఽథవా సాక్షో ద్విగు ర్నాన్యేవ మాదృశః”

అని పదవాక్యప్రమాణపారావారపరీణ, మహామహాబోధ్యాయ, వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌమమల్లి నాథసూరి కాళిదాసకవితాకాశలముఁగూర్చి వల్లియుండ, ‘మాఘే మేఘే గతం వయః’ అను రిదీయసూక్తి చొప్పున నాతని వయస్సు నెల్ల నాక్రమించిన యీమేఘసందేశరసస్వాదనావసరమునఁ గించి జ్ఞచరమాణువు లగునస్తదాదు లేమి వ్రాయవలయునో యెఱుఁగను.

31. From Prof. Akhil Chandra Chatterji's (M. A., B. L.) 'Kalidasa, His Poetry and Mind.' pp. 6—237. Printed by Nrisimha Prasad Bose at the 'Kohinoor Printing Works,' 154, Cornwalli's St., Calcutta and published by S. K. Lahiri & Co., 54, College St., Calcutta. 1910.

కాళిదాసుని 'కుస్తలేశ్వరచాత్యనుం'సూర్పి ముద్దుండు వ్రాసెదను. దీనిం సూర్పి "భారతి" [Vol. VII. No. i; జనవరి 1930]లో నేను వ్రాసిన వ్యాసముం జూచునది.

ఆంధ్రీకృతమేఘసందేశములు.

మేఘసందేశాంధ్రీకృతల నామముల నుదాహరించెద. ప్రకృతము స్ఫురించినవానిలో, (i) గొటికలపూడి వేంకటకృష్ణసోమయాజి, 32- (క్రీ. శ. 1790) కృతాంధ్రీకరణము ప్రాచీనతమము. (ii) స్వర్ణత మహామహాధ్యక్షక కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు కూడ దీని నాంధ్రీకరించిరి. (iii) వసురాయకవి ద్రులు కూడ దీని (క్రీ. శ. 1884) నాంధ్రీకరించిరి. (iv) కవిరాజు వత్సవాయి నీలాద్రిరాజుగారు కూడ దీనిం చెనిగించిరి. (v) లోకనాథకవి యనునాతఁడు కూడ దీని నాంధ్రీకరించెను. [వైగ్రంథములలో ii-v వఱకు రాజమహేంద్రవరమునందలి 'శాతమిగ్రంథాలయము'నఁ గలవు.] ఇంకను (vi) త్రిపురాన సూర్యప్రసాదరాయకవి సీసవద్యత్తకముగా దీనిం చెనిగించె నని విని యున్నాను. (vii) మామిత్త లగువఱ్ఱల జగన్నాథకవి (B. A.) కూడ నీనడుమ నీకావ్యము నాంధ్రీకరించె నని వింటిని. (viii) నెల్లూరు 'వేంకటగిరి రాజావారి కళాశాలాంక్షేయోపన్యాసకు లగు శ్రీగజ్జము వేంకటసుబ్బరామయ్యగారు కూడ దీని నాంధ్రీకరించి ప్రచురించినట్టులు "భారతి"లో [7 సం. 2 సం. ఫిబ్రవరి 1930; 347 పు.] జూచియున్నాను. ఇంకను మాస్టర్నికథ గతములుగాని యాంధ్రీకృతులు పెక్కులు గల వనియే మానవ్యము. వీని నన్నిటిం సూర్పి కాలాంతరమున విపులముగ మనవిచేసికొందును.*

మేఘదూతయందలి శ్లోకరత్నములు రసీకనికషోపలమునఁ బరీక్షింపఁ బడినవియే గానఁ జూపలేదు.

XXXVI మేఘదూత:—83. మన్త్రివిక్రమనిర్దితము.

XXXVII మేఘదూతసమస్తాశ్లేఖ:— 84. మేఘనిజయనిరచితము.

ఇతఁడు కావ్యవ్యాకరణవ్యాయజ్యోతిషగ్రంథము లనేకములు రచించెను. ఇతని "హైమకౌముది"యే భట్టోజీదీక్షితుని "సిద్ధాంతకౌముది"కి

82 "అంభో కవులచరిత్రము" III భాగము. 214 పు—1911.

83. "వైసగ్రంథమాల." (వైసశ్వేతాంబరగమితి, బొంబాయి, 882 పు.)

84. 'అత్మానందగ్రంథమాల' 24వస. ఖ్య; బృకాకటఁడు, వల్లభదాసశ్రీభువనదాసగాంధీ, వైకాత్యాశ్రమధ, భావనగరము; 1914.

నాదర్శగ్రంథ మని కొండఱు కండికా శాఖిప్రాముఖము. (35) "హైమకాముదీ" రచనము, వి. శ. 1725 (క్రీ. శ. 1671) బూర్తియైతి. "మేఘదూతసమస్తాశ్లేఖ"లో గవి తనమతాచార్యుడగు విజయప్రభాకరునియొద్దకు మేఘుని దూతగాఁ బంపుట నిర్ణయము. ఈ కావ్యము, వి. శ. 1727 (క్రీ. శ. 1671) సంవత్సరమునఁ బూర్తిచేయఁబడెను. ఇది విజయదేవగురుస్తోత్రాత్మకము. (36) కాళిదాసీయ 'మేఘదూత' యొడలి తురీయపాదమాలను సమన్వయగాఁ దీసి కొని యీ కావ్యము రచింపఁబడిన దని తన్నామమే చెలుపుచున్నది. ఈకృతి చమత్కృతి జనసేతుని "పార్వభృద్భృదయము"లోను, బూర్వోల్లిఖితము లగు (XIII) చేతోదూత, (XVI) నేమిదూతలయందును, మన్యుండుదాహరింపఁజొచ్చు 'శీలదూత' యందును జాక్షఁబడినది.

XXXVIII. *యత్తోల్లాసము :—37. శ్రీశిష్టకృష్ణమూర్తిశాస్త్రికృతము. 'ఆభినవకాళిదాసవిరుదసమన్వయస్ఫూర్తి' యగు నీకృష్ణమూర్తికవి వైదికబ్రాహ్మణుడు; 'ఆపస్తంబసూత్రుడు; వాసిష్ఠగోత్రుడు; ఈయనలొద్ది సర్వశాస్త్రి, తల్లి లక్ష్మీదేవి. ఈశేష పీఠిధువు క్రీ. శ. 1790—1800 సం॥ ప్రాంతముల నవతరించె నని శ్రీవీరేశలింగముకంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. ('ఆంధ్రకవులచరిత్ర' III భా. 229 పు; 1911 క్రీ. శ.) ఆంధ్రగీర్వాణములయందుఁ గూలంకవదైకవ్యము, దీక్షి ననురూపముగ జనజాహ్నుకీ యుగవిలాసధార, దీనినిమించిన సంకీర్తనంకద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రివర్యునకుఁ జెట్టనిభూషణములు. ఈయన క్రీ. శ. 1870 ప్రాంతములఁ గళాశేషుఁ డయ్యెను. సంస్కృతమున నీయన, 1. యత్తోల్లాస మనుకావ్యమును, 2. 'వల్లవీవల్లవోల్లాసము,' 3. 'మదనాభ్యుదయ(38)ము'నను భాణములను, 4 రామాయణకథను జెప్ప'కంకణబంధమును, 5. 'హరికారిః'లను, 6. 'నీలశైలనాథీయము'ను, ఆంధ్రమున, 1. 'సర్వశామదావరిణయము'ను, 2. వేంకటాచలమాహాత్మ్యమును, 3. పితౄరణ్యమాహాత్మ్యమును, 4. కంచనచంద్రమును, 5. వసుచరిత్రవ్యాఖ్యానమును రచించెను.

(35) Dr. Belvelkar's "Systems of Sanskrit Grammar."—P. 79.
(36) 'మేఘదూత సమస్తాశ్లేఖ' V. ప 181 స్లో.

37. "A Triennial catalogue of Manuscripts" collected for the Madras Oriental M. S. S. Library, during 1913—14, to 1915—16. Vol. II Part-1, Skt. C. Page 2066; R. No. 1466 (b).

38. I bid. Page 2073; R. No. 1467.

యక్షోల్లాసము కాలిదాసమేఘదూతకుఁ బ్రతిధ్వనివంటిది. ఈ కావ్యము సర్గద్వయాత్మకము. విరహవిధునుఁ దగునొకానొకరనికుఁడు తః ప్రాప్తి యకు మేఘునిద్వారమునఁ బ్రణయసందేశము నంపుట యిందలి యితివృత్తము. చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయవట్టికనుంసి యీ కావ్యశ్లోకముల నుల్లేఖించెద.

శ్లో. యక్ష సైవం విరహవివరం యాచతో వాచమస్య
ప్రావంప్రావం ప్రమహృతిసుతి రైవతో దేవతాత్తా
సానుక్రోశ స్సవది సఘన స్యమ్యుగాలోచ్య కార్యం
నిర్యామాగా నిజవధగతో మారుత ప్రేతోఽగాత్.

2 శ్లో. స్వాగ్ధానన్ద తులవరిచిత్రభమ్మదీరాగ్ర నేమిః
స్థానే స్వర్ణధ్వజయుజి దివివ్యోమయానప్రతానే
సద్యః ప్రోద్వత్స్సోతముఖరో విక్రమద్యోతికతో
దుర్లభోఽభూ దశిరిపుణధీ స్సర్గిణాం స్సర్గిణాం సః.

* * * *

3. శ్లో. విక్రమత్వాన వ్యసచరమరుత్తైర్యమాణోఽర్యమాధ్వ
ప్రత్యాభాసన ప్రథిరుభవనీభూతభూదాగ్ర కూటమ్
స్యస్త్రీవీక్షాక్షణనివయిమాస్సన్దన సైన్ద సూటం
ప్రక్షేపేటం పునరపి కృతీప్రావ తం చిత్రకూటమ్.

4. శ్లో. కాలీదతాధికతమధియః కాలిదాసస్య వాక్యే
శ్లాఘాసాశ్రే సకలవిమలాం మేఘసన్దేశకావ్యే
కర్తుః సూప్తే స్మరసవచనః కృష్ణమూర్తే రిహభూత్
యక్షోల్లాసాహ్వయయుజకృతా వాదిమ స్సర్గవచః.

గద్యము:—ఇతి శ్రీమద్వాసిష్ఠగోత్రస్య శిష్యుకులవనిత్రస్య సర్వకాశ్రిత
త్రస్య సకలకవికులమిత్రస్య శ్రీమదభివవకాలిదాసని పదసహజ్జ్వలత్
సూప్తేః కృష్ణమూర్తేః కృతౌ యక్షోల్లాసే యహ కావ్యే ప్రథమస్సర్గః
సంపూర్ణః.

ఉపసంహారము:—

5. శ్లో. ఏవం దైవా త్సువరధిగతా మిహితితార్థాఽపి(భ)పూర్ణాం
పూర్వాతీతప్రశురవిభవాభోగినీం భోగలక్ష్మీమ్

వధ్వాసాకం చిరమనుభవత్ యా(వా)ననశ్చిస్తకాసః

ప్రాసాదం స్వం సురగిరిపద్మ గృహమాసాద్య రేణే.

XXXIX. రథాంజుదూతః—39. కోరాడరామచంద్రకవికృత మగు నాంధ్రవేదనకావ్యము 'రథాంజుదూత' మొకటి కలదు.

XL. * రామసన్దేశము:—40 శ్రీరాజరాజేశ్వరపూజ్యచరణరచితము.

XLI. లక్ష్మీకటాక్షదూతః—41

XLII. వాతదూతః—42 కృష్ణవాదవ్యాయవజ్ఞాననప్రణీతము. ఈ యుత్తమకావ్యావతంసమున లంకాలంకారభూత యగుజానకి శ్రీరామునియొద్దకు 'వాయువు' ను దూతగాఁ జంపుట వర్ణింపబడెను. ఇదికథలో కొత్తకము. కవితామాధురీధురీణఁ బగునీకావ్యమందారమునందలి యొండురెండు శ్లోకా మృతబిందువులు రసికరసవారసము నొనర్చుఁగాక.

1. శ్లో. సీతా భీతా సుచిరవిరహజచ్చోరగణ్యభూమిం

భర్తః సాధ్వీప్రసమనుస్సతా కజ్ఞవట్యా వససే

జహే లక్ష్మం ప్రకృతిసుభగా రావణే నాత్మభూమిం

చోర యస్తా ప్రసతి నితరాం హరణే వాపతే శ్రిమ్.

1

2 శ్లో. త్వయ్యానన్న ప్రణయిని వనే ప్విజ్ఞుదీప్తే హవద్భి

ర్యాధమ్మితే తమరపిగురా నిర్మితే కేశపాతైః

నోవైషీష్ట స్రగువరచనాం నామ సైవాధునాల్పమ్

వేణీమేకాం కలయతి సదా శైలవ ద్భాగభూతమ్.

76

టీకానిర్దేశకాలము:—“సప్తాష్టసప్తశుభ్రాంశుప్రమాణే శకహాయినే

ఆషాఢశుక్లః సప్తమ్యాం టీకేయం పూర్ణతాం గతా.”

39. 'జైనమేధుదూత' పీఠిక. 10 పు.

40. శ్రీకృష్ణమద్రజాలయమున ముద్రింపఁబడి, పవనజీగురురావుగారిచే శ్రీమధ్వసిద్ధాంత గ్రంథాలయవత్సమున, ఉడిపిలోఁ బ్రకటింపఁబడెను. 1917.

41. సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్ పత్రిక, VIII సంపుటము, 10 సం॥ 390 పు.

42. కలకత్తాలోని “నూతనవార్మికమద్రజాలయము”న శ్రీకృష్ణచరణపాఠనిధి ముద్రింపఁబడి శ్రీభువనచంద్రబసక్ సంధికునిచేఁ బ్రచురింపఁబడెను. 1886 సం॥ 2+8+70 పుటలు. టీకాసాకము.

XLIII విప్రసందేశము 43 :—* మ. మ. యమ్. లక్ష్మణసూరి నిర్మితము. ఈవికోవిదుని జీవితము సంగ్రహముగ, ఛాయాచిత్రానివృతముగ భారతి [v సంపుటము, 6 వ సంచిక- 994 వ పుట; జూన్ 1928] లో బ్రచురింపఁబడినది. ఈవిద్యుత్తవి తిరునల్వేలిజిల్లాలోని 'పూసల్ వేలి' గ్రామములో క్రీ. శ. 1859 వ సంవత్సరమున నవతరించెను. వీరు 1896 లో, తంజావూరు కళాశాలయందు గీర్వాణాచార్యులుగ నుండి, తరువాత 1907—20, వాఙ్మయద్రానునందలి కచ్చయప్పకళాశాలలో బండితులుగ నుండిరి. వీరు బహుగ్రంథనిర్మాతలు. 1906 లో బ్రకటింపఁబడిన శ్రీభీష్మవిజయ మనువీరగద్యకావ్యము చివరఁ దన్నిర్మితగ్రంథపట్టిక యొసఁగఁబడినది. అది నప్పటికిఁ దద్రచితము లగుగ్రంథములు 39 అని యు నందులో 21 ముద్రితము లనియు వ్రాయఁబడియె. వీరిగ్రంథములలోఁ గొన్ని విదేశభాషలలోనికి ననుదితములైనవట. వీరికి 1911 సం॥ లో 'డర్బార్ సర్టిఫికేట్ ఆఫ్ అవర్స్'ను, 1917 లో 'మహామహిమాసాధ్యాయ' బిరుదము నొసఁగఁబడినది. వీరిగ్రంథములలో ముఖ్యములైనవానిని జేర్చినియెద.

- i. 'అద్వైతదశ్యసంగ్రహావళి' లోని 'మాండుకోకనివత్తారిక.'
- ii. 'పద్యకావ్యావళి' లోని 'విప్రసందేశము,' 'మానససందేశము,' 'శ్రీకృష్ణలీలామృత మ'నుమహాకావ్యము.
- iii. 'గద్యకావ్యావళి'లో 'భారతసంగ్రహము,' 'శ్రీభీష్మవిజయము,' 'విదురచరితము'

- iv. 'వ్యాఖ్యానగ్రంథావళి'లో (a) 'ఆకరము'ను 'నవర్షరాఘవ'వ్యాఖ్య.
- (b) 'సరళ'యను 'నుతరరామచరిత'వ్యాఖ్య
- (c) 'ఉజ్జ్వల'యను 'మహావీరచరిత'వ్యాఖ్య.
- (d) 'చూడామణి' యను 'వేణీసంహార'వ్యాఖ్య
- (e) 'తత్త్వాలోకము'ను 'బాలరామాయణ' నాటకవ్యాఖ్య
- (f) 'కుమరళి' మను (మదననిర్మిత) 'పారిజాతమంజరీ'వ్యాఖ్య

ఈవీనముల్లి నాథుడు 1928 సం॥లో గ్రీతికేఘఃడయ్యెను. దక్షిణీ తన్నును గ్రహింపు మని (కుంగ్రహింపు మని) తనహృదయేశ్వరుఁ డగుశ్రీకృష్ణుని సన్నిధికి నొకవృద్ధునిపుని సందేశహరునిగాఁ బంపుట 'విప్రసందేశము' నందలి

కథాబీజము. ఈకథ భాగవతములోఁ గూడ [10 పు. 52 అ.] కథివర్ణించఁ బడియున్నది. ఈకావ్యము, పూర్వభాగము (53శ్లో.) ఉత్తరభాగము (55శ్లో.) అని విభజించఁబడినది. ఈకావ్య మతిమాత్రకవిలాసారథసంపన్నము. ఇందలి శ్లోకములఁ గొన్నిటి నుదాహరించెద. అంబికావతిరా జనునొకవిమర్శకుఁడు కొలంబోనుండి యీకావ్యముంగూర్చి యిట్లుట వ్రాసియున్నాఁడు.

"In the poem "There are many touches of literary beauty, and the poem from beginning to end, is enlivening and delighting to the mind." (1906)

1. శ్లో. కాంతారీతి రసికహృదయగ్రాహి రీతి యదీయే

తానావాత్సీ స్మృతతిలికొ భీష్మకాఖ్యో విదర్భాన్
ప్రాప్యోదన్వా నివసురతయాన్ కృపుత్రాన్ సరేభే
కన్యారత్నం గుణిషు పురుషే షూర్తమే నోవభోగ్యమ్.

I. 1.

2. శ్లో. వేద్యో వేదైః శ్రుతిషు కుశలం సత్యవాం ప్రథ్యవాచం

ధర్మత్రాతా విమలచరితం శీలవస్త్ర సుశీలః
వక్షీయాంసం గురుషు వినతః శాస్త్రమత్యస్తసామ్య
ప్రత్యుత్థాయప్ర భురభిమఃఖమానదోమానయేత్వామ్.

II 1.

3. శ్లో. మైత్ర్యాద్యాభి శ్చతస్పభి రపి ప్రోజ్జ్వలే దీపికాభి

ద్రివ్యాం పూజాం భజతి నవధా భిన్నయా న్మమభక్త్యా
శ్రద్ధాభద్రాసపవరిగతౌ చారుకల్యాణవేషా
చేత్తోంక్షే మమవిహారతాం రుక్మిణీ వానుజేవా.

II. 55. *

XLIV శీలదూతః—44 చారిత్రనుస్థరగణిశ్చితము.

ఇతఁడు "మహిపాలచరిత్ర," "కుమారపాలమహాకావ్యము," "అచారాదర్శము" మొదలగుగ్రంథముల రచించెను. 'శీలదూత'కు దూతకావ్య మని పేరున్నను నిజముగా నిది దూతకావ్యము కాదు, ఏలన, నిందు దూత ప్రసక్తియే లేదు. ఇందు 181 శ్లోకములు గలవు. అందు మొదటి 125 శ్లోకములలోని తురీయపాదములు కాళిదాసీయ 'మేఘసందేశ'తురీయపాదములు నొకటియే. ఈసమస్తాపూరణముచేతనే యీకావ్యమునకు దూతకావ్య మను పేరువచ్చియుండును. ఈకృతిచమత్కృతి పూర్వోల్లిఖితములగు జనసేనుని

‘పార్వాభ్యుదయము’ నందును, ‘చేతోదూత’ (xiii) యందును, విక్రమకవి కృత ‘నేమిదూత’ యందును, (xvi) మేఘవిజయుని ‘మేఘదూతసమస్యా లేఖ’యందును జానఁబడినది. స్థూలభద్రుఁ డనునొకజైనమహారాజకుమారుఁడు, పితరునంతర మైహికచిన్తాత్యాగ మొనర్చి, భద్రబాహు వనునొక జైనమహర్షియొక్క యంతేవాసి యగుట గుర్వనుసార మారఁడు నిజనగరమునకు వెడలుట, యాతని సంసారచింతానక్తునిగను బరమార్థచింతావిముఖుని గను జేయఁ బ్రయత్నించిన యాతనిరాఁకి యగుగోళాదేవియొక్క సయ్యక్తి కము లగుప్రలోభవాక్యముల కీతఁ డతీతుఁడై సత్యలముగ నుండుట, తుదకుఁ దననిష్ఠ శంకచరిత్రప్రభావముచే నాతఁ డామెను గూడ సన్న్యాసినిగా నొనరించుటయు నిందలి కథ. ‘శీలదూత’ ఘూర్జరదేశములోని ఖాభాంతపుర (Khabhant) ప్రభుప్రోత్సాహమున, వి. శ. 1487 (క్రీ. శ. 1481) వ సంవత్సరమున రచింపఁబడెను. 45.

XLV శుకదూత:—46 యాదవచంద్రవిద్యారత్నరచితము. ఈ కావ్యము శా. శ. 1786 లో రచింపఁబడెను.

XLVI శుకసందేశము:—47 లక్ష్మీదాసవిరచితము.

ఈకానొకరసికుఁడు స్వప్నములో సతీవియోగముం జెంది యామెయొద్దకు నొకశుకము (చిలుక)ను దూతగాఁ బంపుట యిట్ల వర్ణింపఁబడియెను. రామేశ్వరమునకు గుణపురమునకు [ఈగుణపురము ‘క్రంగనూరు’ Cranganore గ్రామమున కనతిదూరమున నున్న త్రిక్కణపుర (Trikkhanapuram) మని లోఁచెడిని.] మధ్యమున నున్న దేశవర్ణన మనేకభాగోళకవిషయద్యోతకముగ నున్నది. ఈకావ్యమునఁ బూర్వసందేశము (74 శ్లో) ఉత్తరసందేశము (89 శ్లో) అని రెండుభాగములు గలవు.

* చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయకట్టికలో (45) సీకావ్యము ద్వాదశ ప్రకరణాత్మక మనియు నందు మొదటిమూఁడుప్రకరణములును బూర్వసందేశ మనియు, దక్షిణలోమ్మిదిప్రకరణములు నుత్తరసందేశ మనియు వ్రాయఁబడి

45. శిలదూత, 181 శ్లో.

46. Published from the Ryot's Friend Press by Brajanath Dutt.

47. J. R. A. S. 1884 pp. 404—448.

(45.) D. C. S. M. S. S. Vol. XX Kavyas; Page 7964; R.

యన్నది. మఱియు మానవేదప్రభునిరతి మగు “విలాసిని” యను వ్యాఖ్య కూడఁగలదనియు, నీవ్యాఖ్యాత బహుశః “కాలికట్టు” ప్రభువై యుండనోపు ననియు ప్రాయోబధనం. శ్రీకాసుఁడని యాకవికి నామాంతర మని తెలియు చున్నది. ‘భండార్కర్ ప్రాచ్యవశోధక’పత్రిక (46) లో నుండి ప్రకృతముల గువాళ్ళముల నుదాహరించెద.

Saktibhadra does not seem to be the real name of the author. Either it is a pseudonym, as in the case of Lakshmidasa, the author of the ‘Sukasandesam,’ who, it is now more or less known, was a member of the Karingampalli Namputiri illom (house) in the Cochin State.

1. శ్లో. లక్ష్మ్యం శ్రీ కరది శశిః సాధశ్శక్తిః యోశ్చిత్
ప్రేక్షాయానో సహాహరతోః శేఖలాభిః కలాభిః
ద్వారాన్వే(సే)ధః క్వను హతః ధేర్వరసితః సతస్యాః
శ్రాంతః స్వప్నే శుకమితి గిరా శ్రావ్యయా సన్నిదేశ.
2. శ్లో. ఆయాత్యస్తం విర్రహిషు నిజం తావ మాసాద్యమానా
పూర్ణోల్లాసం ప్రవిశగుణకామూహశాలీ విశాలామ్
లగ్రమ్యాః జ్వరణహసితాలావలీలావిశేషై
ర్తానోదైకం మనసిగుణితం తుర్వతీ మంగయోనే.

ఉత్సంహారము:—

3. శ్లో. మూలేమూలే ముఖలితధృతి ర్హృచ్చనా మభ్యుపైతి
మధ్యేఫాలం ఫడితిఫల[య]త్యేషనామం హి దైవమ్
కల్లోలిస్యః కలుషకలుషం తుర్వతే మానసం శ్చ
ప్రణా త్నానే శ్వరి నవిరహే నహ్యహం ధారయామి.”*

XLVII శుకసందేశము:—47. కరింగివల్లి నంబూద్రి నిర్మితము.

XLVIII శుకసందేశము:—48. రంగచార్యరచితము. మయూర సందేశకారుఁడు నిరఁడు నొకఁడో భిన్నులో తెలియుటలేదు.

(46.) “Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute”—
Poona. Vol. VIII. No. 4; pp. 431—32—1927.

47. “List of Sanskrit Manuscripts in the Private Libraries of
Southern India.” Oppert. No. 2721; 6241.

48. “Catalogue of Sanskrit Mss. in Mysore and Coorg.” Rice,
No. 2250.

XLIX *శుకసందేశము:— 49. మహాదేవకవి. 'తంజావూరుమహారాష్ట్ర—మరాఠా—రాజచరితము' నుండి ప్రకృతము లగువాక్యముల ననువదించెదను.

'సిద్ధాంతసిద్ధాంతజన' మనువేదాంతగ్రంథమునకు 'రత్నతూలికా' వ్యాఖ్యానమును రచించిన భాస్కరదీక్షితుడు 'జీవనంద విద్యావరిణయ' నాటకముల రచించి తనపోషకుఁ డగునానందరాయమఱికి నారోపించిన వేదకవియ, 'శుకసందేశాద్భుతదర్పణము'లను కావ్యనాటకముల రచించిన మహాదేవకవియు (క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్ది), శ్రీధర వేంకటేశకవియు, 'శృంగారమంజరీ షాహజీయ' రచనమునకు, షాహజీసభాంకారభూతు లగునవరత్నములచేఁ బ్రశస్తిగన్న పెరియప్పకవిమొదలగుకవికోవిదులు తిరవళ్ళల్లూరున రాజసత్తారముంబడసిన తేజఃపుంజములు.

L శుకసందేశము*:—కవి, దేవులకల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు. తూర్పుగోదావరిమండలములోని మండపేట గ్రామములో నివసించుచున్నారు. ఈక్రిందివిషయము శ్రీకృతకల్లి సూర్యరావుగారివలనఁ దెలిసినది. శుకసందేశము రెండుస్కంధములు. 179 శ్లోకములు. కథ:- సింహాచలమునుండి యొక రాజవత్సవిచ్చువురకొద్దులో నున్న న్యాయవాదికడకుఁ జలుకను బంపుట. మచ్చుశ్లోకములు.

కాచి స్తోచారయసురుదిరే సింహశైలస్యకూటే

ప్రాజ్ఞ రాజ్ఞీ వసతిమకరో ద్వారదేశప్రచారమ్

రూపాజనారచితకుటిలమ్యూరివీరిస్వరాజ్యం

కాంతం చింతాకలషహృదయా చింతయంతీ నితాంతమ్.

1.1

కైలే లీలావరమృగవతేః కుర్రచిత్రప్రసానా

శాంసుక్రీడాప్రవణవయసం పుత్ర మంతే వహంతీ

తత్రన్దాయావచనరచనోపక్రమః ఫలయంతీ

కీరం స్వైరం స్వయ ముపగతం రాజవత్సవి దదర్శ.

12

49. "The Maratha Rajas of Tanjore" by Prof. K. Subramanian, M.A., of the Maharaja's College, Vizianagaram. 1928; 4 Chapter, P. 32.

తత్రై వ *ప్రాగ్జలనిధితటప్రాంతభాగా యసాధ్య

భ్రామ్యద్ధూమ్యాశకటవటలీమః క్విరంధానకూటః

తంత్రీ వారానదననదాస్తోమవిశ్రామసీమే

తత్తద్యవ్రాకలననిలయా దృష్టిగమ్యా విభాంతి.

1.38

ఘోకారోద్యన్తదకఃకుటాకిన్న భీకప్రదాత్రీ

స్ఫూర్జదరానినదకలితా నీలకాదమ్బినీ వా

హృద్యైర్వాద్యై రనుగతవతీ జంగమా సాధమాలా

కిం వేత్సుచ్యే ర్జవనశకటో దృశ్యతే దూరతోహి.

LI సిద్ధదూతః—50. అవధూతరామరచితము.

LII సుభగసంశేకము:—51. వారాయణద్విరితము.

ఇందు 130 శ్లోకములు గలవు. సుభగః ఉపనామాన్ని తరుణైవసందేశ హరుః(?) ఇతః(ఁ) కన్యాకుమార్యగ్రామ (Cape Comorin)నుండి వృష పురీ పాణ్డనీపురములకుఁ బంతుఁబడుట యిందలి యతివృత్తము.

LIII. హంసదూతః—52 శ్రీరూపగోస్వామికృతము (53) ఈతని పరిపూరణవనముచే 16 వ శతాబ్దము ధన్యమయ్యెను. (చూ III ఉద్ధవసందేశ ము.) మధురానగరమున (54) సున్నశ్రీకృష్ణునిసన్నిధికి బృందారణ్యమువందలి

* ఈర్ష్యకోస్తురైశ్చ.

50. "Report of a Search for Skt. MSS." A. V. Kathavate No. 596.

51. J. R. A. S. 1884, p. 449.

52. (i) Haebler's "Sanskrit Anthology" pp. 323 ff.

ii. పరిచయపీఠచంద్రిని "కావ్యకలాపము," బొంబాయి, 1884. 85 వ పుటనుండి.

iii. భువనచంద్రిబసక్ సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము II భా. 169 వ పుటనుండి; కలకత్తా; 1874.

iv. శ్రీమత్పండితశివానందవిద్యాసాగర భట్టాచార్య సంపాదిత "కావ్యసంగ్రహము" I భాగము 441—507 పు.

v. మఱియఁ బ్రత్యేకముగా బంగళాక్షరములతో, కంగభాషనువాదాన్నికముగ 'వసు మతీస్తీమమద్రజాలయము'న ముద్రితము. (Basumati Steam Machine Press, Calcutta.)

(58) కొన్ని వ్యాకరణపుటలలోని కావ్యము రూపగోస్వామిభాగినీయఁడగుచేపగోస్వామికి వ్రాసినవివరించినది. (cf. 'Descriptive catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Govt. Skt. College' M. S. No. 162.)

(59.) మహామహాపాద్యాయ, విద్యావాచస్పతి పోషేనర్, యన్, కుష్మస్వామికృత.

గోపికలు హంసను దూతగాఁ బంపుట యీ కావ్యకథాబీజము. ఇది శిఖరిణీ వృత్తాత్మకము. శ్లోకసంఖ్య ముద్రితప్రతులయందును, లిఖితప్రతులయందుఁ గూడ వ్యత్యాసముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈ కావ్యమున జీవాన్ముని 'కావ్యసంగ్రహము'ం బట్టి 142 శ్లోకములు.

1. శ్లో. దుకూలం బిభాణో దలితహరితాలస్యతిహరం

జనాపుష్పశ్రేణీరుచిరుచిరపాదామ్బుజరేః

తమాలశ్యామాజ్ఞోదరహసిరలీలాంచితముఖః

వరానద్వాభోగః స్ఫురతు హృది మేకోఽపి పురుషః

2. శ్లో. మిలదృష్టజీహంసీరమణవనమాలా ప్రథమశో

ముదా క్షేమం పృచ్ఛన్నిదనువహరేథా నుమవచః

చిరం కంసారాతే రురసి సహవాసప్రణయినీ

కిమేవా మేగాక్షం గుణవతి విసర్జయ భవతి.

116

3. శ్లో. రసానామాధారై రవరిదితదోషః సహృదయై

ర్మరారాత్రిదానివికఘటనాహవసహితః

ప్రబన్ధోఽయం బన్ధో రఖంజగతాం తస్యసరసాం

ప్రభోరస్తః సాన్ధ్యాం ప్రమదలహరీః కల్పవయతు

142

హీరచంద్ సంపాదిత "కావ్యకలాపము" బట్టి 143 శ్లోకములు. వసు

మతీముద్రణాలయప్రతిః బట్టి 101, శ్లో. సంస్కృతకళాశాలలోని లిఖితప్రతిం

బట్టి 181 శ్లోకములు నువ్వులు తెలియుచున్నది.

LIV. హంససప్తశతము:—56 కవితాశ్లోకసింహ వేనాస్తదేశికకృతము.

(56) వీరుసర్వతంత్రస్వతంత్రులు; విరంతుశకవిశోవినులు. వీరికి వేదాంతాదాన్య

లనియు, వేంకటేశకవియనియు నామాంతరములు. క్రీస్తుశకము, 13 వ శతాబ్ది

లో నుత్తరార్ధమున, 14 వ శతాబ్దిలోఁ బూర్వార్ధమున విలసిల్లియుండిరి. వివిధ

85. i. మైసూరు రాజకీయపాఠశాలయమునండి వ్యాఖ్యానపాఠముగఁ బ్రకటితము (ii) శ్రీమదుభయకేదార్సప్రకర్తమునకు వాత్సర్యంకావతంతులకు మహామహోపాధ్యాయులగు నగుశ్రీనదాదాసు కీరంకరాజాచార్యులవారి 'పరీకా'ఖ్యవ్యాఖ్యానితముగ, బాల్కషిక్, అంగ్లజీక, అంగ్లపద్యానవాదసహితముగ స్వర్ణతనిద్యావిసోది పరస్పాకం అనందా(అనంతా)చార్యులవారిచే, వైజయంతీ చూచాలయము—(చెన్నపురి) నమిదింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. అగస్త్య 1908. (iii) వ్యాఖ్యానితముగ సాంధ్యాక్షరములలో వావిళ్ళవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది ప్రతి.

(86.) వీరిచింతచరితమునకుఁ దదగ్రవికాసంధావనివిమర్శమునకు నీకిందియొక్కగ్రంథములు ముఖ్యముగఁ జూచునది. మున్ముందుఁ దద్విషయక మగువిపులగ్రంథముఁ బ్రకటింపఁగలము.

విషయముల పేరురచించిన గ్రంథములు వరకృతములు. అందు 122 ముఖ్యములు. ఇవి వివిధవిషయ త్తకము లగునద్వితీయ గ్రంథ రాజములు. ఇందుఁ గొన్నియతి విపులముగా నున్నవి. ఉపలబ్ధము లగువీ గ్రంథములలో 32 స్తోత్రములు; 8 కావ్యములు; 24 శాస్త్రీయవిషయములు; 38 మతవిషయకములు (Theological works); ఈసంస్కృత గ్రంథములు గాక పేరు ద్రావిడమున 24 గ్రంథములు నిర్ణించిరి. (చూ. 'హంససందేశ' పీఠిక VI పుట మైనూరుప్రతి.) పేరు బహు భాషానిష్ఠాతులు; సామాన్యముగా నిన్నియద్రంథముల రచించినవారు బహు విరళముగా నుండురు. అప్పయదీక్షితులవంటి కండితమ త్తదంతావళము వేదాంతదేశికుల "యాదవాభ్యుదయము"నకు వ్యాఖ్యనాయుఁడు గొన్నియెడలఁ గవిశృంగారము; గానక "పిళ్ళ: కవిరహం విద్వాన్" ("పిళ్ళ"యనఁ 'దూప్పిల్' పిళ్ళ' యరునామా స్తరము గలవేదాంతదేశికులు) అని యనియొండ, వేదాంత దేశిక కవితాసాగరగాంభీక్షముం గూర్చి కిందిత్ జ్ఞవరమాణువు లగునన్ననాడు లు చెప్పవలసిన దేమున్నది? పీ గ్రంథరాజములలో నొంటిరెంటి బేల్లొని యెడ; (i) యాదవాభ్యుదయము, (ii) నుభాషితనీవి, (iii) సాకల్యనూర్వోదయము, (iv) శతదూషణి, (v) పాదుకాసహస్రము, (vi) దశదీపకవిఘంటువు (ఆత్మము ద్రవాలయమునము ద్రితము; విశాఖపట్టణము.)

'హంససందేశము'న లంకాద్వీపమున నున్నజానకియొద్దకు శ్రీరాముఁడు హంసను దూతనుగాఁ జంపుట యభివర్ణించఁబడియున్నది. I ఆశ్వాసమున 60 శ్లోకములును, II ఆశ్వాసమున 50 శ్లోకములును గలవు. పీఠికవిత్వమునఁ గొన్నియెడలఁ గాళిదాసమేఘదూతకంట పెఱుఁగుట చూపబడినది.

i. Journal of the Bombay Branch of the Royal 'Asiatic Society', 1915-16. (Vol. XXIV No. 2) 'The Life & Times of Sri Vedanta Desika' by V. Rangachari, M. A., P. 277-312.

ii. "Vedanta Dasikā, His Life and Leterary Writings" by Pandit M. K. Tatacharya, B. A., Published by T. S. Ramaswami Aiyangar, Talugu Pandit, B. S. School, Kuppam. 1922.

iii. Preface in 35 pages to the 'Hamsasandesa' printed in the Vajrayanti Press.

iv. Preface to Vols. I and III of 'Yadavabhyudaya' of Vedanta Desika, Vani Vilas Press, Srirangam.

v. Preface to Vedanta Desika's "Subhashita Nivi" (Vani Vilas Press.)

జనపదవధూవర్ణనమునఁ గానిదానుడు “భూవిలాసాభిజ్ఞై” (1 ప. 16) అనివర్ణించి, వేదాంతదేశికులు “అభూభంగే వ్యధికరుచిరైః” (నుభృగైః) (1 ప. 19) అని దానికి మెఱుఁగు పెట్టియున్నారు. కానిదానుడు “కాన్తోదన్తః సుహృగువనతః సంగమాత్త్రిచి దూసః” అని యనఁగా “కిం వస్త్రీణాం జనయతి ముదం కాంతవార్తాగమోఽపి? II- 30 అని యు వేదాన్తదేశికులు “కాన్తాశ్లేషా దధికనుభగః కామినాం దూతలాభః (1-4) అని చమత్కరించి యున్నారు.

వేదాన్తదేశికులు ప్రాథకవికోవిదచూడామణులైనను సార్వత్రికసారస్వతదృష్టి బలశీలించినచో వీరికవిత యితివృత్తవైశిష్ట్యమునఁ గాని, రచనావిధానమునఁగాని కవ్యవజ్ఞోద్ధ్యోతకముకాఁజాల దని యానందాచార్యులవారి యభిమతము.

కానిదాను ‘మేఘసందేశము’కంటె వేదాంతదేశికుల ‘హంససందేశము’విశిష్ట మని యానందాచార్యువారిట్లులుప్రాసించున్నారు.

“Hamsasandesa is a short poem closely following Meghaduta in plan and method; the author perhaps surpassing his model both in the choice of the subject and in the machinery of the poem: for to the vague story of a Yaksha, he presents to us the story of Sri Rama, and as against the improbability of making a cloud a love-messenger, he introduces a bird that has life and sensibility. The poet is fully conscious of his own advantage when he says.

‘విశ్లేషేణ తుభిరమనసాం మేఘశైలద్రుమాదా

యాఞ్శ్చ దైన్యం భవతి కిముత క్యాపి సంవేదనార్హే.’

Anandacharya, s Intro.

ఇతివృత్తప్రాక స్త్యముం బట్టి కావ్యరచనావిధానమునకు నతిలోకాత్మ్యవ్యూహావహిల్లును. కావ్యరచయిత, యనిపుణధిషణుడైనప్పటికి నన్యవైశిష్ట్యము రచనాప్రాక స్త్యమున కత్యంతముఁ దోడ్చుచు. ప్రకృత‘హంససందేశము’ నందలి యితివృత్తమా, శ్రీరామచంద్రకథానుభారసహిషిక్తము; తత్ప్రణేతయా, ప్రవన్నచూడామణియు, నిరంకుశకవికోవికులు ప్రతిమప్రతిభాభానులు నగువేదాంతదేశికులు. ఇట్లులు ప్రతిపాద్యవస్తువైశిష్ట్యము వక్రవైశిష్ట్యములతోఁ గూడిన ‘హంససందేశ’ ప్రాక స్త్యముఁ గూర్చి చెప్పవలెనా?

ఈ కావ్యమునఁ బదమునందుఁ గాని, రసమునందుఁ గాని యనాదిత్యము ముందునఁ జెనఁచు గానరాదు. మానవజీవితము కవితయందుఁ బ్రతిబింబింపవలెననియో, కవిత మానవజీవితవిమర్శాత్మకముగా నుండవలె ననియు ననునిట్టి సాహిత్యవిమర్శవిధానముం బట్టి సమాలోచనముం జేయుచో హంససంజేశమునఁ బల్లములోపము గానఁబడియోడిసి. కాని ప్రాచ్యవిమర్శసూత్రములం బట్టి పరిశీలించినచో సీ కావ్యము సంస్కృతసారస్వతమున నత్యున్నతభద్రము నలంకరించుననుటకు సుదియము లేదు. ప్రతిక్లృతము ననర్హరత్నము; కావ్యమంతయు లోకోత్తరరత్నావళి.*

1. క్లో. వంశే జాత స్సవితు రసఘే మానయ న్నానువత్సం
జేవః శ్రీమా న్జనకతనయాన్వేషణే బాగదూకః
ప్రత్యాయాతే వవనతనయే నిశ్చితార్థ స్సకామీ
కల్పాకారం కథమపి నిశా మావిభాతం విషేషే. I ప. 1 క్లో.

4. క్లో. సామే దృష్టి శృంగరనయనా సన్నతభ్రాన్సుకేశీ
తస్మిత్తల్ల స్రవణరసతా తప్తబాంబూనదాభా
బాలా యుక్త శ్రుతిమగమనా వేదిమధ్యా వరాంగీ
శృంగారాఖ్యం నిధిమధికతా శ్రేయసి జేవతేవ. II ప. 10 క్లో.

5. క్లో. విద్యాశిల్పప్ర గుణమనసా వేంకటేశేన క్లుప్తం
చింతాశోగోల్లిఖతమనకృచ్చేయసాం ప్రాప్తి హేతుం
సీతాసాంసవ్యతికరసఖం రామసంజేశరత్నం
వశ్యం త్వంత శ్రవణమనఘం చతురుజ్జ్వలంతః. II. 50.

LV. *హంససంజేశము:—57. (ప్రాకృతభాషాగ్రము):—వారణాసిధర్మమూరి. (58) ఈవిద్యత్త విషద్యర్శసీసారదృశ్యము; మహామహా సాధ్యాయచిరుదాళిరాముడు; అలంకారికచూడముణి; శ్రీ రామచంద్రచరణసారసచచరితుడు. ఇతడు సరాంకితముగఁ బ్రతాపరుద్రీయమును రచించిన విద్యానాథమహాకవిని నిరసించి, శ్రీ రామచంద్రయశోఘనసారసురభీకృత మగు i. 'సాహిత్యరత్నా

57. ధర్మమూరినిర్మిత "సాహిత్యరత్నావళి"ద్వితము.

(58.) ధర్మమూరినిర్మితస్మితగ్రంథములం గూర్చి, మునుపఁజెప్పఁబడిన (ప్రకృతి) సాహిత్యరత్నావళి సంతకతాని శ్రీరామచంద్ర సాహిత్యరత్నావళిగాని "సాహిత్యరత్నావళి"మను వ్యాసము, "అంధ సాహిత్యపరిషత్వ త్రిక" [XVII పు. 6 సంక] లోని మనీషు "సాహిత్యరత్నావళి"గా కామవర్ణన విషయక వ్యాసముం జూచునది.

కరమి'ను (59) నలంకారగ్రంథమును రచించి ధన్యుఁడయ్యెను. ఇతని గ్రంథములలో
 ii. 'సరకానురవిజయవ్యాయోగము' ముద్రింపఁబడెను. iii. బాలభాగవతము
 (కావ్యము) iv. కంసవధ. v. కృష్ణాస్తుతి. vi. రవిశతకము. vii. హంససందేశము.
 ఈ గ్రంథములైనను గాలగర్భమున నంతరించినవి. కాని వీనియందలి శ్లోకములు
 గొన్ని 'సాహిత్యరత్నాకరమున నుదాహరింపఁబడినవి. 'హంససందేశము'
 నుండి యొక్క శ్లోకము మాత్ర ముదాహరింపఁబడెను.

"చాగరో యథావా, మమైవ ప్రాకృతవిరచితే హంససందేశే."

శ్లో. జాతం సీతణిణజలశంఖోహితంజాలరాజ

కిం వాతప్తం మలణదహణజ్జాలహిదావా

చిత్రారధేసురలవిహవ చుంబణాణం కవప

రత్నం కిం వా రహుషణ్ణిమహే వీడితిరాజిజోత.

చాటు:- శ్లో. జాతం సీతానయనయుగలం లోహితం జాగరాద్వా

కిం వా తాప్తం మదనదహనజ్వాలజ్వాలాభితాపాత్

చిత్రారధే సురతవిభవే చుంబనానాం ప్రభేదే

కిం వా రత్నం రఘువతిముఖే వీటికారాగయోగాత్.

[X రసరంగము. 16 శ్లో. 346 పు. తెలుఁగు ప్రతి; 353 పు.

బహులోఁ బ్రకటితమైననాగరీప్రతి.]*

LVI హంససందేశము:—60. భట్టవామనకృతము.

శత్రుఁ డగునొక యక్షుఁడు తన ప్రియురాలియొద్దకు హంసను దూతగాఁ
 బంపుటయిందలియితివృత్తము. ఇది కాళిదాసమేఘసందేశమునకుఁ బ్రతిబింబము.

* ఈ హంససందేశప్రణేత గద్యకవిసార్వభౌముఁ డగువామనభట్టబాణుఁ
 డనియు, నీక్రింది తత్ప్రణేతకృతు లనియు 'కృంగారశ్రీనాథము' న శ్రీ
 వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు (78-79 పు.) వ్రాసియుండిరి.

i. వేనుభూపాలచరిత మనునాఖ్యాక.

ii. రఘునాథాభ్యుదయము. [కావ్యము]

iii. కలాభ్యుదయము.

59. సరస్వతి తిరుకేంగ దాచార్యులకారిచే, కెన్న పురి సరస్వతీనిలయప్రకాశభా
 నుద్రితము. 1871.

60. "D. C. S. MSS." Volume XX, R. No. 11912. Page 7972,

- iv. శబ్దరత్నాకరము. } నిఘంటువులు.
v. శబ్దచంద్రిక. }
vi. పార్వతీవరిణయము. } రూపకములు.
vii. శృంగారభూషణము. }
viii. హంససందేశము : ఖండకావ్యము.

సలాభ్యుదయగద్యము “ఇతి వామనభట్టబాణకృతౌ సలాభ్యుదయే” అనియున్నది. హంససందేశమునందలి గద్యము “ఇతి శ్రీభట్టవామనస్యకృతిః పూర్వో హంససందేశః సమాప్తః” అనియున్నది. “శృంగారశ్రీనాథము”న వామనభట్టబాణ భట్టవామనుల యొక్కముగాని భిష్మత్సముగాని చర్చించబడదయ్యె. చర్చించినతరువాతఁగాని ఏమి భిన్నుల, కాదా యనుప్రశ్నము సమాధేయము కాజాలదు. హంససందేశ కావ్యరత్నమునందలి కొన్నియూఁఖములుః బ్రదర్శించెదఁ:—కావ్యారంభముః—

1. శ్లో. సోఽహం యతో నియతవసతిః సామ్యైశ్చలానైశ్చై
నామ్నా జతో నలిననయనా సాచ కస్తర్పరేభా
రక్షాఞ్శ్చ త్రుపితమనసా దత్తశాపేఽస్మి రాక్షా
కామీ వర్షం కమపి వనితా విప్రయక్తో వసేతి.
2. శ్లో. కాలే నస్యా నియతమియతా సాపునః కాలరాక్షి
ష్టానచ్చాయా వనగజకరోఽద్రుతా వల్లరీవ
ప్రత్యాశ్వస్తాం విరచయ సఖే తాం వచోభిర్వదీయైః
ధారై[రా]సారై రివ జలధరశ్చాతకీం తప్యమానామ్.
4. శ్లో. పూర్వం వాచాకలమధురయా శశ్వదామస్త్ర్యబంధూన్
షాఖేయంచ ప్రకృతిమృదులం కల్పయిత్వా మృగాలీమ్
ధ్యాత్వాహంసం తవకులగుఠం(తం)విశ్చోకవాహ్యం
తైలాదస్తా ద్దగవవదవీ ముచ్చతై రజ్జహీభాః.

కావ్యరసంహారముః—

6. శ్లో. సేతుం దీర్ఘా విరహారజనీ హస్త కిందిద్విభాశా
కావస్యాంః సకదిభవితా వానరైః శైశ్చిదేవ
మాసా వేతా(గమయ)తదను ప్రాక్య మోక్ష్యావహేతాన్
భోగా సమైన్ రజఃశుభరం ప్రాథమ ద్రావహను.

ధా తు మా ల.

ఈయాంధ్రధాతుమాలకు మూల మగువ్రాతకాగితపుబ్రతి శ్రీనూ ర్యరాయాంధ్ర నిఘంటుకార్యాలయమున గల చిన్నయసూరిగారి లిఖితగ్రం థసముదయములో దొరకినది. ఇది చిన్నయసూరికృత మగునో కాదో సిద్ధాం తముచేయుటకుఁ దగినప్రబలాధారములు దొరక లేదు. మేయువినిసంతతుటకు సూరిగారిచే రచియింపఁబడిన పీక్రిందిగ్రంథములై యున్నవి.

1. ఆంధ్రశబ్దశాసనము.
2. ఇంగ్లీషు లాచట్రముల భాషాంతరీకరణము.
3. చాటుపద్యములు.
4. రాణిగారిమకుటాభిషేకమునకు రచించినపద్యములు.
5. సంస్కృతభాషాబోధ.
6. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము (చిన్నయసూరియము.)
7. ఆంధ్రశబ్దదంతావళివ్యాఖ్య.
8. బాలవ్యాకరణము.
9. నీతిచంద్రిక.
10. శబ్దలక్షణసంగ్రహము.
11. అక్షరగుచ్ఛము.
12. వద్యాంధ్రవ్యాకరణము.
13. విభక్తిభోధిని.
14. అకారాదినఘంటువు.
15. విశ్వనిఘంటువు.
16. సుజనరంజనీవక్త్రిక.
17. ఆదివర్సవచనము.
18. వచ్చయ్యప్పగారిపైఁబద్యములు.

ఈగ్రంథమందు గ్రామ్యరూపములు పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి దీనినిబట్టి యిది చిన్నయసూరికృతము కాదేమో యనిసంశయించుట కవకా శము గలదు. ఎట్లయినను దెనుఁగులో ధాతుపాఠ మింతదనుక లేదు కావున దీనిని బ్రకటించితిమి. ఇందలిగుణదోషములు విచారించుభారము వండితు లదియై యున్నది.

దీనిపై విద్యార్థకణ్ణి సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము వెనుక పేపునఁ బ్రకటించఁబడినది.

క. ఆ.

శ్రీసరస్వతీవరదేవతామౌనము.

ధాతుమాల-పీఠిక.

ఈ యాంధ్రధాతుమాలను లోకమునఁ బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యవరి
వత్తు తనముఖ్యవిధి నొకదానిని నిర్వర్తించినది. సాధారణముగా గ్రంథబద్ధ
మూలగుభాషల కెల్ల వ్యాకరణ ముండితీరును. ఏకాలమునం దేయేవదము
లు వాక్యములు నెట్టిపరిణామమును బొందినవో తెలుపుటయును బహుశిష్ట
జనవ్యవహారాదృశ్యములమాత్రమే ప్రయోగార్హము లని శాసించుటయే
వ్యాకరణముల ప్రయోజనము. ఎల్లభాసలందును దొలదొలఁ బరిమితము
లగు క్రియాపదములు మాత్రమే యుండి యవసరముల ననుసరించి కాల
క్రమమున నితరపదములకూడిక చే నవరిమితము లగు నని కొందఱు వండితు
లందురు. సంస్కృతభాషయందలి పదము లన్నియు ధాతుజన్యములే యని
పాణినీయవ్యాకరణమునందలి వ్యుత్పత్తివక్షము చెల్పుచున్నది. తెనుఁగుభా
షయందలి కాలు చేయి కన్న మక్కు మొదలగుపదము లన్నియు ధాతుజన్య
ములే యని వలుపురు వండితు లనుచున్నారు. కాని ధాతురూపములు నా
మములుగాఁ బరిణమించినవో నామములనుండి ధాతువులు జనించినవో నిర్ణ
యించుటమాత్ర ములవిశానివని. ఈసంశయ మాంధ్రభాషావిషయమున నత్య
ధికముగానే కలదు. నేను మేము నీవు మీరు వాడు వారు అను ద్వ్యక్షర
సర్వనామములందలి ద్వితీయావయవములే ప్రకృతక్రియావిభక్తులుగా నగవడు
చున్నవి. తొలుదొల్ల ధాతువులకు విభక్తిప్రత్యయములు లేవనియు సర్వ
నామపదములే తత్రదర్థానుసారముగ ననుప్రయోగింపఁబడియెడి వనియుఁ
గాలక్రమమున నయ్యవి వర్ణలోపాదివికారములఁ బొంది విభక్తులుగా మాటి
న వనియు సూహించ నగును. అయినను ధాతురూపములు మాత్ర మునాది
సిద్ధములై స్వతంత్రముగానే యున్నవి.

ఏభాషయందైనను బాండిత్యమునకు ధాతురూపపరిజ్ఞానము వరకు
సాధనముగా నున్నది. అనేకశబ్దము లుపసర్గసాహచర్యమునను ప్రకరణవశ
మునను భిన్నార్థద్యోతకము లైనను రూపసాదృశ్యముంబట్టి యేకధాతుజన్య
ము లని నిర్ణయించుచున్నాము. ప్రహరహారసంహారవిహారవరిహారము లిట్టి
వి. ధాతురూపపరిజ్ఞానము లేనిభాషాజ్ఞానము నేత్రహీన మగుకరీరముం

బోలి నిరర్థక మగుచున్నది. వరిచిర మగువరిమిత ధాతుకతివయముతో నవరి మితము నావశ్యకము నగువదబాలమును చిచ్చించికొనుట వ్యవహారసౌకర్యముం గూర్చును. కావుననే ప్రాచీనమండితులు ధాతుమాలల రచించి యుండిరి. సంస్కృతమునకు ధాతుదశగణివలనఁ గలపాకర్షము వర్ణింప నలవికానిది గదా! కర్ణాటభాషకు పైతము ధాతుపాతము గలదు. అంధ్రభాషకు లతణముల రచించినవారు ప్రాచీననవీను లనేకు లున్నను నీరీతిగా ధాతువుల నెల్ల నేకసూత్రమున గుదిగ్రుచ్చి లోకమున కర్పించినవారు సుగృహీతనామధేయ లగుశ్రీవరవస్తు చిన్నయసూరిగారుమాత్రమే. శ్రీసూరిగారిచే రక్షరాస్యులగువాంధ్రు లెల్లరజిహ్వగ్రములందును దాండవించుచునేయుండును. ప్రమాణమే కానిం దప్రమాణమే కాని దు బాలవ్యాకరణముం బోలెఁ బటుతర మగు వాంధ్రవ్యాకరణ మాంధ్రావనియం దింకొక్కటి కలదా? చిన్నపాత్రమే యైనను నీతిచ్చుద్రికం బోలుస్రౌఢవచనకావ్యము కేలకటి లేదుగదా? ఈరెండు గ్రంథములును శ్రీసూరిగారి కీర్తిలలితగు ఛాఖ్యాద్యయమై యాంధ్రదేశ కాయమానమున నలముకొని యవశ్యరక్షాఫలము లుదించుచున్న వనుట యతిశయోక్తికానేరదు. శ్రీసూరిగారిజీవితచరిత్ర మిదివఱ కీవరిషత్పత్రికయందే ప్రకటించఁబడినది. అచ్చువడిన నీతిచ్చుద్రికాఖాలవ్యాకరణములుకాక యముద్రిత మగునొకగొప్పతెలుఁగుఘంటువు సూరిగారు రచించినది శ్రీసీతాపుర సంస్థానమునఁ గలదు. శబ్దరత్నాకరముకలె విది మిగులఁ బెద్దది. శబ్దరత్నాకరమున కిది మూలస్థాయ మైవదికూడను. శబ్దలతాసంగ్రహ మను నొకముద్రితాంధ్రవ్యాకరణము సూరిగారు రచించినట్లు ప్రకటించఁబడియున్నది కాని యది వారిచే రచించఁబడినది కాదని నేను తెలుసుకరిషత్సథలో సిద్ధాంతి కరించియున్నాఁడను. ఇట్లుండ నిపు డీధాతుమాల యొకటి సూరిగారిచేత మోసికొని లోకమున కవతరించినది. కావున దీనికలనూ మించుక విమర్శింప నలసియున్నది.

శ్రీసూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించిన ట్లనేకు లెఱుంగరు. ఈగ్రంథమునం దెక్కడను సూరిగారిపేరు లేదు. శ్రీసూరిగారిమతమునకు విరుద్ధ మగు ననేక విషయము లిందుఁ గలవు. అలాక్షణికత్వమును నిరసించు వారిలో సూరిగా రగ్రగణ్యు లనుట యర్హివాదముగదా? అట్టిసూరిగారు గ్రామ్యరూపముల నుదాహరింతురా? ఒక వేళ స్పష్టప్రతిపత్తికై గ్రామ్యుడ

ములతో నర్థనిరూపణము గా విచిన్ గావింపవచ్చును గాని ఛాతువులకే గ్రామ్యరూపముల నుదాహరించుట వానియర్థమును సంస్కృతమున నాంధ్రమున ను దెల్పుటయును శ్రీసూరిగారివంటి యభినివిష్టు లాచరింతురా? “ఛాత్వా దులకు ఛాత్వాదు లనుప్రయుక్తంబు లై విలక్షణాధాభిధాయకంబు లగు నయ్యవి శబ్దవల్ల వంబులు నాఁబడును.” అని సూత్రించి సూరిగారు ఏగుదెంచు, చనుదెంచు, మేలుకొను, అందిమ్ము, చొత్తెంచు మొదలగురూపములను సాధించిరి. వీనియం దవయవద్యయును వేర్వేరైన స్వతంత్రప్రయోగము గలదియే. ఈ గ్రంథమునందు అగవడు మొదలగురూపములను సమాసధాతువులుగాఁ జేర్కొని అగవడులో అగకు వ్యస్తప్రయోగము లేదనుట సూరిగారిమతమునకు విరుద్ధముగాదా? సమాసధాతుసంజ్ఞ సూరిగారిగ్రంథమునం దెక్కడ నగవడను. సమాసధాతువు లను సంజ్ఞాకరణమే దుష్టము. ప్రయోగారూఢము లగుచేత్యధాతువులకు మాత్ర మర్థనిరూపణము రూపనిష్పత్తియూఁ గావించుట గ్రంథోద్దేశముయి యుండఁగా నిందు వ్యావహారికములఁగూడ నుదాహరించి యుండుఁ గొన్నింటికి మాత్రము గ్రామ్యము లని “గ్రా” సంజ్ఞతో సూచన గావించఁబడినది. సూచనావిరహితము లయ్యు గ్రామ్యము లనేకములు గలవు. మఱియు ననేకవిధము లగుదోషము లీగ్రంథమునం దగవడుచున్నవి. వాని సీవస్తాత్రముగ సీసారిది నుదాహరింతును.

అగవడు, అగువడు- ఆమెతించు, ఆమెతించు- ఎడగు, ఎనుగు- ఎదిర్పు, ఎదిట్పు, ఎదిటించు, ఎనుట్కొను- ఓదార్పు, ఓకర్పు- తడపు, తడుపు, తవుడు- తవుడుకాదు, మొద లగురూపాంతరము లడుగడుగునఁ జూపఁబడినవి. కాని యందలిరూపాంతరములును శకటరేఫసంయోగములును గ్రంథములం దెక్కడను గానరావు, కొన్ని వ్యవహారమందును మృగ్యములే. ఓటించు-ఓటించు; కతకు-కతుకు, కదకు-కదుకు, తవుడు-తవుడుకాదు, మట్టగించు, మద్దటిలు- మద్దటిలు, లోటు, లోడు అను రూపాంతరములే వీరేశమం దేవి వ్యవహారసిద్ధములో నాయెఱిగినంతవఱకుఁ దెలియరాలేదు.

అర్థనిర్ణయమునందు ననేకదోషము లున్నవి. ఆమెతించు-సత్తారపూర్వకముగాఁ బిలుచుట, విందుచేయుట యగు నేమో! క్రచ్చ=కాంక్షించుట. (చుట్టుకొనుట శ. ర) ఆపు మొదలగునవి పొడుచుట క్రుమ్ము కాని కుమ్ముకాదు. దుయ్యనకు బాణము దూసిపాటుట కాని పిడికిలినుండి బాటుట కాదు. ఒకవేళ

పిడికిటనుండి విడుచుట యగునేనో ? కరకు మొదలగు నాల్గురూపములకు భోజనసామాన్యమే యర్హమైనను శునకాస్వాదనమే యని నియమించుట సరి కాదు. రాసాడు దోషమారోపించి తెచ్చుటంట ? పండితేయుటకు కట్టవంచుట ప్రసిద్ధము. ద్రవపదార్థ మొలికించుట గ్రాస్యము. ప్రకృతిప్రత్యయ నిరూపణమందును దోషము లగవడుచున్నవి. అడు-అటచేతితో, గొట్టుట యనుచు వర్తమానార్థక ప్రత్యయము నని తెలుపుట తస్యగాదా ? ఔడుగటచులో ఔడుగట ధాతువంట, చు వర్తమానార్థక ప్రత్యయ మంట. ఇంతటి వైచరీత్య మెందై నఁ గలదా ?

ప్రాతప్రతియందు ధాతువు, సంస్కృతార్థము, అంద్రార్థము, వర్తమాన భూతభావికాలిక ప్రత్యయములు, విశేషములు నని యేడువిభాగములు ప్రదర్శించఁబడినను, ముద్రణమున ధాతుధాత్వార్థములు మాత్రమే ప్రకటించఁబడినవి. అన్ని ధాతువులకు వర్తమానమున చువర్ణకమును భూతమున ఇత్-ఇన్ వర్ణకములును, భావిని ఎద్, డ్ వర్ణకములును చెలువఁబడినవి. విశేషములందు సమాసధాతువులు, కాశ్రీయములు, అవ్యతంత్రములు మొదలగువిషయములు పేర్కొనఁబడినవి. అన్నింటికిని జవర డముప్రత్యయము లో నర్థము నిరూపించఁబడినది.

వైయంశము లన్నింటి నాలోచించినచో జరిషత్తువారు ప్రకటించినది చిన్నయసూరికృతమేనా యనుసంశయము గలుగుట సహజము. చిన్నయ సూరివంటి లాక్షణికశిరోమణిగ్రంథముం దిట్టిదోషఁగులు పొసంగునా యను శంక దుర్నివారమే యైనను గొంచె మాలోచింపఁదగును. శ్రీచుత్సూరిగారు ధాతుమాల నొకదానిని రచించి రచుటలో నెట్టిసంశయమును లేదు. చెన్న పురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారమున నొకధాతుమాల చిన్నయసూరివిరచిత మగు నది యుండెడిది. ఆపుస్తకము నెవ్వరో యవహరించినను దానివరుససంఖ్య యుఁ జేయను నిప్పటికిని గలదు. జరిషత్తునకు లభించినప్రతి శ్రీసూరిగారి స్వహస్తలిఖితము కాదు. వారిప్రతికఁ బుత్రికయో పౌత్రికయో యింకనువ్యవహిత సంతతియో తెలియను. ప్రతులఁజూచి పుత్రికల వ్రాసికొన్నవారు తత్వల దొరలించుట వింత కాదుగదా! శ్రీసూరిగారిగ్రంథములు చాల నీనడుముఁ జరిషత్తువారికి లభించినవి. వానినెల్లఁ జూచిన నీవిషయము సత్యమే యని తేలును. లోకములో ప్రాతతత్వము వడుట వైజమే కాని ప్రక్షిప్తము లధికము

గాఁ దూఱుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములకు సంబంధించిన మహోపద్రవము. పారియిందు గౌరవాతిశయమునఁ దమరేమో సాధి చితి మనురలంపున మంచిచెడ్డలారముక యడ్డమైనగడ్డి నెల్ల గ్రంథమందుఁ జూపించుట శ్రీసూరిగారి గ్రంథములం దధికముగా నగవడును. అట్టిచీకాకులు లేకున్న సిఢాతుమాల యెంతటిగౌరవము నొందెడిదో ? ఇదియే కాక శ్రీసూరిగారి గ్రంథము లము ద్రితము లేనియైనను మనకు నిద్దబ్బముగ లభించుట దుష్కరమే. ఎట్లయినను నేను బ్రారంభమునఁ బేర్కొన్నంత యువయోగ మిప్పటియీ గ్రంథమునకు లేకున్నను దీనియవసరము గలదనియే నావిశ్వాసము. గ్రామ్యములో గ్రాంధికములో యగుఢాతువుల నొక్కచోఁ జేర్చి వానియర్థము నిరూపించుట వ్యర్థమిత్సవుల కర్థంతోవ కారకముగదా ? అందును గ్రామ్యమావముల వలన భిన్న దేశవ్యవహారము నుగమ మగును. కావున సిఢాతుమాలను బ్రకటించి యాంధ్రసాహిత్యచరిత్ర మహోపకార మొనరించె ననుట కావంతయు సందేహము లేదు.

సరసన్నపేట, గంజాము. }
20.1.1930

కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రి.

ఉ పాటలగంధితోడ హరి పానపునందు వసించునత్రతీం
బాటలగంధు లింపడర బాడఁపాటలు నవ్వలాలటఁ
మాటికిఁ గేలుదన్న కెడమం గుడి దువ్వెడుమారునంకపూ
ర్కూటపునీటు లెన్న నెకనక్కెపుమాటలు మీఁపఁ గార్వమున్. ౧౮౨

— శ్రీకృష్ణసకుఁ దాంబూల మిచ్చట —

క. ఆయెడఁ బదినూటులబలు, చాయలుగలవేల్పుతేడు సన్నయొసంగం
చాయకొమరుండు దమ్ముల, మాయదభర్తకు నొసంగునభిరతి వచ్చె. .
ఉ వేయగుపాదహల్ గలిగి విశ్రుతభీమహీమంబుగాంచుగా
చాయపాలఁతేఱఁ దరిఁ సంతివై తగునీకు నక్కడం
బాయపు మాంద్యకంగులలు భావజలండ్రికి వీడ్చ్య మిచ్చు డే
చాయ నొసంగె దంచు హలిసాత్యకింఁ ఖులు నవ్వచుండఁగఁ. ౧౮౪
గీ. మాంద్యకంగులన్నచో మానుఁజార్చ, సమసంఘచచ్చటనువృష్టిజానుమీటు
ననుచునవ్వచునుత్తరంబాడికొనుచు, హరికి నసేతుండు వీడియంబమరనిచ్చె.
ఉ తెలివి దలిర్ప న కబలిదీరఁగఁ గృష్ణుఁడు దివ్యరత్నముం
దెలిబలుమ్రాను మోముకిఁజేతేటలుగల్గిన గిడ్డి నీగికి
న్వలయఁగఁ బంది లద్ధ(టి)తఁ స్రుతస్వయం భేష్టవస్తుసం
కలన సమస్తలోకముల గ రవ ముచ్చఁగఁ దన్ని వంపుడున్. ౧౮౬.

— లక్ష్మగీతలు —

క. అంతట సంతటిచుట్టం, బంతఃకిరణం బపారగానందపయో
ధ్యంతరముననోలాడఁగ, సంతికిచరుఁడొచుఁ గూర్చి నల్లునిఁబలికె. ౧౮౭
ఉ. ఎల్లజగంబు లేలువరమేశ్వరి భక్తజనావనార్థమై
యిల్లలితంపుమానవసమీహతిచెప్పలు గాంచునామి నీ
నల్లుడవైతి గానఁ జరమాదికి నవ్వలఁ జిహ్నుచీకెటుల్
ఁజొల్లఁగఁజేయునట్టిడికటుత్సము గాంచుప్రభల్ భరించికె. ౧౮౮
గీ. ఎంతకాలంబునుండియో యెడయకుండు
వటుతిమోగ్రస్రుత హరింపఁ బాలువడితి
నస్తమయఃశూన్యమైనట్టి యభ్యుదయముఁ
జెందఁగాఁచితి నయ్య ముకుంద నేను. ౧౮౯

గీ. హరణ మొసఁగుట మామకు నర్హమెచట, నఖలకర్తకు నీదగునట్టి దెద్ది
యొన నర్హస్యసందర్శనానుకూల, దక్షిణానాకభర మిచ్చుతలఁపు నాది.

క. హరిదస్యుడు హరి నీగతి, సరసచతురవచనరచన సమ్మోదితుఁగాఁ
గర మొనరింపుచు నానతి, వరమపురుషుచేతఁ గొనుచుఁబలికెఁగూతున్.

ఉ. ఓమదగణ్యపుణ్యవిభవోదయపూర్ణఫలస్వరూపపు
త్రీమణి నీకతంబున గరిష్ఠగుణాంబుధి కృష్ణఁ డల్లుడై
నామదిపూర్ణకామత సవంతసుఖంబగునట్లు సేసె నిం
కేమివిచార మీహిత మహీనతఁ జేకుతె నీకు సుందరీ. ౧౫౨

గీ. భాగ్యసౌందర్యశీలానకత్తివైన, చాన నీకు సవత్సులు చాలఁ గలరు
వారిమదిలోనివిక్రియోత్పత్తిగగన, సునుసాదృశ్య మొందింపఁగోరవచ్చు.

గీ. అంబుజాతాక్షి సర్వకార్యంబులందు, ననుసరింపుముహరిజాయననుసరించి
హరికథానుగతిస్ఫూర్తి నలరీనీకుఁ, దల్లియగుచాయఁ బోలంగఁ దల్లి మేలు

గీ. వగలుగావించి మాయవ్వు వగలుసేయు, వాసిబి డైన నడచుట వాసిగాదు
మాకు వన్నెగ నంతటమైత్రిపూసి, భువనబాధవసుత యనబుద్ధిగనుము ౧౫౩

శా. అమ్మా మమ్మిడఁబాసితండు మదిలో నావంత యైన న్విచా
ర మ్మానం బనిలేదు కాంతలకు నబ్రమ్మే యదెన్నంగ నై
న మ్మానా భవదీయసన్నిధి జగన్నాథుడు నన్నుం గృహక
సమ్మానింపుచుఁ బాయఁ జెప్పడు నిజస్ఫూర్తాక్షిగాఁ జూచుచున్. ౧౫౪

చ. సిరికి నివాసమైన హరిచెట్ట గ్రహించిననీకు లక్ష్మ్యమే
హరణముగాఁగ నే నొసఁగునర్థము లై నను దండ్రీవట్టికిన్
హరణమొసంగు టిజ్జగము లాగమముల్ దగఁ చెల్పు నింతె కా
దరయ చిత్పస్యకాంక్ష ధృఢమి మదిఁబుట్టెడు నట్టిబోటికిఁ. ౧౫౫

ఉ. కావున సర్వవస్తువులు గల్గుటకై సకలౌకచారస
ద్యావముకై ద్యులోకతిరుబంధురధేనుచిరత్నరత్నముల్
భావమి పొంగ నీత్రుఁ గొను భాగ్యవలీలకంబ వాని నీ
భావములో స్త్రీంబుఁ గనుకట్టి ఘటింపఁగ నానతిచ్చెదన్. ౧౫౬

క. అని చాయతోడఁ గూరిమి, తనయామణి గారవించి తర భేక్షణచే
వనజాపు షోకవిధంబున, ననుమతి గైకొనుచు నొందె నాత్మలయమున్.

క. కుహనారాజకుమారక, మహనీయగుణాభిరామ మైథిలికన్యా
 పహరణపరభరదూషణ, సహజావైరూప్యకరణ సత్యాభరణా. ౧౬౦

గ ద్య ము.

ఇది శ్రీరామచంద్రచరణామృదమిలిదాంతకరణ పోయి మాధవయజ్ఞ
 సముజ్జ్వలశ్లేషోజ్జిత కటాక్షాసాదిత పాండిత్యాభరణ ప్రభంజనవం
 శాభిరాకాశశాంక నిరంతరాధితవిచక్షణశాంక లభివ
 సన్నయభట్టాక అహోబలకత్యాహ్వయకవిమహా
 పాధ్యాయభట్టాక ప్రణీతం బైనకాళిందీకన్యా
 కణిణయం బరుమహావ్రబ ధమునందు

బుచ్చమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

కాళిందీకన్యాపరిణయము.

—(మహాశ్వాసము)—

- క. శ్రీమత్పద్మజభవమ్మ, త్రామరసస్ఫూరభృంగ దళముఖభాగ
శ్రీమహిత హితజనాంబుజ, ధామోధి ప్రముదితార్త దళరథరామా. ౧
- వ. దేవా దివ్యదిత్రాటున నవధరింపుము. ౨
- క. చారుశ్రీజనికర మై, హీనోపలకాంతిపూర్వహృదయ గను మై
సారసుధామలయం బై, సారావారంబుభాతి భాసిలు మణియుగ. 3
- క. అర్థసమ్పద్ధం బై శ్రీ, వర్ధనచతురాస్యహృద్వర్ధనపర మై
వర్ధిల్లుగీత మన గృహ, మర్థాధికపాదనదృశ మగ్నేహమానక. ౪
- గీ. ప్రాప్తమండన మచ్యుతప్రాప్తిరదయ, సుప్రసన్నమసాపూర్ణమలలిక ముచు
వీరసాదృశ్య మలరారి వేడ్ల నెటరి, ఉచ్యుతావాహజిత్రమా నలరుశయ్య. ౫
- క. చారుమహాభాగం బై, భూరిశిరోత్ప కాంతిపూర్వక మై
తోరంపుశేషశయ్య, శేరెననుసుమారపుష్పకీర్తిశయ్యన్ ౬
- క. వసియించె నానుదేవుడు, మునిగినినగు మోముదమ్మి మొనయుప్రసాదం
బసదృశ కాంతావిషయ, ప్రసక్త్రేయముబాధవలెను దెలుకన్. ౭
- చ. అతికఠినంబులౌ జగతి హటకరన్నము లంగయ్యి నీ.
దతిమృదు వెల్లు పొం దెనగు నైన ననుం బటులేని భూషణ
వృతి కిది వేళ యా బెటిగి *వేమనమానవిభూషణావళుల్
సతి ఘటియింతు మంచు రవిజాత విభూషితజేరి గుగనల్. ౮
- కా. సారోచాత్రవిశేషదిత్రకవిభూషాకీతి సయ్య + గుణో
చారవ్యక్తి + సువృత్తి దోషరహిత ధన్వోల్లస గ్నిస్వయన్
నీరేక్షణ గావ్యఃక్తిబలె (1) మన్నిద్రావృతాస్వాదుః
మారుం దవృషు చూది రోసి వదలె మన్నించ కాత్మాత్మముల్. ౯
- క. (స)తియంగంబులఁ బొగడెను, నతుఃప్రాక్షాణీననుంచిత వాచా
గతుల ద్వితీ మృతీయ, ప్రతిభటగహిని గుటక(౧) మయుగ(2) మొనెన్.

* వేమనమానవిభూషణా + గుణాచారా + సువృత్తి - గ్నిస్వయన్

(1) మన్నిద్రా- (2) మొనెన్.

- చ. చెలులయ్యిప్రయత్న మె(గఁ)జమ్ముచుఁ గమ్మరివింటివానిపూ
ములుకుల *క్ర వ్యడంపుఁచు(ను) ముప్పిరిఁగొన్న నురాగగర్వమున్
నిలువ(న)దల్పుచుం జెలువ నిల్చెను నొక్కఁడుగైకకుండ విం
తలు భలిరా భలీర మదిఁ దాల్చినసిగ్గువటుత్వవైఖరుల్. ౧౧
- గీ మదనుఁ డను కర్ణ భానుండు గదియు నేని, పెనుముడి యనువాన శోభిల్లునేని
నేకరంబులనరదొరబిడ్డయేని, చెలువ దాటంగ లేదయ్యె సిగ్గుకడలి. ౧౨
- చ. వెనుకకు సిగ్గులాగఁ దమినేకము చుుడట కిగ్గ నవస్వధం
జనునె నహింప † భామమునుసాధిలుమధ్య మభావ మైనచో
ఘనకుచ్చభారధాగము గాఁ జన దంచు వదింపవచ్చునే
ఘనపదమాశ్రయింది కలకాలము స్థియంబడివాని గానమే. ౧౩
- క. వెడవింటిజోదు విడివి, యుచునునడం జేయఁజేయ గురుకుచ కొల్లా
క్లమ గామదకుం గడదినఁగడుదూరం బయ్యె లజ్జగరిమం బెతో. ౧౪
- చ. అలవలరాజు వైదలి రమాధిపు(కజ్జకు) నేగఁ (1)తేర్పఁగా
వలనుదలిర్చ నూటటలఁ బాయుచు గుప్పెనుఁ బుష్ప బాణముల్
చలనములేనికూర్చి నవస్థం బియి మించినలజ్జ జాయగాఁ
గలుగుచు మోము వాంఛఁగడుఁ గ్రమ్మెనుసిగ్గునఁగ్గులాడి (2)తాన్ ౧౫
- చ. చలి తలవాంచి తెల్పె బలుచెల్వపుఁగ్రొమ్మునఁ జిమ్మచీకటిం
గలసి మెలంగు పావటచొకాటపుఁ జెంద్రపులేఖచే మనో
మిలేదనురాగవైభవము మించఁగఁజాలదు లజ్జ నమ్మెయిం
గలుగఁగనేర్చు సత్వరితగామిత యుఁఘుల కెప్పనం చొగ్గ. ౧౬
- వ. అప్పు డొక్కచెలికలువకంటి యొక్కలిక నుద్దేశించి (యిట్లనియె.) ౧౭
- ఉ. క్రొత్తగఁ బ్రాణనాయకునిఁ గూడఁగ నేగెడు వన్నెలాడికిం
క్రొత్తయె లజ్జ లోఁగొనుట కూర్చిచెలుల్ గడితేర్చ తేనికిం
జిత్రము రంజిలంగఁ దగఁజేరుట యిట్టి విచిత్రఁజ్జ మే
మెత్తినైన న విన్న యదియే కను తెక్కడిమాట యుగ్గలే. ౧౮
- వ. మఱియు నొక్కయిది యక్టాంత కిట్లనియె. ౧౯
- క. ఇటువంటి ముద్దగాండ్రే, వటుకరకుచకుంధవస్త్రకుంజరసీమన్
ఘటియింతురు నిజల్లిలల, నిలువటుఁజననీగ జీవి తేక్వరకుకముగ. ౨౦

(*) బ్రాహ్మ. † భావము. ‡ భావధాన. స్థియంబడి. (1) కెప్పగా. (2) తాన్

- వ. పెండియు నొక్కరేటచెక్కులాడి యచ్చక్కనికొమ్మ కి ట్లనియె ౨౧
- క. నును వైనపూలపాన్పున, మననూదుచు నున్నవాడు మాధవుఁ డయ్యో
తనువునఁ గల్గుమ్మరుత్వము, మనమున నీ కెల్లులేరు మంజులవాణి. ౨౨
- వ. పిదప నొక్కబిబ్బాధర యయ్యిండుబిబ్బాస్య కి ట్లనియె. ౨౩
- క. హరిఁ గూడక డేణ మైనం, భరియింపఁగరాదు మేనఁ బ్రాణము లనుచున్
విరిసెజ్జఁ బోరలు నవ్వుడు, దరియా(నక) యిట్టిలజ్జ దా నెటుసనునో. ౨౪
- వ. మఱియు నొక్కప్రోడ యజ్ఞేడిసకంటి కి ట్లనియె ౨౫
- ఉ. అప్పరొ నీవు నీమగని(యందపు)తొమ్మన లచ్చిరీతి నీ
నొప్పులఁ గుమ్మచుం దడధరోష్ఠసుధారస మాచుచున్నఁ గె
పొప్పెను నీమమోవి దళనోదితరాగ మతండు సేతుఁగాఁ
దప్పితి వంచు మాటికి నడల్పఁగ సి గ్గది యొనుఁ జొవునో. ౨౬
- వ. అంత నొక్కవిక్కులాడి యచ్చక్కఁడనాలకున్కు కి ట్లనియె. ౨౭
- మ. ఉరులజ్జాధర*గచ్చారంబునను రాగోద్వృత్తి కి వేల దా
వరముంజేసెను మర్కముం దెలియు మావజ్జగ వృథా గాదె యె
వ్వరికెనం గనఁ జేటఁ జెందు మదిలోఁ బాట్టిల్లురాగంబు శ్రీ
కరవక్త్రాబుజరాగనామకమహాకర్ణేజవం బురుటగా. ౨౮
- వ. అసంతరంబ యొక్కపృథులితంబ యాకాదంబగమన కి ట్లనియె. ౨౯
- ఉ. ఇంతచలంబు సేయ ఘ మే మని చెప్పినఁ గాఁక సేసె దో
కాంతరొ గట్టివాయి యని కాంతుని నెప్పుడిఁ దోచునమ్మ శ్రీ
కాంతుని కెందటో కలరు కాంతలు వారలకెల్ల మిన్నవై
కాంతమనోనురంజనముగా నుగుణంబుల వన్నెకెక్క వే. ౩౦
- వ. తరువార నొక్కయుగ్గలి యెక్కిమలి కి ట్లనియె. ౩౧
- క. అతినిబిడఁజ్జ గా దిది, సతికి న్నదిలోన నువిద సుగమవేరొ
గృతములకుఁ బ్రతికృతంబుల, నితరవ్యాపార మెడసి యెన్నఁగఁ జొచ్చెనో.
- ఉ. అత్తటి నీలవేణి నగ †వాఁగుచు నెచ్చలలగా సడింది యో
చిత్తజుమ్మలి కల్లి విను చిత్తము నిల్చుచు నాడువిన్నవం
బిత్తటి నాలసింపవల దెంతయుఁ బ్రొద్దు సనంగఁ జొచ్చె న
య్యుత్తమనాయకుం గదియ నొప్పుగఁ నెంతయు నంచుఁ బల్లఁగన్.

మ. లలనామ స్తథ* నూర్నదృష్టి విలసద్రాగావగావేగసం
 † కలనాదీవ్యదవత్ర పాథుని నమగ్నా ‡ సీఁ దిత్రచ్చాంతిచేఁ
 బలఁ గ్రొంజెప్పుట గ్రమ్మ ముల్లన రమాప్రాణేశకయాంతిక
 స్థలజగ్రద్విహాధినాయకమణి స్తంభంబు నందం గొనున్. 38

క. కేళీవేళల శ్రీహరి, నీలాగునఁ గాఁగిలింతు నే ననుక్రియ న
 బాలిక కాఁగిటఁ జేర్చును, నీలస్తంభంబు సిగ్గునరయౌ గ్రమ్మఁ. 39

వ. అంత నక్తాంతం గడచి సఖజవంబు సవినయభక్తిపూర్వకంబుగా మ్రొక్కి
 ముందట నిలిచిన నీలవేణీనీలవేణి నీక్షించి జలజాక్షుడు నికటస్థునిలసదు
 గ్రకరనందనాసుదరేందు రేఖావిలాసన ముల్లానబలప్రబ(ల)విభవదంతరా
 మోదజఽధిపేనాయమానం బగుమంద స్తితంబు ముఖంబునహంబు నలం
 కరింప నిట్లనియె. 39

క. చెలి వార్తలేమి? జేవర, గలిగినభాగ్యమున మనసు కడురంజిల్లగా
 జలచాతనయన మిముఁగన, వలయుచు వచ్చుటయకాని వార్తలు గలవే.

క. అలికుంతల క్షణదాముఖి, మలులితతిమిరంబు గ్రమ్మె నదియేమి? హరీ
 తెలివిఁగొను కృష్ణవక్షుము, వలగొను నీక్షణదముఖిము వదలు నతమమున్.

వ. ఇట్లు సాధిస్తాయంబుగాఁ దనచతురోక్తికిం దగినయత్తరం బొసంగు నాకు
 రంగనయనప్రాశ్నిమకు ముదంబుఁ జెంది నందకపాణి పాణివలయాదిభూష
 ణపూర్వకంబుగా నభినవాంబరతాంబూలంబు లందటకు నిడి వెడలి చను
 సంజ్ఞ నవతరించుండేయఁ జాయవట్టికి నీచెట్టబట్టినదొర వంపువెట్టినవను
 లకుం జనియెద నుమ్మరో తిరిగి వచ్చెద మిచ్చట నుండుమని మరుంగుగాఁ
 బల్లి యచ్చిలుకలకొలుకు లొక్కింత వెడల ననంతరంబు— 39

మ. చతురోక్తి ప్రవిలాసవైఖరుల సంచద్రూఢులు నర్తిల్ల ల
 జ్జితసంవిస్థిత కాంతముఖులలితశ్రీవీక్షణాభీసితా
 సితకుంజేరుహమాలికన్ మదనకాక్షేయప్రభాపాళికన్
 సితసీరేజదళాక్షి తేని కొనఁగన్ సేవార్హమా కానుకగా. 40

ఉ. కామిత మేమియు స్తనసు గాంచనియట్టియవాత్తకాముఁ డ
 క్తామునితండ్రఁ గామునిచొకాటపుబాణము భామ చూచు చుం

* యర్న † కలనాదీవ్యదవత్రపా. ‡ నిదిత్రచ్చాంతి.

తే మదిఁబుట్టవీరునియదీప్తపరాక్రమ మెచ్చ నిచ్చె బో

రామికి సూనుచెంగటఁ బరాజయ మొందుట నీతియేకదా.

౪౧

క. హృదయగ్రంథి(వి)భేదము, మొదలంటఁగఁ జేయబోధమూర్తికి నపుడా

మదవతిహస్తగ్రంథిక, వదల్చుచు టతిప్రయోగచాసిగ మయ్యెన్.

౪౨

చ. కరమణికంకణధ్వనులు కామధనుర్గణలక్ష్మణాబుభోఁ

గరము ఘటిల్లఁ గేల్లుడి నొకానొకయత్నమున న్వదల్చి స్త్రీ

హరి హరిమధ్య సంకల ముద నొనర్పఁగఁ గాంత రాజలెన్

హరిమణినిలవేడి దొలఁకారెను పుత్రజీవాప్తుయో యన్.

౪౩

క. చెలికీలుగంట మెలగెడు, నలివాత్తునిమ్మగులపాణిఁఖరుచిరాజుల్

కిలకిలనవ్వఁదొడంగె, బాలుపూరెను మేల్మొయిఁడిపువ్వులనరున్.

౪౪

వ. అప్పు డప్పుడఁజేత్రముండు మదనలీలారహస్యప్రతిపాదకృతు లగుకృతుల

నిరర్థకతాదోషము నిజానస్తానమహిమంబున నవనయింప నవధరించి

యమ్మిఁచుఁబోఁడి కిట్లనియె.

౪౫

ఉ. కన్నది కన్నకండు మఱి కన్నకఁ దందపునీడుమోముచె

లైన్నఁగఁ గొన్న దీదృశదృగీహితవై యలరారు టబ్రమే

నన్నుతగాత్రి నిన్నుఖలనద్గణసంపద ముజ్జగంబులో

నన్నులమిన్నయంచు విమథాళి ముదంబున నొలలాడఁగన్.

౪౬

గీ. మానవతి నీవు శృంగారమయిత రసిక, చిత్రమెంతయు నలరఁజేసెదవు గాన

నీకలంకార్యత ఘటింపనేర చెట్లు, భాసురైకావళిముఖాధరణగణము.

గీ. భూషణంబంగితభరించెభూష్యమగుట, భూషణతఁగాంచియంగతబూననగునె

అర్హములుభావశబలతాద్యములువాని, కాంతరచియింపవేయలంకారములుగ.

ఉ. నేరుపుమీఁదఁ గన్నుఁగవ నీటగు కొప్పునఁ గవ్వ పూని శృం

గారము నీమయాపుగొని గౌరవ మొప్పఁగ న నృజింపఁగాఁ

జేరఁగవచ్చునో తనదుసేవకభావము నాదుసేవ్యత

భావణి నుప్రసిద్ధముగఁ దా నొసరింపఁడలంచి నెచ్చెలి.

౪౭

గీ. ఉవిద తావకసుగుణాదియోగమహిమ, వాననాత్మక మగురతిభావమిప్పుడు

రసతఁ గైకొనెనీకు నీక్రమము కాన, వ్యక్తికత్తంబమనకు సిద్ధాంత మరయ.

ఉ. నేత్రము వ్యవసంతటన నమ్మి యొసంగెను సౌష్ఠ్యవంబుగా

సూత్రితరీతి సంగములు చొప్పుడుపాత్రత నీకుఁ గల్గె

౪౮

- పాత్రత నీకుఁ గల్గినను భామిని నిశ్చలవృత్తి నుండఁగాఁ
జిత్రము మాకుఁ దోఁచె నఁ చెల్వఁ జొనర్చెను మందహాసముగా. ౧౧
- మ. రసకృత్సద్గుణ మై యలంకృతిభరప్రస్ఫునితవ్యక్తి యై
హసియించుకా సుకవిప్రబంధముఁ ద్వదీయం బైనబల్లోష్ట దా
వెనఁ దూలించును గర్భకంబునకుఁ(?) చెల్వించి గైకొను నింతగా
రసవిస్ఫూర్తి నొనర్చుగర్భకము సత్ప్రహ్వంబుగాఁ జిత్రమే. ౧౨
- చ. చాలి తలవాంచి చూపెద(వా) చెల్వపుఁగొప్పిది సాటి దీనికిం
గలుగునొ కల్గదో యనుచుఁ గల్గిని సిద్ధ *మనర్థరత్నసం
కలితపుఁగొప్ప చామరముగాఁచుటయే గుఱికొండి యించు న
బ్బలువగలాఁడు దా †నిమిరఁ బ.కజలోచనశేఖపాశమగా. ౧౩
- ఉ. కన్నులఁ ‡గవ్యక్తో దమముఁ గాదనుఁ దేనియేటిపిచూకుఁగా
నన్నదు కల్వఁ బల్లు లొకయింపునఁబల్లిన బర్హి బర్హముం
గ్రిబెన్నరితేటలం గొనను వింతలుగా మెఱుపుల భుటించు ను
బ్బన్నను రోయు నీకబరి యబ్బునె యాకుటిలాత్త(1)సఖ్యముల్. ౧౪
- చ. కువలయశేత నీవలుఁద్రామ్ముడో నెయ్యపుఁగొమ్ము (2)యిచ్చుటన్
సవిధములై ప్రమాణములు సంగత మయ్యెను జూచి లెట్లనన్
సవరనిపావటం గలుగు చక్రసకుంకుమపేరివిక్రమం
బవుల భుటిల్లుమాక్తికసరాకృతి గాంచినశుద్ధకీర్తియన్. ౧౫
- చ. స్ఫురితగుణానుగాఢరసముజ్వలమాక్తికరాజ సద్రసా
కర మతిచిత్రబంధ మధికస్ఫుటచారువిభూషణంబు నై
వరఁగెడుఁ గ్రొమ్ము దుత్తమనిబంధనరీతి విచిత్ర మొక్కటే
తరళమృగాక్షి శేవలము దాఁ గుటిలత్వము మానదయ్యెడున్. ౧౬
- క. చిత్రరీ మధురగుణంబున, నుత్తమకావ్యంబుఁ బోలు నురుభూషణ మై
హత్తున్ ధృతి యక్షావ్యము, నొత్తు స్ఫులవ్యక్తికబరి యొగిమధ్యమమున్.
- గీ. మగువ ముక్తాభి యిది శిరోమార్గతమము,(?)వరిహృతా...మంబు నిరతశుద్ధ
మాత్రసద్గుణ మమలవంశాభిజాత, మెట్లు లన్నననంద మెనయి దిచట.
- సీ. నలఁత నీవేనలి నీరదపాళిగాఁ గనుము విద్యుల్లతాఘటనఁ జెందెఁ
గలికి నీతురుము చొక్కపుఁగల్వఁగంపుగాఁ జాలనింపువహించెఁజం ద్రరుచుల

* మనర్థరత్న † నెమర ‡ గవ్యకోండ్య వర్ణనలేట (1) సఖ్యము. (2) యిచ్చుట.

మగువ నీకబరి మన్తధర్మరాయధముగా జాళువాజలపోతజాను గాంచె
భాను నీక్రావ్వుడి బస్తిబర్హంబుగాఁ జుద్రసంబంధచారు వయ్యెఁ
జెలువ చిత్రాళిపాళిగాఁ జతురభరము, సరసతభరించెఁ జంకకచ్చాయదాయ
సనుచుసఖిరోచులంతటనలరుచుండ, గొప్పనువ్వనశోవిదుఁ డొప్పమీఱఁ

చ. కలికిరొ మోము వాంచుటకుఁ గారణ మేమి కలంకిచంద్రుని
దులఘటియింకఁగాఁ గలుగు దుష్టుల కల్లుల సైఃవలేకనో
తెలివి(ని)దప్పి పామరు లతిత్వర సామ్యము వల్లినంతనే
కలుఁగున సాటి లాఘవము గాఁ బనియేమి మృగీవిలోచనా. ౬౦

ఉ. ఎక్తడివిత మాచలి ..... తోట సాటి ప్రాదు రా
మిక్కిలి మారువంకజము మిన్నక వండితమాన్య లీమృపా
వాక్కుల కేల జన్మా యలవచ్చిరి వంకజవైరి చంద్రనే
నుక్తడఁగించుమో ..... యనందగునే పమోజముల్. ౬౧

ఉ. వంకజనీలవంకరుహభావము చాలుచు కన్నుదోయి మే
ల్పొంకము సైఃచునీదుముఖపూర్ణసిశోకరుఁ జూచి చూచి యీ
వంక(జబ్బంద పెల్లఁ దల) వంపులకుం దగుఁగాక యర్హమే
వంకజ*నేత్ర నీకుఁ దలవంపు లహేతుకఁజ్జ మెత్తురే. ౬౨

గీ. వనితరో మోముచందురు వాంచెదేల, కుటిలకుంతలతిమిరంబుకొర...
...నో యనుశంకనో వచ్చుటెల్ల, గుటలపాడేందు నేమించ నేరదెద్ది. ౬౩

గీ. చెలువ : జ్జను మోమువాందిలి వటన్న
సవధరించితొ నీవు ముఖార్థహతిగ
విను ..... హతి దాన నెనయు నెట్లు
లదియు నొకచోట దోషత నంద దరయ. ౬౪

చ. మృగమదచిత్రకాకృతిని మీఱుకలంకము దానిఁజేసి యీ
మృగగర్భరుఁడేతదా(కృతివహిం)చు నటంచును మోమువాంచటో
మృగ చుసుగంధ మప్రితు మమృష్ట మశృంగము దాఁ గలంకమే
మృగమదచిత్రకం బది సమృద్ధగుణాన్వితమా కలంకమే. ౬౫

చ. మృగమదచిత్రకానుగతి మే లగుఫలము పిల్ల తేటికిం
దగు లగు కేతకీదళము దా సగువం చొగి నెంచి కొక్కపే

- రగవడుతేటిగు పెదసి యాడెనువందపుఁజేటిపిల్లల
న్నగు నగుగాదు ముంగుడును నవ్వకుయోగునావత్తచా. ౬౬
- గీ. ద్విత్వరహితంపుటాకృతిఁ జేజాలి, ప్రాకృతాఖ్యాభావ న భావిశిద్ధి
రేఫవైఖరి గలిగి త్రిలింగదేశ, సూక్తియన నొక్కఁ గస్తూరిచుక్తబాట్టు.
- ఉ. పిన్నఁడనంటు వక్రతక పేరువడం దగఁ గాని లక్షణం
బన్న నెఱుంగనయ్యె నని యయ్యరచందురమామ సోగని
నెన్నుచు నైజనించి కడునేర్పునఁ గైకొనియెన్ మృగీచదా
భిన్నతమాలవత్తరుదీఁగిల్లఁచుటకు మోమునేకుడా. ౬౭
- చ. లలితపుష్పాః ఫాలముఁ గలంకి నొకప్పుగ నర్థచన్ద్రుతో
దులఁ గన దప్పఁమాట మదిఁ దోచిన వాచితి మోముఁడమ్మి యా
యలికమునందు నందమగు * నట్టిది బొట్టిది దోషకారియే
యిల వ్యతిరేకభూష వదియిరుగఁ హేతువుకాక కోమలీ ౬౮
- గీ. చవుతిచందురుఁడలికంబుచక్రజూద, మాకుపాలంధమగుననిమాటుకొనితె
యది యుపాలంధవిషయతనందకున్న, నదిఘటిల్లుటవ్యతిరేకమగునుభూష.
- చ. రసవదమై మృ(దు)త్వమున రాజలి లక్షణలక్ష్మితంబు నై
హాసన మొనర్చు సాధుకృతి నందపునీనిటంబు దుష్టులిం
గపరఁగఁజూచు సామిమయిగాంచిన చందురమామ నిక్తమో
యనదృశకాత్రి లక్షణము నందినయందనుపొందుఁ జెందమిన్. ౬౯
- చ. మొయి లెడఁబాయుపూర్ణశశిమధులునించు(చు) రాణినించునో
వయివయిఁ గ్రమ్ముము చెడయువద్దమరీతి మెలంగ నేర్చునో
దయిత యవత్తపాథరము తారఁగ నీకువనోజ్ఞవక్త్ర మే
మొయివిలసిల్లు సంతయము మేకొను నిచ్చట దానిఁ దీర్చవే. ౭౦
- చ. వదన మవత్తపాతిమిరబంధరఁ గాంచినఁ జిమ్మచీకటిం
జిదిమెడఁచందమామ నగుసేయక యుండునె తప్పబల్లితిన్
వదనము సిగ్గుటిర్లు వయిన్రాలఁగ నేనియు నెప్పుడున్ బలెం
బాదలఁగ నిర్లవేళ రుచిపూననిక్తలతేఁడు నవ్వునే. ౭౧
- గీ. కాంతిన-(వ)న్న వస్తువులగణనసేయు, కేళనీమోముతరువాత వెలయుఁజుద్రు.
దట్టిచోట వికల్పంబు పెట్టరాదు, నరసు లకుఁబల్ప మది యని చదువరాదు.

- చ. నల యిది యైన మన్నయనసీరజముల్ వికసిల్లునట్లు దా
నలయ రసాంబు)రాశి వడి నిక్కగఁ జంకరుహంబు గానిచోఁ
గలిగెడు నేగతిన్ భ్రమరకంబులసంగతి దమ్ముయైనచో
విలసన మెట్లురేయి యిది వింతగు సంకయ మింతి తీర్చవే. 27
- ఉ. ఏమలయం దం(లం)కృతిగఁ బెట్టినసీలవయోజవ త్రముల్
భానుతనూజ నీయసితభవ్యకటాక్షవిలాసభూషణం
బూని వెలుంగ నీక్షణము లుత్పలకాంతి భరించు నన్నమా
టానఁగరా దొకంచుకయు నానఁగవచ్చు విరుద్ధలక్షణన్. 28
- ఉ. తోయజవైరి యై ముగము దోఁదినవేళలఁ గన్ను లుత్పల
శ్రీయుతిఁ గాంచు వెన్నలఁ బ్రసిద్ధిగఁ గ్రోలుచునుండుపుల్లులై
పాయకనిల్చు మీము నవవద్దముగాఁగ న దెట్టులొడు నీ
యాయితనేత్రముల్ మెలఁగు నార ముఖాక్షివిదిత్రవైఖరల్. 29
- క. వరవర్ణిని సీనయనము, లరమోడ్చున మోముఁజంద్రునంద మెలఁగుచున్
నురుదిరసీలవయోరుహ, సరసిరుహైకత్వజన్మసంగతిఁ దెలుపున్. 30
- సీ. శారదపూర్ణిమాచంద్రమోచింబంబు గర్వసర్వస్వంబు గాసిఁజెందఁ
దరుణార్తకీరణసంభానజాగ్రన్నవ్యవద్దలాలిత్యంబు కటియదక్షఁ
జంద్రాతపాస్వాదసమ్మాదమాద్యచ్చకోరవిలాసంబు కొదవగాంచ
మకరందరసపానమత్తమధువ్రతపోతలావణ్యంబు పాలుపుదొలఁగ
సరి మొగంబెత్తి చూడవే నీటులాడి, వెడఁడకన్నులు విప్పవే బెడఁగులాడి
సిగ్గువడువేళ దప్పవే నిగ్గులాడి, నన్ను మన్నించఁదలఁచవే వన్నలాడి 31
- ఉ. ఓకరిపూర్ణచంద్రవిజయోజ్వలవక్త్రకళాంకచింబ వా
చూపులపేరుగొన్నకరిశుద్ధచకోరములానఁ గాంతి దా
లోవము గాంచునంచు నవలోచన వాంచెదె మీము నర్థసం
లావము వావ సంపదకుఁ దక్కువె చంద్రుడు కీర్తికెక్కఁడే. 32
- గీ. విమలచుఖచంద్రునన్నిధి* వేగుగాంచు, కన్నులకునివృషంబెడుకమలములకు
సాటిఁజెప్పంగనమరునేసాటియగును, నెలకునలరెడుజలంబుగలిగినేని. 33
- మ. అరమో డైననుఁ దొంటికన్న + నెటియా సంపంబు గైకొన్న నీ
వరనేత్రంబుల కెట్లుసాటి యనఁగావచ్చున్ (స)సంకోచతన్

సరసత్వంబుఁ దొరంగి చూడ తెగలై సత్తాఁదికిన్ దూరమై
ధరలో నుండెను వారివోత్సలములం దన్వీ జగన్తోహినీ.

౪౨

క. విలసనమహిమం బెంతే, కలిగియుఁ దలచుట్టుఁదిరిగి కలయఁ జతురీమం
బలవదమి దుర్యోకముక, జ్వలమై వైవాడు నీచుచక్షుర్యగమున్.

౪౩

గీ. మగువ నీవు దృగుత్సలమాలయంచు
మీలనాలంకృ(తి)యొనర్ప మెఱుంగు గాదు
దూచఫలహేతువులఁ జాల చుచికరంబు
మిగుల నుత్తేక్షఁ గావింపు సొగసులాఁడి.

౪౪

ఉ. అప్పతరంగల * ద్విగుల వపుకుఁ దప్పదు కోవ మంచు నీ
విప్పుడు చూపు చాలుకొననీక పెసంగదొ యట్టులైన నో
యొప్పులకుప్ప కొప్పుజగియొప్పుఁదనంబునఁ జాయ మాయఁగాఁ
దప్పకనేయ వపుమదిఁ దప్పవితోఁచు పెఱుంగవైతివే.

౪౫

చ. చెలువనొ సర్వలోకములచేతులమోడ్పులు గంటిఁగాని నేఁ
గలనయినం గరాజ్ఞములు గట్టిగ మోడ్పుపెఱుంగ నేరికిం
వలవలగఱ్ఱు వేచెలి(యఁ)బాయము + వత్తుఁ గృతార్థుఁడేయు మం
చలికులనేనీ సిగ్గునకు నంజలి సేసెనఁ జక్కఁజూడవే.

౪౬

ఉ. ఎట్టివిశిష్టదేశమున నీశుక పెంతటికాల మెట్టినో
మట్టిటుఁగా కొనర్చుచుఁ గృతార్థతఁ జెందెనొ నీచు మోవితోఁ
జట్టిటికంబు సేమునతిసుందరవంజరకద్దరాగముం
గట్టిగ ధొందవండచుచుఁ గ్రక్కున ముక్కుననొక్కుఁ జూచితే.

౪౭

ఉ. వీచులభూషణం బగువవీనమృదూత్పః ములో కటాక్షదృ
గ్లీనము లయ్యె వ్యాని కవిగీతము శ్రుత్యఁతుసభావములో
గానఁ దదంతరాయఘటకత్వగ్నియయక్తము కన్నుదోయికిం
బూనిక తెప్పలెత్తి ననుఁ బొందుగఁ జూడుము సుందరీమణి.

౪౮

ఉ. కన్నులక్రేవఁ గన్గెనఁగఁ గారణ మెమి కటాక్షవీక్షణ
భన్నమహేంద్రసీలమణికిరీతిమాలికలన్ క్రవఃపుటా
సన్నగభీరకూపములఁ జాలఁగ నించుచు వానిమీఁదుగాఁ
జెన్నుగ నేగి ముచ్చిలికిఁ జేరుటకై జలసంబు పూననో.

౪౯

- గీ. వనితయరగన్నుఁగైకొనిను(చ)నుచెలియ, నాత్త భావించెదోయట్టియాత్మనీడు
తనముబల్లినిసాకారతనుభరించి, చాక్షుషంబౌచుచుండెను జక్తఁగఁబె ౯౦
- గీ. నాతిప్రకృతాత్తత్వాప్రధానత్వమనయ, నక్షివద్ధంబునకువీక్షణస్వయత్వ
మేలదయసేయఁదలఁవపుహేతువేమి, గర్భసాదృశ్యమబ్బిచకతననిటులొక ౯౧
- ఉ. చక్రకృష్ణపుష్ప లివి చక్రైరయోపనయంత మెక్కి యీ
చక్రి మఱొక్కమాట వివసంగతిగానితెలుంగుగా రొదల్
మిక్కిలి జేయుచున్నయవి మిన్నక యుండెనునట్లుగాఁగ నో
చక్రబాష్ప చక్రకుఁ జక్రయోగ్యమయ్యోక్తిఁ బల్లవే. ౯౨
- క. నలయందురు తామరయవి, వలుకుదు రీమోముబుధులు భవ్యామృతముం
చిలుకఁగరాదె మరందము, గులుకఁగవలదే బుధోక్తిఁ గుటుచవటిచదే ౯౩
- క. చిక్లను నాదగుభావము, చిక్లముగా నరచితంపునజివల్లులకుం
జక్లవిచెలిరో యివ్వడు, చిక్లడునీయధురవచనశృంగారములన్. ౯౪
- క. రాలుగరఁగించునేరుపు, చాలఁగ నాకబ్బుననెడుచందురుగర్వం
*జేలాచెల్లిఁపదలఁతు, రాతెల్లం గరఁగఁ బాట రహించుఁగదే. ౯౫
- క. యావవతి మామకశ్రుతి, కూనాబుల నమృతవృష్టిఁ గురియఁగరాదే
యాపింప నీయవదనం, జేసారెడుపూర్ణచంద్రుడే నిజమయ్యెన్. ౯౬
- చ. వరుషము తొను నీరసతవట్టు + చెక్కులఁ దంకరించిని
ర్భరవహనక్షమాన్నదతఁ బాటిలురత్నమయోయకుండలా
భరణములేల వీరులకుఁ బంకజబంధునికూర్చివట్టి నీ
సరసమృదూక్తి భూషణమి చాలు నలంకృతిగాఁగ వీరులన్. ౯౭
- క. శృంగారవతి కుచద్యయి, సంగత మగురీతిఁ బ్లు సంగతము దగున్
భృంగాలక నిలువెల్లను, బంగారం బైన మాట బంగారమఁటే ౯౮
- గీ. అరిదిమాధుర్యము త్రోవోత్తరముగాఁగ, వస్తువులనెన్నఁ బంచమీప్రథమలమరు
సార్థభూషకుఁడనియెచ్చటనునీను, మధురసూక్తిఁబయునెన్నఁ బ్రథమనున్న.
- క. ప్రకృతివికృతిన్మూల, ప్రకృతి న్నికవిత చిత్రవద మగు ననుచుం
ప్రకృతి వికృతిన్మూల, ప్రకృతి విరసించువారు వలుకును గింటి. ౧౦౦
- గీ. వనజలోచననాదుగాయనత కొప్పి, యమశబ్ద పాటపాడెదోయ బ్రయోదవఁ
దరుణి నాగాయనతనమృతంబుగాక, కొదవెటుంగ కయోగ వయ్యోదవొచెపును.

- క. చంచలనయనాచంచల, చంచల*విజాధరించి చతురతచే నా
యించెదనో ధ్రువవీణ భ, రించెదనో తెలుపు మాదరించి కృశాంగి. ౧౦౨
- గీ. శ్రుతిపుటఁబుల కమృతంపుసోనలెనెగ, మానసా భోజ మభినవమాకరంద
మాధురులఁదేల నీవేశసాధురీతి, దేబగీత వచింపవే తేటికంటి. ౧౦౩
- క. నాలుగువిధముల నభినయ, లీలలు నీకంఠుఁ దెలివి లే దన వళమా
యాలోలనయనయిప్పుడు, పోలినయభినయముఁ దెలుపుప్రాద్దుచనుటకున్
గీ. కలువకంటుక ప్పకిన్నరకంఠివదము, యోగరూఢత నీయందు నొనరఁబూను
ననుచుజనులాడుకొనవిందునది జంబొ, కాదో తెలియఁగనగుఁ బాటకతనమాకు.
- మ. అతిరక్తాధరనన్నిధానమున నాసారూఢముక్తాఫలం
బతిశుద్ధం బతిరక్త మయ్యె నది యవ్యాయం బుపేక్షింప నీ
వతుఁజ్ఞాననిధానమూర్తివిగదా యబ్జాక్షి మందస్మిత
ద్యుతిమాత్రంబున దానిదోష మెడయం దోలం గటాక్షింపవే. ౧౦౬
- గీ. ముదితి నీముక్కు ముక్తముత్యమునకు, నాత్మశుద్ధగుణప్రాప్తి నగునతద్గు
ణంబు రూపింప నన్యగుణంబుఁ గొనఁగఁ, దద్గుణంబుఘటిల్లుఁజిత్రంబు కంటె.
- గీ. జ్ఞానదీపంబున నవిద్య ననఁగ శుద్ధ, మాత్మరూపంబు దీపించు ననువుదోఁచ
వెలఁదినీనవ్వుననుఁగెంపువిచ్చిపోవ, గాననగుముత్రియముశుద్ధభావమగుచు.
- గీ. వికనదంభోజపూర్ణేందువిధముఁ దెలుపు, మద్దులద్దంపునీ నటిమోమునందుఁ
జటుతన వైస నిక నేమిచెప్పవచ్చు, మధురసామృతవిభ్రాంతి మాన దింతి.
- మ. తెలియక మీము వాంచుకొని తేటలనవ్వులు దేరనీక యీ
వలనున నున్నఁ జంద్రముఁడు వారిజతుల్యముగాన మీము గే
వలముగ వాంచియుండఁ దనవాసియ గల్గుముగంబు వెన్నెలలో
ప్రసిలుకకయుండునే యని హసించఁ దలంపులు నింపఁడా చలీ. ౧౧౦
- క. ఈమాడ్చిఁ బలికె యాదవ, సోముఁడు లేనవ్వు పూర్ణసోముని నవ్వన్
భామామణి నెఱసొగసుల, మోమునఁజెలువారఁదనదుమోము ఘటించెన్.
- క. నెల నెలయు(ను) వెన్నెల వెన్నెలయును నెత్తమ్మి తమ్మినిటునఁ గదియెం
గలసొగసుఁ జూడఁ గలువెల, ములుకులవిలుకానికపుత్రముచ్చట మయ్యెన్.
- గీ. అజ్జగద్గురునువదేశయత్నిమహిమ, భావమున నించుప్రేమానుబంధపటిన
పారిణి*చన తాదృశాత్మ్యంతఃజ్ఞ, విప్రుచూపఁగ సాగె నవిద్య పోల్లి. ౧౧౩

- క. అవడతి కొంతలజ్జకు, లోకం బెనయంగఁ బ్రేమలుప్తేతరమై
దీపిం బదు లొనర్పంగ, వ్యాపారముదక్కి కృతము నామోదించున్. ౧౧౪
- సీ సుకుమారవర్ణసంఘరితస్వయావంబు లలితప్రసాదస లక్ష్మీశంబు
ద్రుతికరమాధుర్యధుర్యస్వభావంబు నవిశేషవరివృత్తితాంచితంబు
నతితిరస్త్వతవాచ్య మవిహితదోషసర్వస్వంబు రసికానురంజనంబు
నగుచు సత్తావ్యంబు నందుబు గొనియేని నవిమృష్టసద్విధేయాంశమగుచు
ప్రేమదమై పుండ్రీప్తి విస్తరిల్లి, భూషణస్ఫూర్తుల కసంగపోషణముల
కాటనట్టయుయొకమిత తేటఁగొనియె, మోమునిదనివెన్నుండుమూరుకొనియె.
- గీ. సాత్త్వికస్వేదజలసుధాశ్రుతఁగాంచు, నలికచంద్రుడు విశదముక్తాభిషేకు
గన్నయాత్మీయపేళలకాంతిధార, ఘనవదంబునఁబ్రోచెఁ గలికకంటె ౧౧౫
- మ. * శివమానాస్వయయావకస్ఫురితమై యొప్పారుచుం జిత్రకం
బవరక్తివృతఁ జెందెనేనియును † వక్రాభిజ్ఞమా భాగ్యవ
ర్ణవదత్వన్నిటలస్ఫురత్త నకవత్రంజంఁచుఁ బద్మేక్షణుం
డవరిచ్చిన్నరసాదృతాకాయత ముద్దాడె నిటలస్థలిన్. ౧౧౬
- గీ. చాన మోము విశేషోక్తిఁబూనదిపును, సామ్యమందమిగుణహానిజాడఁజొరమి
నునయనాంజనకపులకుఁ జాడనమరు, భావరసదృష్టులందుటఁ బద్మనయన.
- చ. భ్రమరవిలాసమూల సభరభవ్యతరోత్పలమాలికల్ కటా
క్షమునన చేసె మీలః ‡ వికస్వరత ల్లలితంబుగాంచె నే
త్రములు భగీర వైదుషి యుదారత యం చొగి నెమ్మచున్ రమా
రమణుఁడు చేసెఁ దన్నయనలక్ష్మీకిఁ జంబనలక్ష్మీఁ దోడుగన్. ౧౧౭
- క. కంబుధరాధరసంగత, తాంబూలరసంబుసోఁకి తరుణేందువిభా
చుంచితసిలాంబుజములు, చుంచించెను సూర్యజాతచొక్కపుంగన్నుల్.
- క. హరికృతచుంచితవరిదిత, సురుదిరతాంబూలరాగకోభితదయిత
తరుణ(కళి)కిరణచర్యణ, నిరతచకోరములసిటు నెఱుఁ(గ)సాగెన్. ౧౧౮
- గీ. మురవిభంజనుఁ డివ్వేళ ముద్దుగొనఁగ, రమ్యతదధరవీటికారసము నయన
వద్దములనత్త నుద్వేలబహుళరాగ, రసము వెలికుజ్ఞెనోయనరమణగాంచె.

క. వంకజముఖకనుకాటుక, వంకజనోచనునిమోవివయ నవ్వేళం

బొంకమయి కనఁగనొప్పెన్, మంకెనవిరివీడ మెలఁగుచుధువ మనంగఁ.

గీ. సాంజనాతిచలేక్షణసంగమమున, సతులరాగాధరము కప్పు నందె నపుడు

సాంజనాతిచలేక్షణసంగమమున, సతులరాగాధరము కప్పు నందు టరుదె.

గీ. అజ్జహితందనామణియనుభవింప, చురుడుమాధుర్యరసముందిమపినిజాంక

ముద్రయిడి నిల్ప రాజిల్లు విద్రుగుంపు, నాళమననొప్పుఁగాటుకనలుపుమోవి.

ఉ. కాటుకకప్పు మోవిజగి గాదిలిసవ్వరు బొత్తుఁగూడుచుం

న్లుటభదైత్యవైముఖకంజమునం దనరాఁజాడఁగా

*మూటికి సాటియైన రసముఖ్యము లాదిమళోగశుభ్రముల్

మేటిప్రబంధరాజమున మేళన మంది మెలఁగుకైవడిన్.

౧౨౬

మ. తొలుత స్పందనియింటిలో మెలఁగి నీతోబుట్టు కాళిందితీ

రలసత్తానసభూమి గోగణముసంఘీంచి తీవీడ నీ

వలచుం జెక్కిటఁ గేళివత్తమఃరీవారంబు పాలించెదం

గలకాలంబునుఁ బాశుపాల్యమె కనంగా నోదిలిం గోమలీ.

౧౨౭

గీ. భవ్యగంధద్యయికిఁగేళికత్రములకుఁ, బొందుఁగొనఁగూడదన్యోన్యభూషణంబు

పుట్టు మొదలుగబలుగండములకనోచు, నట్టియవిభూషణతకర్తృచునఁగనగునె

గీ. అతులవాసన నచలభావానుభూతి, ససమమార్దవగుణమున నప్రతీత

తాళతత్వంబుచే గదా తరళఃకయన, గలిగె నీచెక్కులకుఁ జంద్రఖండసంజ్ఞ.

గీ. అనితవత్సఃగత్తుహీనాంశుఖండ, తులయొసంగిననమృతంబు దొలుకవలదె

కలిమిలేములుదెలియంగవలయుమాకు, ననుచుఁజెక్కిలిసొక్కెత్తీవారిముదమున.

గీ. మించుటద్దంబు నీచెక్కు మించునంచు, నంచుకొనవిందు నదినిజమంచునెంత

నిందుచింబాస్యనా మొగంచిచటనిలువ, నమలినచ్చాయప్రతిబింబమబ్బెనేని.

గీ. ప్రకటదర్పణరుచిరేందుశకలములకు, నువిదనీచెక్కుల(కు)పానరుక్త్యమనుచు

బుధులువల్లుదురిటదోషబుద్ధివలదు, శాస్త్రమరయంగ విస్తయస్థానమగుట,

చ. నిటలతటంబునఁ మెలఁగు నిద్రపుఁగన్దురిచుక్కఃబొట్టులోఁ

గటికికలంక మాననుచుఁ గ్రమ్మితిఁ జంబనవాంఛ సంతయిం

బటచుటమే కలంకపద మందితలక్షణమే వచించఁగాఁ

గుటిలవిసీలకేళి యని కూర్చి నొనర్చెను జంబనం బటఁ.

౧౩౩

*మూటవరాటయైన †గళమ్మహిజాంకు ‡చెట్టు

క. *పాయదు నంహస్ఫురణము, బాయ దసంకాశరూపభావాన్వదతా
†వీయనువు మంగళమునా, శ్రీయనఃసత్యోక్తి యమరః జెలి వీనులకా.

ఉ. ఇంచుకయేని లీలఁ గొన దీక్షఁగ వీరున కేగుదెంచి నీ
యంచితనేత్రముల్ దలుచు సంతికకర్ణమునాఁ ధుసన్నిధి
బొంచెను భీతిఁ గూఢములఁ బొందవు నేత్రము లంచు మీలస్తు
క్తించినవాని కట్టిభయకీర్తన మొప్పున కాచె సత్పుత్రకా. ౧౩౫

ఉ. కర్ణవతంసనామ మిటఁ గాంచెద దృక్పథ సంచు విచ్చి య
భ్యర్ణముసేరఁ గావలయు నద్దిర యాయసితోల్పలంబు దృ
గ్పర్ణ కరః పరాంతరధివాసరఁ గైకొని లీన మయ్యె ని
క్రర్ణమునందు భూషణ(ర) గైకొను నేకరణిం గృహదరి ౧౩౬

గీ. కర్ణమునఁగల్వకనుచాయఁగవ్వకొనఁగ, మీలితంబయ్యెఁగంటివేలాలితాంగి
యంతిసామాన్య మిచ్చట నలకలుగు, చుహితధర్మవిశేషసంబంధ మెడయ.

గీ. బ్రహ్మచర్యనొప్పశ్రుత్యంతలక్ష్యముగనుచు, దశరుని క్షల్ప శ్రుత్యవతంస మగుచు
నువ్వవద్రీతి నిది మన కొప్పఁబలుక, వేత్త్రవేద్యంబులకు భేదవిదళసంబు.

గీ. తన్వి యీకల్ప శ్రుత్యవతంస మగుచు, నాత్మహావంబు లక్ష్మీంబ ననుచితంబు
ఇచట రూపంబు లక్ష్యత నెఱయ దెల్లు, దృష్టివిశేషమున నది తేటపడదు.

చ. కలువలు వీరుల నైలఁగఁ గారణ మేమి విభూషణంబుగాఁ
బలుకఁగ సాహసంబు గద భావము నీయది యేమి తెల్పువే
తెలిసెను గల్వ కన్నులకుఁ జేటల సాటగునంచుఁ బల్లుచోఁ
జెలివీకఁ దవ్వవారలకుఁ జెల్విగఁ జెంతల వాని నుందితే. ౧౪౦

క. అతినిమ్నశ్రుతికూపం, అతిపూర్తిగ మెలఁగి వైకి నడరుసుదిరసం
అతితీవ్రత వెడలించిన, గతి నున్నది వీనులందుఁ గలు వోచెలువా. ౧౪౧

చ. నురుదిరహీరసీలముల సొవగు కమ్మలకూరిభార యే
కళణి నెలుంగుచున్నయదో కంటివెఁ తామరకంటి శ్రోత్రకూ
పరమణమాధురీరసము వైకి గడంగుచు జాలునూపె జ
న్యరసముతో నసం దగిమె సం చొగి నంబుచు రెండువీనులకా. ౧౪౨

మృదుతనవికలభావతమిటసివల్ల, వాదులకు నల్లవానమీఁదగుచునుండు
 నీకు కెచ్చివారి యధరాఖ్య లేకు ముఖ్యవృత్తి వికరీతలక్షణ వెలయు నితి.
 అతివ నీమోవి యవవర్గమగుటకేది, కారణము గల్గునది లేటగా వచింపు
 మార్ తెలి వజ్ఞ నదివరమామృతంబు, గాన వచవర్గభావంబు గలుగుటయదె.
 గరిత బిఱ్ఱాస్థియనుచేరు గలదునీళ్లు, నచటనుకమానీచ ౧ బుద్ధువి బ
 శబ్ద మమ్మాటసిద్ధాంతసరణి సారదు, బిఱ్ఱుది శేషము ప్రసిద్ధి బలులుగ.
 మృదుతన సత్త్వతిరసస, వదతం దనరారి సత్త్వబ ధన్యుఁ దా
 బాదలి యును హాసవదరక, వదలదు చిత్తంబు నీమహానెట కంటె.

.. వెలదిసీమోవియవర్గవృత్తి గాంచు, బల్లవచ్చామరాగసంకదల బాదలి
 హాస్యవద మగునవవర్గ సుబ్బుటయదు, వల్లవాక్యతి రాగసంకదలు పాదల.

౧. ఇంతియో మోము చంద్రవిషయిత్వము సైవనియట్లుఁ గెంపుమో
 వంత సుధారసం బసఁగ నధ్యవసాయసహిష్ణులాగుగా
 క్రాంతము గాదొ తద్రసము కాదగునో యమృతంబుఁ గొంటిము
 న్నిం తిది నిర్ణయింతు నని యింపుగఁ జేసెను జంబఁతుతుల్. ౧౮౮

౧. కెంపుచునుమోవి లత్తుక, కెంపు ఘనంబయ్యె మిగులఁ గీల్తొన నెటదా
 లిం వగువిడమున మిక్కిలి, సొప్పెసఁగెను రాగమహిమ సురదక్షతులన్.

౧. నగుచాయల ముకుముత్త్యము, జగితోఁ బలుగంట్లు నిండి చెన్నపలారె
 దగుమోముఁబదువలసం. దిగజాటుచునుండు. మేలుదివ్యాన్న మనక.

౧. మృదువదమై రసవాసన, లొదవి లసత్తావ్య మనఁగ నొప్పెను నధరం
 బుదితరసోత్తర్జం బై, ముద మొసఁగెపవ్రణము గుణత మునయంగాదో.

౧. ఆమూలచుంబితం బై, లేమ రదచ్చదము పూర్వరీతి న్నిగులగా
 శ్రీమిటయఁగ సుస్థార, వ్యామిశ్రితమంగళార్థ మన సంకయమే. ౧౯౨

౧. ద్యుతసంస్థార మసాకృత, మత మనుకృత మగుట దోషమతి యనుచితమే
 యతిచిత్తము మృదువదమై, యతివకుఁబలుఁడెరయవాక్యమగుటఁదలంపన్.

౧. మంకెనపువ్వుఁడేనియలు మాటికిమాటికిఁ గ్రోలి సాక్కుచుక
 శంక యొకింతయుం గొనక తారదక్షులముల్ ఘటించ న
 వ్యంకకు దాముఁ గృష్ణకుఘటాబిదె చూచినె నాతి యన్న న
 క్కుంకజగంధి కూటుకొనఁ బుబినభీతిని మోవి కేలునన్. ౧౯౪

క. అలఘులిసానర గానా, కలితాజరభాంచితస్వగనుకరగా నే

వలనునఁ జంపకమాలా, లలితస్వము నీనునాన లాగెఁ జెపుమా. ౧౧౧
గీ. సుఖదనురుదందితస్పర్శశోభితంబు, నవ్యవహితస్ఫురద్రసం బవరుమంబుఁ
గైశికీవృత్తి యన నాన గడు వెలుంగు, నొకనరంధర వదలకయుండుఁగాని.
గీ. మధురిమంబున నీమోవి మధురిమంబు, శృంగపడఁజేయ నాసికాచంపకమున
వెడలి యెరుండినిలిచినవిచులమాక, రందరించుపునాముత్యమంద ముందె.

క. చిత్త్ర నీనేత్రంబులు, ముత్తియపుంజన్మ లనఁగ ముద్దుగులుకు నీ
ముత్తైము జవ్యము గాదా, హత్తినప్రేమమునఁ జూడ నర్హము గాదా.

చ. అని వనజాక్షుఁ డంచితముఖాంబుజహాసమరందపాళితో
మనమున రాగసంపద యెందుదరఁ జెందఁగఁ జిన్నవత్సలీఁ
బెనఁగొని ముత్తియంబు నొకవింతయొరము చాల్చి వాసనా
భిని యగునానపై వదనకంజముఁ జేర్చుచు మాటిమాటికిఁ. ౧౧౨

గీ. ఉవిద మద్బాహుసంవాసయోగ్య మగుటఁ

బ్రతిభటస్ఫుర్తి నైఃకనిప్రభలుగొనుట

వేడ్లఁ గంఠంబుఁ గనఁగ నివ్వేళ నాదు

పాంచజన్యంబు మదిలోనఁ బాదుకొనియె.

౧౧౩

క. సతి నీచుకొలికి కువమే, యర యర్హమె యొక్కభంగి నది యొప్పుం గా
నతిమ్మదురగా సుస్వనరగా, వ్యతిరేకం బయచుఁ బలుకు నది చిత్త్రంబే.

గీ. కలిగికలుగమ లగుఁగదాకంబుపునకు, నాత్మహృదప్రబోధంబునంచునెపుడు
గాన జడమగునదియెల్లుగాంచుసాటి, మాత్మహృదప్రబోధంబునందుమెడకు.

గీ. అర్ధనిద్రాస్థితం బగు నార కంబు, వతివ నీకంధరకుఁ జాల వలికియలికి
యట్టిదానికనుకమానతావ్యయంబు, గగనకుసుమంబుతోమైత్రి గాంచునుమ్ము.

ఉ. చుంబితమై రొదల్ నెఱవఁజొచ్చినకంబుపు*తోడిసాటి కం .

తంబున కందఁజేసెదఁ గటా కట † మచ్చికయుని వల్లుచొ

క్లంబుగఁ బల్లఁగఁ దలఁపుఁగాంచి యకార్యము గాక కార్యమే

కంబుపుసాటి కీర్తికరమే యది తీయఁగఁ బల్ల నెర్చునే.

౧౧౪

గీ. సరసిజానన నీకంఠసరణిఁ దెలు(పు), ప్రస్ఫురదస్పర్శ మాధుర్యవచనములకు
సాటియగు నెల్లు తలవాద్యబాతరవము, మధుః మేనియవర్జితమానదెపుడు.

* తోడిసాటి † మచ్చికయనిపల్కుచోకంబుగ

క. పీఠరసురాల నిజముగ, నీ *సరసప్రసాదికి వేదలు నెఱవలుకులకున్
దోసము సరియిన్న రసా, భాసానృదశుకపి కాదివక్షి స్వయముల్. ౧౬౬

గీ. తరుణి తలఁచ ననర్థ చేతనత నుండు, శుకము పికముఘనాగమస్ఫూర్తి నెవయు
మఱియుఁబిగ మెట్లు త్వద్ధర్మని నెఱి నసంగ, నీ కుగళసూక్తివలెవట్లుంపుగావు.

ఉ. తావకకంఠవిస్మరకుదాదితభారతి సర్వణత్వసం
భావిత మైన దోషముల భాసిలు దోషగుణత్వదూరత
భావుకు లెన్నుదోషముల కజ్జ మెలంగదు దోషమా గుణం
జేసిధిఁ బూన దివ్యగుణమే కొను నంచు వచింతు రుత్తమల్. ౧౬౮

క. నీరసములు గాన నలం, కారము లివి గావు నీమకలతంబునకుగ
సా(ర)రసో శ్చగ్న గుణా, భారము లగునువచనములు తగ భూషణముల్.

క. వటుబాధస్ఫురితము లు, శ్లేటబహురసవస్తునవిధానక్షయముల్
†శ్రుతితాసారా(?)రంధ్రము, లటు ముగుణములు విఘటిల్లుననిగాసాస్తుల్.

సీ. అనుకరణంబుచే †చగ్నహీతసంస్థారముఖనిత్యదోషసంస్ఫురణ మఱిది
శబ్దతర్జనవై శారద్యమున శ్రుతికట్వాదిదుష్టత కాకునేసి
యంగంఘ్రితాకథవాదిసాధనముల రసదోషవిచయంబు రాణఁగించి
వ్యక్తవాచ్యార్థప్రబంధాదితీగతి రచనాద్యనర్హత రహి హాసింది
రసికు తానసఁ ద్రిప్ర కారత ఘటిల్లి, న్నాల్పవిధముల రచన మిన్నావసంబుఁ
గొంచు నీకంఠమున నిస్సంఘనంచు, వినికి నాకగునదికొల్లి కనుపుసాస్తు.

చ. అని పనితానురాగరసహర్ష సముత్లేటమానసంబుతో
వనజదళాత్ముఁ డయ్యతివబంధురపేకలకంఠ నాళముం
దనముఖవద్వనంగతినిఁ దద్దయు ముద్దుఁదనంబు గుల్లఁగా
ఘనకఠినాజ్ఞసంభరణకాశలనాస్తము మెచ్చు చార్జితముగ. ౧౭౨

చ. కుచవదనందలంబున నకుంఠసజాతివిజాతిభూషణ
ప్రచయము క్షీరసీరసయభావముతోఁ దిలశంకులక్రియా
ప్రచితము నాచు సద్రసము భాసిలఁజేయుచు దోషవిక్రియా
వచనము దూరమై మెలంగ వర్తిలుచున్నది కంటివే చెలీ! ౧౭౩

సీ. నిరుదమనానానఁజీచిత్రరుదిరాజి డంబుమీఱిన రోహితంబుగాఁగ
భావనాతీతసల్లావణ్యపూరంబు సాదామనీలతాచ్ఛానుగాఁగ

- నత్యర్థమూక్తికనాకాళి సుతతథాక నయోమిద ధాగంగ
ముక్తాళిమధ్యగమోహనహీరములో లనమరువన్నోలములుగాంగ
లలితరుచివక్త్రోకశిమండలంబుదిగువ, దండిమీఱున యోధరమండలంబు
మా(ను)కమనోరథచ్చలమహితసస్య, ఫలములెల్లనుమిగులనిష్పన్నములుగ.
• ముక్తాహరము లివ్వి వివిక్తచ్ఛాయలు ఘటిల్లి వెలయు: గజేయుగ.
ముక్తాకద (?) మన్యమణి, రిక్తత గన నీసముద్ధరించినకృతులగా. ౧౭౫
• పూర్వపూర్వవిశేషత పోసఁగె నుత్తరోత్తరంబున కిది భూషణోత్తమంబు
నాతి యేకావళీభూషణంబు దీవి, గన్నరసికులమది మోద మెన్నఁ దరమె.
• రమణి! దీవకభూషణరత్న మిద్ది, మంజులైకావళీయోగమహిత మగుట
మాలికాదీవకం జాయ మామకీన, మానసము నాత్మనిష్ఠుత్వబూసఁజేసె.
• *అరయ సరసత్వఘటకం, బురుతరలోజ్జీవితంబు నొప్పుగునుగుణ
స్ఫురణంబున నేకావళి, కరమాలంక్రియలలోనఁ బర్వేందుమాళి ౧౭౬
• సుకుచిరవద్దరాగవరిచుంచితనీలనిబద్ధహారని
ర్భరచుచిరాజి వింతకనుకుండువు నేనెఁ ద్రివేళైవడిం
గర మనురక్తి నేతదవగాహన మొందె నుదీయభావ మ
బ్బురమె నిరంతసౌఖ్యరమ పొందుట యితటిఁ గామినీయణి. ౧౭౭
• లేను నెలచెంతఁ దారావళికిఁ బ్రకాశ, మబ్బుటరుదనియెంచంగనగు నెమాడఁ
దదురురోచుల నెససి యుద్ధతపుఁజక్ర, వాకయుగళంబుతోడయవలెనరుద.
• లాలితకుచవదమండల, మోలి నలంక్రియలు చాల నొప్పుగఁ జేయుగ
† బాల వీక్షింపు మువమా, మిలనములు పొంతుఁగొనుటమెచ్చు తలంకగా
• ఇక్తరణిఁ బరికి యుచువతి, చక్ర నిరవణమునఁ జక్తుసదలింపుచుఁ జగ
జొక్తపుఁబూగుతుల వై, నక్టైవఁగాఁజేసెఁ గన్ను నెటితుమ్మెదలన్.
• మిది మహిధరగర్వ ము, దండట నిరమిత్రమా మిటారితుచంబుల
కంచుకకవచం జేల ధ, రించెను గాళింది విస్తరించి తెలుగువే. ౧౭౮
• రంగు లెసగుమేను మది రాణవహించుదృఢానురక్తిజేఁ
బొంగఁగఁ దద్బలంబునన పుట్టినత త్రనుకంటకంబు లె
క్తం గడుదుర్బలం బగుచుఁ గాంచనకంచుక మిద్ది వక్తురగా
భంగముఁజెందెఁ గన్నాను మభంగురలోలకటాక్షవీక్షలన్. ౧౭౯

గీ. చక్రవర్తిత గొని యరిచక్ర మణిది, కటుమహాభోగమున నురోభద్రపీఠి
రాణి జేకొను భూధరరాజమునకు, గోకచాటున మెలగంగ గొడవగాదె.

క. ఎడకు దిగి కూడ ముఖశశి, నడచి జయింపంగ దలచు ననుచును జెలువా
కడుగొడుకజాల ముగో, బడనిది కుచకోకములను బంధించితిన్. ౧౦౬

శా. కాంతాపీఠుచ బు లాకృతిచమత్కారంపుగూఢధ్వజల్

కాంతాసన్నిభఫక్తిసం చొగి నలంకారజ్ఞ లూహించదృ

ప్రాంతవ్యాహృతి సార్థకంబుగ మదిం జాల నివ్వచాంది యో

కాంతారత్నను కంచుకాకృతి బోప్తారించితే గుబ్బుల్. ౧౦౭

గీ. నడు మనెనున్నునై దవ మెడయ కెనయ

ఘనఘనత్యంబు ఫలచయ్యో గాని సూక్ష్మ

సూక్ష్మత ఘటిల్ల దని జ్ఞ సాగియ అవిక

చాటు కుచమందె నో యిది సంది నరుదె. ౧౦౮

మ. అతిసూక్ష్మం బగుటన్ రహస్యతమమే యాఁగా న్వహాకంబు మా

నితిగా దానిఘనాంగతం గొనుచు మన్నింపంగదా సౌఖ్యముల్

సతి నీగుబ్బలు గొప్పగొప్పలగుఁగా స్వాంత్రసంరక్షత

యతిగోప్యాకృతి మాని యంప టరుదా యాత్త నివ్వచాంపుమా. ౧౦౯

మ. అలగూఢధ్వజి నిదర్శనము దా నాచుం జెలంగుంగదా

బలుచన్నంగవ మున్ను నే నిపును తదాభవంబు నైచ న్నను

జ్వలశరీరత్వము నీవు మెచ్చుకొన సంపాదించెద స్థంచుకా

కలనం బాఁపు చగూఢమైనధ్వనితో గారాపుసాదృశ్యమన్. ౧౧౦

గీ. అనుచు హృదయతద్రంధికపునువికల, భావ మొనగూర్చికంచుకావరణముడిపి

వరమకారణ మగునేల్పు బయలుపడిచె, సత్తుచాత్తస్వహాకంబుచాంబ్రీతి.

క. కలికి చిననాడు చేతికి, బలుగుబ్బలి మేలుపూలబూతి యగుంగా

యలచేతి కిపును కుచమిది, బలుకొండై మేలపూలబంటియు నయ్యో.

గీ. మేలుబంటుల నెల్లను కేలిసేయుఁ

బ్రాహ్మమెక్కినకొలది నీబలుకటికిత

సంబు గొను సూక్ష్మ మొక్కగుణంబు సారగ

నెనను దవకాకనద్వైతమెట్లు కుచము. ౧౧౩

ఉ. కొండలనైన లేతవిరిగి తులకైవడి మీట రాజనే

దండముగఁడనులే విరియచాడఁగ దక్షతగల్గి మీటి యొం

డొట్టిని డాసి మా తెలుఁగఁకొండను కోడమిటారిగుబ్బ లో

యండజయశాస హస్తగత మయ్యెడుసూత్ర మదెద్ది తెల్పవే.

౧౯౮

క. పాలిండ్ల మరగి తిరిగి(తి) పేలావతి(చి)న్న యక్షు డిప్పుడు నీమే

ల్పాలిండ్లు మరగి తిరుగఁగఁ బాలయితిం గదవె కోర్కె ఫలియింతుంగఁ.

గీ. మగువ ! యేతల్పయోధరమండలంబు

బర్హధరహస్త్రమోదంబు బలియఁజేసె,

మదిరనేత్ర పయోధరమండలంబు

బర్హధన్వోదహేతువై కరఁగుటరుదె.

౧౯౯

క. గురుశస్త్రాపణ మవఁగ, బరమసుఖం బిచ్చు ననునుఁ బలుకుదురు బుధులే

గురు(ప)గురుశస్త్రాపణ, కరితశయసుఖంబు మాకు నెలకొనదె చెలి

గీ. అడవి ద్విజరాజచక్ర బుఁడఁ జేసి, హృదులతరసునుకపత్తు లొడఁగఁజేసి

మిగులనుద్ధతిగొన్నసిమెఱుగుగుబ్బ, మగువమర్దింకఁగుమాకుమానఁడగునె.

సీ. కుచములు గిరులన్న గొబ్బనఁ బరువత సాదృశ్యహేతువై చాలఁదోఁచుఁ

దోఁచిన మృదతనూదూభరకుచంబుల కదియైన నైషమ్య మనడుశంక

బలుకుచంబులఁపులబంతులైన మృదుత్వమచ్చటఁ గారణం బనడు తెలివి

వివరింపనతైర్వి కషయతకవకాశ మంబరకుసుమఁబ యనడు మనసు

కేలఁగైకొని మదిఁ బరీక్షింపుఁ చెలియుఁ

బరువభావమృదుత్వ*సద్వర్తులత్వ

పీఠతొన్నత్యములు గొన్నిభేదము లిటఁ

గరణములు మాటికని చన్నఁగవ గ్రహించు.

౧౯౯

మ. బలుకొం డొక్కటి మన్ను నాకరమునన్ బాగైనపూబంతినా

విలసింపెం గద మేల్లుచంబు లివి యీవేళం గరాణుత్తర

స్వలయ న్నార్దవమేని తల్పదృశత నిర్దింతుఁ డొండ క

స్తలఁపొప్పున్ జనియించె నంచు హరి మిహ్నగుబ్బ లొత్తు గడన్. ౨౦౦

గీ. అతికఠినపీఠవత్సోపహద్యయాని, మర్దనముచేసి చేసియు మఱియు మఱియుఁ

గాఁతువుడునాడుహృద హస్తకంజమిఁతి, చిత్రమిదియనికుచపీఠచెలఁగిచేయు.

సీ. జోడు నాయకకూడి జొబ్బిల్లెను సుగంధభూరివంకంబున బ్రూగిబ్రూగి
కమనీయకునుమనంగ్రథితకందుకముల నలరులీలల వాడ నాడియాడి
గురుతరమత్తేభకుంభస్థలంబుల నతినాక్రమింపంగ నిక్కి నిక్కి
యతిఘనాత్యున్న తాహార్యరాజంబులఁ దడచు కత్యుద్ధతి దాటిదాటి
శ్రమజలం బూర తొన్నెక్కి చక్రనిలుచు
కుచకిశోరంబులను జూచి కోర్తెమీఱ

ముద్దు గొన *యననుట్టెను ముదిత యనుచు
ముద్దుఁజనుదోయి శ్రీకతి ముద్దుఁగొనియె.

౨౦౨

గీ. చ ద్రుఁ డొక్కఁడు బాధింపఁ జక్రయుగళి
యందుముఖ నీదుగుబ్బలై యెనసి యిపుడు
చూడు బహుచంద్రభూషణస్ఫురిత మయ్యె
ననుచుఁ గుచములఁ బురేఖ లంటఁజేసె

౨౦౩

క. నల యొక్కఁ డేచ జక్రవ, లలికుంఠల నీదుకుచములై జనియింపం
గలిగెఁ బహునఖచంద్రా, కలితక్షుడిపీడ యని నఖంబులు నాటెఁ. ౨౦౪

గీ. సర్వగురుదిహ్నుములు గానిచన్నదోయి
సర్వగురుభావ మెఱుంగంగ శక్య మగునె
యనుచు గోవిందఁ డానంద మతిశయింప
లీలఁ గుచముల బాఠంపురేఖ లిడియె.

౨౦౫

క. వారిసఖవదదిహ్నిత మా, సుగుదిరకుచకుంభయుగళి చూడఁగనొప్పెన్
వరశుకశితముఖదారిత, వరిపాకమనోజ్ఞలికుచఫలయుగ మనఁగఁ. ౨౦౬

చ. గిరులకుఁ జిత్రవత్సలత గీల్చాను టబ్రమె కవ్వరంబుచేఁ
గరము మెఱుంగులీనుమృదుగంధ మలందఁగఁజేసి తెల్లదా
ల్లిరులకు సాటిఁదెచ్చి యటఁ గేళివసించు శివుండ నయ్యెడం
దరుణి యటంచు నించు వారి తత్తుచసీమ సుగంధవత్సముల్.

౨౦౭

చ. శుకము మహాగమాంతరతిఁ జూడ్చికి నిం వగుదాడిమీఘలం

బకట పునర్విదారణము నందెడునట్లు ప్రయత్నమూనె నా
మొకము సమందహాసమయి ముద్దులు గుల్మఁగఁ గొప్పు వైడిదా
ల్పకచకలూరువయ్యెదను జక్రఁగఁ గప్పెను తొమ్మఁ గ్రక్కునఁ.

౨౦౮

- క. అతికరుహస్పతవృత్తి, బ్రతిలేకుండియును మధురరసమేరితిగా
సతి నీకుచవదమండల, మతిచిత్తము మధ్యవృత్తి యగుచుం జలుకుగా.
- క. గేయ మగు చేకగురుతో, న్నయంబై సర్వవృత్తనిచయాద్యంబై
పాయదు గా శ్రీవృత్త, శ్రీ యీవక్షోజయుగము శృంగారవతీ ౨౦౦
- క. వరుషంబు లగుటఁ గుచములు, సరళ బులు గాక యున్న సఖ చిత్తజే
స్థిరము లగుచున్న వబ్రము, వరమాణసమానమధ్య వరికింపంగఁ ౨౦౧
- క. ఈకుచవదమండలమున, శ్రీకరభావమున మెలఁగు చెలువౌభావల
శ్రీకర ముఖయశ్లేషయె, కోకస్తని చాలఁజాల గుఱుతుగఁ గంటె. ౨౦౨
- చ. మదభిరుతంపుశయ్యయయి మానిరభావణ మై యదోష మై
ముద మొనరించుఁ గావ్య మన ముద్దుఁగుచవ్వయి చిత్త మొక్కఁజే
సదమలగాత్రి సద్గుణము చాలఁగ సూక్ష్మతఁగాంచియేని దాఁ
గదిసి సారంగ సంది యటఁ గానఁగ శక్యముగాదు చూడఁగఁ. ౨౦౩
- క. ఈరీతిఁ గుచము లెన్నుచు, వారిజలోచనుడు కాంతివారస్ఫురణ
భారము లగుదోహ్లా, కారావారములచాయఁ గనుమీ లడరగా.
- చ. చెలి కరవల్లవస్ఫురణఁ జెందినదోర్లతికాలవాల మై
యలరెనుబాహుమూలముల కర్ణము ఖారము తీవె పూతచే
మెలయఁగ బాగుగా యనుచు వేడ్త నఖింబులునాటఁ గఱుఁగ
విలసదసూనబాహువుల వేమలు గండపుఁబూత దా నిడగా. ౨౦౪
- క. అరుఁ గనుఁగొనియె శ్రీహరి, యాదచి ముద మొనరఁజేయ హరిరత్నపుమే
శ్చేరం జలిచీమలబ, ల్బారం గలహింకుఁ బిలువఁబంపెడుదానఁ. ౨౦౫
- గీ. విన్నుకొనునఁ బొక్కిటివేల్పుబావి, లేమ యాచెంత మధుకరాలీధమగుచుఁ
గలదు పేళలరోమాళికల్పవల్లి, విబుధవరు లగుమా కొగి వేడ్తఁజేయు.
- గీ. అతివ మున్నంతమనికి నహివరేణ్యఁ
దభిరుతంబైన రల్పమై యలరఁజేసె
నిపుడు రోమాళిభుజగేంద్రుఁ డీకరాజ్ఞ
మునకె రా శయ్య యగుచుఁ బల్కుక మొనరెన్. ౨౦౬
- క. మాయావరేంద్రవాస్తవ, చ్ఛాయల రోమాళిభుజగచంద్రుడు మిగులం
జాయవహించెను జిత్రము, ఛాయాసుత నీతిఁ జూడఁ జనజే చెపుమా.

వస్త్రాశ్వాసము.

1. వరుషబుధమయం బాటఁ బరఁగుకాడ, రీతివోలెను జరుగోయి శే యెట్లు
గానరోమాళియనుపేరుపూనుచీయ, బాతువయ్యకెప్పు నాభిగహ్వ 2 బి.
1. పొక్కిటికోమనుండి వలపుంగిరులంచుఁ గుచంబు లంటఁగా
గ్రక్కున నిక్కునీలఫణిరా జొకా పొక్కిటిపాదునుండి పె
పెక్కుగఁ గ్రక్కుచుఁ బయట నెంతయు స్రుక్కుచు గల్బిగుచ్చుకొ
జొక్కుపుకొండలం చదరి చొప్పడుతీవెయ్యె యిద్ది దెల్పవే. 290
- గీ. రమణి మంజులరుదిరోమరాజభుజగి, రరుణకృష్ణభుజా దంపద దళూక
రాజు తనుగూడనెం తేనిరమణఁగాంచెఁ, జూదితేముద్దుఁడెలి తేటచూపులాడి.
- క. ఆరల నీరల జేశము, లేతజినెనక సమ్మద్ది నెనయొగ యామీ
పేర మగు మధ్యజేశము, ఖ్యాతిగ నీట నహిభయంబు కలుగుటకతనక.
- క. కాళిందిమధ్యగత మగు, కాలాహి న్నాదుపాదగతి మర్దించం
జాలితిఁ గరమున నిపుడీ, కాళిందీమధ్యగాహిఁ గడఁగితిఁ బెరుకక 291
- క. అండఁగొనువారె భూధర, మంపలవతు లగుట మిగుల మహిమంబులచే
నుండుకొన మెండులేమిడి, యండగువారల*నచీకయంటఁగ సాగక.
- గీ. కన్నెరో కంటివే నీచుచిన్నవడుము, మిన్నుముట్టినకలిమి చేకొన్నదని
యెన్న నబ్బుర మిద్ది దానున్నదిక్కు, నెట్టి నెల రాదులకు నేని యెటు గనీకు
- ఉ. ఉరుకుచభూధరంబులకు నొప్పుగఁ బ్రా కులతానుకల్మషుల్
కరముదలిర్చుఁ బొక్కిటిచొకాటపుబొడ్డనబావిలోని యా
ద్యరసపు జాలనా మిగుల నందముఁజెందెమరోమరాజి యా
చరుడు ఘట్టిల్లఁగాఁ బొగడ నచ్చుతుఁ జా రొగిఁ గేల నంటుచుక. 292
- ఉ. విప్పగు నాభిదీర్ఘి కను వెల్వడి మీఁదికి వేగఁ బాటుమే
ల్లవ్వరసంపుజాలుగద గట్టిగఁ జొక్కుపురోమరాజి యం
దొప్పగులేదరంగలర యొద్దతదంతర రేఖలోకదే
యొప్పులకుప్ప యీవళు లహో యని మాటికి నంటు మువ్వలిక. 293
- గీ. కాదు భావంబు దృష్టికిఁ గానరామి, వటుకుచదవ్వయిఁ బూన నభావ మెట్లు
నాతియటుగాననుభయభిన్నంబుకొను, మత్స్యహావంబుగనుట చేమాకుముద్దు.
- క. సర్వద్రవ్యను నేనను, గర్వం బిఁక మాకుఁగలదె కనువట్టదుగా
వర్వేందువదన మధ్యము, సర్వవదార్థాంతరాళసంగత మయ్యుక. 294

గీ. సత్త్వ మొనగూడకున్నను జాన నశుము, విష్ణుపదపదమయ్యెడువిరుముపిదప
విష్ణుపదపదమయ్యెడు విధములేద, సత్త్వ మొనగూడననినవ్రుఁజక్రధరుఁడు.

క. ఘనఘనకుంచవంబులు, కననయ్యెను గురువులగుమఁ గమలదళాక్షీ
కన వింత మధ్యపద మిది, కనువట్టెను లఘునిలాసఘటిత బగుచుకా.

సీ. బలకొప్పకార్త్యగుల్ బాగుగా ధరియించి తులకించువదనచంద్రుని భరించి
గంధిలనిశ్వాసగంధవాహముఁ బూని తనరానకుచవర్చితంబు లూని
తనధ్యసంఘానితనభంబు గైకొని వంచమౌతమయప్రవంచ మాని
నూత్నాతిసూక్ష్మ మై చూడ్చికిఁగనఁగాకమాయాభిరామమైనుసానుఁ గాంచి
తనమహాకాశపద మొప్పఁ దనరు నడుము
వరసునూత్తర మును విష్ణుపదతఁగాంచు
నిపుడు మద్దేహసంగతి నెనయు మిగుల
విష్ణుపదభావ మని కానుఁ బిడికిలించు. ౨౩౩

గీ. వెలది తారుణ్యరసమహావేణిమందు, బంధురావర్తమై స్వర్ణపద్మయ్యు
నతిగభీరమహాహ్రదంబయ్యు మెలఁగు, వేడ్తఁగనుఁగొంటివే నీదువెడఁదనాభి.

చ. కలితతనూలతం గలవికస్వరనాభినుమంబులోవలన్
మెలఁగుచునుండి మీఁదటచు మేల్వలపుల్ గులుకం దడుదప్పనో
జ్వలకుచ్చగుచ్చుచుల్ గొన నవారణమైఁ బయిలెక్కుఁ బిల్లతేఁ
టులజలిబారునా జగిఁ గనుం దనరారెడు నారుఁ గంటివే. ౨౩౪

గీ. కాంత యేగోకముననైన గగనకుసుమ
దర్శనము సేయ నొకఁడైన దక్షుఁ డగునె
యివ్వ డీమింటఁ గనుఁగొంటిఁ దప్పగాదు
చారుభాస్వరవికసదంభోరుహంబు. ౨౩౫

క. శృంగారరసం చిచ్చుటఁ, బొంగదె మధురంపుగుణము పాలుపారఁగనో
యొంగన మధ్యమవృత్తి కె, సంగదె మాధుర్యగుణము సంకఠ మేలా.

క. పునరుక్తివలెను నుడికిం, గననయ్యెను నాభి మించు గడుయావమన
బునరుక్తవదాభాసం, బనఁగ నెలంకృతుల నెఱుక నందుట లేదే. ౨౩౬

గీ. కంకణాకాక్షీ యీకరకుంకజమ్మ, పొరఁగఁ దలఁచెను దాఁబరసుభిముఁ గోరి
చెలవుమీఁదెను నిమ్మహాబిలబిలంబు, నన్యకార్యసమాప్తి యంత వడలి.

మ. అలమింటన్ నుకదీగ్ కం దెలిగజా * బాత్తాయతాంచ శ్తరం
దెలిమిం బాచుచుఁ గ్రీడసేయఁగద కృష్ణేభంబు కాన్తింట నీ
చెలువంపుంబలుదిగ్గియం బ్రయదియై చేసాచి క్రికింవఁగాఁ
దలఁచెం జూదితె యంచు నాభికడకుం దార్చెం గరాంభోజమున్. ౨౮౦

మ. హృదయగ్రంథి మహద్వధం బవుఁగదా యివ్వణ్యు నీకింవఁగా
వదల న్నే నొకలక్ష్యమా యతనికిన్ భావించఁగా వంబరా
స్మదమా గ్రంథిత నాస్వభావ మనుచుం బాటిల్లుభీతిం గడుం
జెడర న్నీవి మనోహరాంగి కనుచుం చిత్తంబులో నెన్నవన్. ౨౮౧

క. ముడితోడనె వడిమీఱఁగఁ, గడుసాగె, గటి నెసంగునకాంబరమున్
సుడినాలుదాల్చుధైర్యపు, ముడి సాకల్యంబుఁగఁ ముద్దుగ జాతెన్.

ఉ. అత్తఁ జిత్తజం గనినయట్టిమహత్తుఁడు రత్నభూషణం
బొత్తు నటంచు నాత్మయ్యులొజ్జ్వలచేలచెలుగు మెత్తనా
మెత్తగఁ జేసి నందిటను మేలిమిబంగరుఁబోడిఁ జేర్చఁగాఁ
గుత్తుక పాంచజన్య మొనగూడినచాయ నొసర్చె నచ్చటన్. ౨౮౩

క. నవ్వుచుఁ బువ్వులతూపులు, గ్రొవ్వుచుఁ బుష్పాయధుడు గువ్వుచుఁ దిరుగన్
దువ్వుచుఁ గటిపైఁ జూపులు, రువ్వుచు వెచ్చుండు తిగ్గుచదినుఁ గనియెన్.

సీ. వివిధరత్న ప్రభావిస్ఫురన్తేఖిలామాయావిదిత్రత మనుటకతన
సూక్ష్మాతీసూక్ష్మత శోభిల్లుకతమున బహుగుణాశ్రయితచే, బరఁగుకతన
సంతటం) దవరోచు లడరించుకతమున నర్హజనంబున నబ్బుకతన
మూలిన్యతేశంబు మలయనికతమునఁ గటిసుప్రచంచంబు గ్రమ్ముకతనఁ

. దరుణి మామిత్ర విష్ణుహా, బరము గానఁ
దనకుఁ దా విడి మాకుఁ హితం బొసర్చె
మేము చేసినవని గాదు లేమ మాకు
నేర మించుకయును లేదు నీవు గనియె! ౨౮౫

గీ. భామ కర్ణావతంసాదివదములందు, జఘనకాందినమాసగజఘనవదము
గణితమై యున్నదో కాదో కలిమి లేమి, నీ వలంకారవతివిగా నిశ్చయంపు.

క. విరసంబై కనుకట్టెను, నురధునికతామయంబు జోడనఁ దగున
వరమాద్భుతసుషమారస, మిరవొండఁగఁ గాననైసయ్యాకటితటికిన్.

- గీ. అతివ కాంచి గుణస్థాన మగుటకతన, నేతదుజ్జ్వ వరదరాజేష్వరాన
మెట్లు గాతుండు నిటవసింు చునట్టి, వరమపూడు యు కతమతానంబుగొను న
- గీ. చాను యాకటిభూధరచంద్రమునకు, లీల భూచక్ర మంతయు నేలఁజాలు
భాగ్య మొనగూడ గిరిదుర్గపాలనంబు, పులిసదేశంబునేలు టబ్బురముగాదు.
- క. ఈకాళిందినితంబు, జోత్ర మాక్రీడ నమరఁ జూపెను మదిలో
నాకాళిందిమనోజ్ఞత, రాకృతిపులిసస్థలీవిహారము లెల్లన్. ౨౧౦
- గీ. అపదశౌందర్యమై కటి యవహసించుఁ
బ్రాకృతవ్యాకృతిని జిత్రరసముదోచు
నొక్కయెడ నద్ది పుకవత్తయోజ్జ్వలంబు
ప్రభమపురుషైకసంస్కర్షభవ్య మిద్ది. ౨౧౧
- గీ. కటివదలున * వర్ణసంఘటిత మగుచు, జఘన మభిధకు సాటియా నన్నితంబ
మాత్రవశ్యాన్నిరూఢియైయందులకు, గాభిరూఢ్యంబురుదిగాందివ్యక్తిఁబోలు.
- క. నిరువమసౌభ్రమ మొదవఁగఁ, గరిగామిని కుందితంబు గావించు నిటం
బరమాహృతరస మొదవఁగ, వెరవు కలిర్పంగ † నే వివృతమొనరింతుఁగా
సీ. పొంగుచు నీకటిరంగస్థలంబున లేమ చక్రభ్రమరిం ఘటించు
ననుమోదభరమున నంబుజలోచన లీల ఛత్రభ్రమరిం దనర్తుఁ
గువలయేడుఁగోర్చి కానలుసఁగుచుమీఱురుద్యుత్తమునఁజాలనొలపుగాంతు
నురుతరమై రాగ మొదవ నున్నతవేణి రథచక్రచారిత రమణనింతు
నతివ యిట్లు హరిక్రాంత మైయెసంగ, జతనవదుచును వైష్ణవస్థానమై పొ
సంగ ‡ వ్యాకృతినొందఁజుఁ జతురవృత్తి, మెలఁచు నీవేళ నీచేత మెప్పుగొందు.
- క. ఈరీతి వచింపుచు హరి, చారుదలీపీజఘనసంగమమోదా
కారవయోనిధి నీడఁగ, నరీతి న్వలపులేక యెడమలఁగంగన్. ౨౧౨
- క. ఊనుపులందుఁజుఁ దగ్గత, చారుమృదుత్వంబుఁ గాంది సరసకదలికా
కారంబు లధికకఠినవి, కారము లని మనసు సొక్కుఁగా ని ట్లనియెన్. ౨౧౩
- గీ. లలన(నీయూన) యుగళిపేళలతవలనఁ, బరిభవముఁజెందఁ గదలి కాలరువనంగ
నయ్యె నచ్చట సమసనార్థాంతరంబు, లోకవిభ్రాంతిమూలంబు గాకయున్న.
- గీ. తరుణి యూయాత్రరవదోద్వీధాయకత్వ
మొందుయోగంబునఁ ద్వదూరుయుగళపర్య

దానః గనఃడయ్యో ముని త్వరితంబుకతన

నబ్రమే వార్తికోక్తుల వరఁడు గొనెనె.

౨౧౮

క. అని యూరుద్యయిపొందిక, కనితరసాధారణము హర్షముగొనుచుం

గనకపుటాల్లి యువేలుపు, కనకాంగిపదద్వయంబు గనుఁగొను చనియెన్.

గీ. ఆంతజాఘా(?)లనద్వత్తియై మిలంగి, లలితవర్గోదరీతుల లక్ష్మ్య మగుచుఁ
దళుకులీనునలంకృతధ్వనులఁ దనరి, రమణి సొగసైన యీవదరచన వెలయు.

గీ. హరిః రస్మర్మసంజాతహర్షవిభవ, యతులమృదురూపనీరజాతాధివాస
ఁజ్ఞీ నీపాదముల సేవ లాగుచున్న, దింతకన్నను భాగ్య మిం కేది నీకు.

మ. అను చఁఘ్రిన్వయదర్శనాగతమహాహర్షంబు లోకాళిక

ల్పనవత్యల్పవిలాసతం గొనునిజస్వాంతంబు నాత్మశ్రయం

బన కెంతేవడి మీటి శ్రీధవుఁడు ప్రోయాలిం దగం గొగిటం

జెనయింజేసి కుచాంతరం బురము నాశ్లేషించె జెన్నొండగన్. ౨౬౨

చ. అతినిశితంపుటగ్రముల నందెనుబల్చునబొంగరంబు లు

న్నతి మిగులంగఁ దాఁక జగిదవృదురంబు నురంబు(దా)కినన్

తుతి యొకయింతలే కడరుచక్రవిగుబ్బలు రెంటిదార్ధ్యముల్

ప్రతిగొన *నొక్కఁడొక్కటికిఁ బాయనిసాక్షులు యుక్తయోగకుల్.

గీ. ఘనలనద్వ్యంతములఁబుట్టి జనులొనర్చుఁచిద్రముల కోర్చి శుద్ధనిర్మితవృత్తిఁ
జాలరాణిల్లు మేల్పుత్యసరులువిడుచు, సద్గుణంబుల నుద్ధతా శ్రయముకతన.

గీ. ఆంతరం బగుసార మావంత రేక

బయిటఁ దెల్పుటగొన్న యాస్పదముగన్న

నొక్కతటి హని యగు నని యొప్పుఁబలుకు

చతులహ(రా)గిసూత్రంబు లపుడు విరిసె.

౧౬౫

గీ. ఛిన్నసూత్రంపుముత్యముల్ చేరువేళ, నవ్యకక్షత్ర మావిన్ను నవ్వుఁ గాను
ముత్యములునాభిసరసికి యొనయునపుడు, తలవ యోధరగళదృఢస్థములయ్యె.

ఉ. కంచుకనామసత్తవచగర్భగతత్వ మఖండసారభా

వాంచితులైనవారలకు నర్హముగా దని వీడనాడరే

కొంచెపుఁబూఁత లోడగున కూడున కీర్తులు కార్యవేళ నం

చెంది కుచంబుపూఁత నెడయించె ననం గడువీడఁ బూఁతయ్యె. ౨౬౩

క. బలయుతు లన్యోన్యంబును, బలవత్సంఘర్ష సేయ బలమతి నడుమన్
మెలగెడునది చెడు ననుచు, దెలుపుచు గుచపత్రకాలిదెరలెన్తిగులన్.

మ. పతడుత్తర్షను భోదదోషగుణసంబధా భిజ్జత్వసం

గత మాదాశ్చనుకా తిముఖ్యగుణసంగత్వాభిరామంబు నా
సతిచకదోయి యలంకృతాస్యమయిన సత్తావ్యమఃకాలి శ్రీ
కలిదిత్రాజ్ఞమునం బ్రమీదధర మాపాదించ నంతేనియన్. ౨౬౯

వ అంత నసంతలీలాపరామణుడగునారాయణుడమ్మానవతీరత్నంబు నయ
త్నాయత్నాసాధారణాగణ్యాంగలావణ్యం బనిదం ప్రథమపరిదృష్టం బయ్యు
నిదం ప్రథమావరోకనసంపాదితానువమానకుతుకంబు మనంబునకు *నా
పాదింకం దలంపులో నిజ్జరంపుటబ్జరం బాగుబ్జకొన నోయలిసీలకబరీ
కబరీభారంబున నుదాత్తాలంకారంబును గలితాలి కాలకంబున వక్రోక్త్యలం
కారంబును గమలాననంబున వికిన్వరాంకారంబును గన్నుదోయి నుశ్రేష్ఠే
క్షౌలంకారంబును గలికానాసిక లలితాలంకారంబును గపాలయుగళి జిత్రా
లంకారంబును గర్జలంబుల గుండలీబంధాలంకారంబును గన్నుబొమల
దృష్టాంతాలంకారంబును గమనీయాధరంబున రసవదలంకారంబును
గంబుకంతంబున నత్యుక్తాలంకారంబును †గంకికుంధకుచంబుల శ్లిష్ట
రూపకాలంకారంబును గనద్బాహుల మాలికాబంధాలంకారంబును గర
తలంబుల బద్ధబంధాలంకారంబును గప్సనూగారున నాగబంధాలంకా
రంబును గనకచ్చాయంపుపకుల విషమాలంకారంబును గౌనదీగై సూ
క్ష్మలంకారంబును గభీరనాభి సతిశయోక్త్యలంకారంబును గటితటుల
సారాలంకారంబును గరభోవమోరుల రూపకాతిశయోక్త్యలంకారంబును
గాదిలిజంఘల ననన్వయాంకారంబును గలకదంబుల విరోధాభాసాలం
కారంబును సర్వాంగంబుల సమాలంకారంబును భరించునించుఁబోడివి
గాత్రున నానాలంకారలీలామూలాస్పదంబ వయి వెలుంగెదవు గాత్రున
ననుకమవేని నుకమవగుటకు సంశయం బాశయంబున నుదయంబు
నేర్చునే యనుచు నగుచు నవ్వరారోహానిజకటులిరివికాఁదోరంతిరారో
హం గావించి చాఁప్రాద్దు పుచ్చుకొన నసంతరింబు. ౨౭౦

* నాపాదింక † గంకికుంధకుచంబుల శ్లిష్టరూపాలంకారంబు

ఉ. అత్తరకాయతాక్షి యసమాయధుపూర్వరణః బు శ్రీశ్రీవా

యత్తునిదిత్త మాత్తకుతుకాతిశయః బునః శేసే వ్యక్తి

ధాత్తచమస్త్రియం బు ॥ రస్తసుకబ్ధిశేషవాచ్యమై

యుత్తరుకావ్యముం బలె సహజ్జ్వలభావరసప్రధాన మై. ౨౭౧

క. దయవడుటనో గురుజను లని, భయవడుటనో శ్రాంతి నేమొ జాణాసకరో

చ్చయములు గడువాడుటనో, కయ నిర్వాహర మయ్యె గ నకు. కన్.

చ. అలగులవిల్లు నీరసత నండఁగ వాఁకటిదిచ్చు హెచ్చఁగా

*వలియుచు వీడివీడివడు బంభరపాళి ధనుర్ధణంబుచే

గలుగదు కార్యసిద్ధి యని కంజకరాసమవీరుఁ డత్తజ్జ

విలు గొనకుండఁగా నిడియె వేళను మానతి కేలుఁడమ్మికి. ౨౭౩

సీ. పజలాంబుదంబు జలకూడి యెడయక పాటయునుండ కాను నెటు వుండ

పారిమణిస్త్ర భంబునందునందము మీఱఁబూన్చి జెక్కి మైదిబొమ్మ యని గె

దనరారుసహకారతరు (పు)లో బెనఁగొంచులలిమించుమాధిపతి యనంగ

బరమకారణ మైనబ్రహ్మంబు ననువున సంగతం బగుచిత్రశక్తి యనఁగ

బాలిచై గళిందినమ్మేయ భువనభయని

వారణాధారణాటోపవాసుడేవ

ఘనభుజాదండసంతతాక్రాంత మగుచు

మించునలయిక వొలయ నిద్రించువేళ. ౨౭౪

గీ. ఏకశయ్యావదప్రవేక్షైధమాన, మూర్తు లగుచును దంపతుల్ పొలిచి రవుడు

నేకశయ్యావదప్రవేక్షైధమాన, మూర్తు లైనయలంకారములసరణిగ. ౨౭౫

సీ. చక్రవాకీశోకచటులాంధకారంబు దొలుకకువృతమంబుతోడ విచ్చు

నమరమూర్ధన్యోద్దిగ్రమణియకాంతితో ఘూకోష్ఠనిశ్వాసగుణము హెచ్చు

జంకజామోదసంభవమతోఁ గలువలం దదభావసంభూతి గదియవచ్చు

దరుగతవక్షి సంతతశబ్దములతోడఁ జోరనిశ్శబ్ద సాగియఁజొచ్చు

నఖిలలోకసదాలోకనాంజనంబు, సారధర్మప్రచారాదికారణంబు

జారసంచారదుర్గిహూచ్ఛటమంత్ర, రాజమగుడుగమర్యోరేజరిలఁగ.

గీ. సుప్రసాదత సుకపీంద్రసూక్తు లడర, బోధ గైకొన వేగంబ పుప్రువఁబడి

సుప్రసాదత సుకపీంద్రసూక్తు లడర, బోధ వేగంబ చెందుట పొల్కిఁగాఁగ.

సీ. చలిగాడ్పుచేఁ దీఁగబలఁ జేటనెఱ్ఱేన చలములు జలజలంజలను రాలఁ
గొప్పు చక్కఁ గుదుర్చుకొనఁ గడుకాంతులు పొంత బంగరుజలపోత లీన
నిదుర చాలనియట్టి నెఱిలోచనంబులు తల్తాలజలజంబుఁ దక్కుగొనఁగ
మిగిలెనుననురక్తి మగుడిచూకఁగఁజూచి మదనుడు కాటూన మనసుపడఁగ
హోర్దరస ముప్పుఁ గాల్గభయంబు నడువ
నలసయానంబు పాదంబు లడుగు లిడఁగ
నంత యిం తనరాని యాయాసపడఁగ
బెడఁగునగలాఁడి వడుకయి ల్వేవలి వచ్చె. ౨౭౮

క. అతిసూక్ష్మంబరక య్యా, గతకృష్ణమహంగ మెవసి కమలేక్షణ దా
నతిమందయానమున * రా,నతిభద్రతటిప్పిలాస యగుచుం బొలిచెఁ.
క. అవలంకృతహావము గొని, వనబాయితనయన యపుడు వలె ననంగాఁ
జనదే వస్తువ్యంగ్యం, బవలంకృత మైన మోద మచ్చట లేజే. ౨౮౦
గీ. అతనుభూషణవిస్ఫూర్తి నందితొలుత, సుతనువు తనూమరిల్లి కసాగనుపూతు
నతనుభూషణవిస్ఫూర్తి నందకున్న, నతనుభూషణవిస్ఫూర్తి నలగె నపుడు.
గీ. సుప్రసాదత నద్యక్తి సుభగ యగుచు
ఘనతరాలంకృతిస్ఫూర్తి గొనక మగువ
యుత్తమంపుగృతి న్నగు నొక్కవిత
యొక్కమొడ సంస్కృతిచ్యుతి నొప్పు మిగుల. ౨౮౨

సీ. సానవట్టివయట్టి జలబాతబాణునిచేతిమిన్నా హేలిఁ జెనకుదానిఁ
బాగుపుంస్థాకిలాస్వాదితం బైనట్టి క్రొమ్మావినిం దక్కు గొనెనుదాని
సంతతరాజహంసక్రీడితం బైనకమలినికై బాష్పగట్టుదాని
మలయానిలాశ్రాంతమర్దనశ్లాల మా సుమశాఖఁ జలుకఁగాఁ జూడుదాని
దవననుతఁ జూచి ద్వారంబు దాటువేళఁ, దోడినచ్చలికతైలతోడవచ్చి
బిగ్గఁ గాఁగిలఁ జేర్చుచుఁ బెట్టిరిగుల, మేలుగాఁ బల్కె నొకవాణి నీలవేణి.
ఉ. కోరిక దీరఁగా మగనిఁగూడి నుభించినన్నిఁ జూచినన్
మేరకు మీటుమోదమున మేరు సుఖించె మనంబు చింత మా
కూటజ నీవు నెఱ్ఱకడకుండి కటాకట తోడులేక యీ
ద్వారముదాఁక నిట్టిటకు వచ్చితివమ్మ భయంబు దక్కుచున్. ౨౮౪

ఉ. అంతట నింతియొర్త నగ వానన మూతుకొనంగఁ బల్లు నీ
యిరికిఁ దోఁడు గావలెనె యిక్కడ కక్కడయూడి రాఁగనా
వంత భయంబు లోఁగొనక యూర్తవిధుఁ దనుదండ నీనికం
గంతుదురంబుఁజేసి వలుగాయము లందినమేటి గావునన్. ౨౫౧

ఉ. అప్పుడు నీలవేణి చెలియందపుఁజేష్టలు చూపఁగోరి యో
యొప్పులకుప్ప నీకునుది కొప్పుగ జేఁ డలపూన్చిఁ బూనెనే
తప్పక చెప్పు మన్న నకుఁదాల్చుట సిగ్గున మోమువాంచుటా
జెప్పెను వాటి యంతరము చిన్నలు చెప్పఁగఁ జానర్యుగన్. ౨౫౨

చ. ఇట్లు కాళిందీరిల్లిందదికురం గరగ్రహణంబుచేసి యనంతరంబు మిత్రమిం
దాకుందరదనం బెడ్డియాడి నాగ్నజతీయావనతిం జెట్టవట్టి భద్రాభద్రే
భయానం గాలుప్రాక్తి మద్రరాజన్యకన్యక యెనలక్షణకుం బొట్టుగట్టి
యష్టమహిషీనయనచకోరకరద్రాకానిళాకరుండై యుక్తవలయాదవవ
దుండు పిదప నరకాసురుం ద్రుంది [యీద్ర లోకంబునకుం జని యదితిచేఁ
గుండలంబులు గొని పారిజాతనగంబు సంగ్రహించి నరకుం ద్రుంది] తల్లా
రాగ్యహానితపోదశసహస్రరాజకన్యకల నాత్మకరగ్రహణంబున భన్యలం
గావించి తన్మావతరిరంతరప్ర మోదాపాదనదక్షిణం దగుచు దక్షిణుడై
ధీరలిలితనాయకొత్తముం దనవెలయుచు మునులకుఁ దకుఁఫలం బై యిరి
నీనులకుఁ గృతాంతుం డై యథులకుం జితారత్నంబై భనుర్ధరులకు వీరా
గ్రసరుం డై విద్యాధులకుఁ బరమాచార్యుం డై గాయకులకు వాగ్గేయకా
రశిరోరత్నంబై శరణాగతులకు వజ్రవంజరంబై విద్యులకు (ర)సికావతంసా
బై మదవతులకు సభివచనుడయ్య డై సంఖ్యావంతులకు శాస్త్రవేత్త యై
నటులకు హల్లిసకతల్లజు డై కర్తవ్యులకు ననుష్ఠాత్మప్ర కాండం డై తత్త్వవా
దులకుఁ జరచుతత్త్వం బై యోగీంధ్రులకు లక్ష్యం బై (రస)వాదులకు జగ
దేశరసంబై నుశుణవాదులకు నుపాస్యం బై భాసిల్లుచుండె నయ్యువ
సరంబున. ౨౫౩

సీ. *శాస్త్రంబు గతి ననుష్ఠావకత్వవిలాసభాసురంబై చాల వాసిఁగాంచె
దా(హాకరో)దారదవకీలి వంధ్యాకుమారునితో బొందు గోదగొనియె

దారిద్ర్యభేదసంధానఁబు గగఁజుండలపుండరీకంబుచెలుపు మీతె
 శశమ్మగంబుశిరంబు చక్రఁద్రోక్తిమెలంగు కొమ్ము న(నద్ధ)ర్థ మిమ్ముచేసె
 నవనినాభాఁ గోపాల మఖలజనుల, నలుపుమిగులంగఁ బ్రాపించెనవరసముల
 నలప్రసాదంబుపొందెనుననువుగాఁగ, నతులసౌఖ్యంబుచూపరులరుదుగనఁగ.

తి. మంగళ మంగజాతరిపుమంజులమానసమధ్యవర్తికిన్
 మంగళ మబ్జ(జ)ప్రమాఖమానితదైవతచక్రవర్తికిన్
 మంగళ మానతార్తికృదమంగళభంగదసాంక్షికిన్
 మంగళ మాదిమూర్తికి ఘనప్రథమూర్తికి రామమూర్తికిన్. ౨౮౯

గ ద్య మః.

ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందమిళిందాఁతఃకరణ పోలూరి మాధవ
 యజ్ఞసమజ్జ్వలత్ప్రబోక్షితకటాక్షసాదితపాండిత్యాధరణ ప్రథం
 జననంశాభిరాకాశశాంక నిరంతరారాధిత విచక్షణ శశాంక
 అభినవనన్నయభట్టారకా హోబల పత్యాహ్వాయ
 కవిమహోపాధ్యాయభట్టారక విరచితం
 బ్రెనకాళిందీకన్యాపరిణయం బను
 మహాప్రబంధంబునందు
 సర్వంబునువస్తాశ్వాసము.

ద్వితీయభాగము సంపూర్ణము.

- అఖలభూతచయము లణగి మాయనుజేరె, నదియు నా కనన్య యయ్యె ననడి
జ్ఞప్తికుంట తానె జ్ఞానయాపుండురా, వటు. ౨౭
- నలినభవసురేంద్రనరతిర్యగాదుల, నుఖములును దదీయనుప్తిసుఖము
లంత మగుటఁ దా ననంతయాపుండురా, వటు. ౨౮
- అట్లశ్రౌతయాక్తికానుభూతులను న, త్యాదిలక్షణాత్మఁడై ప్రమేయుఁ
డగుచువాస్తవము న ప్రమేయండురా, వటు. ౨౯
- అప్రమేయుఁడైన యమృతాపురుషుండు, కలిగి లేని దొక్కకాంత నెనసి
పుట్టి చచ్చుజనులఁ బుట్టించె వినుమురా, వటు. ౩౦
- ఆయమేయనం దనాదిగా నొకశక్తి, గలదు మున్నె త్రిగుణకలిత యగుచు
దానిఁ బ్రకృతియనుచుఁ దత్వజ్ఞు లంద్రురా, వటు. ౩౧
- మట్టివిత్తునందు మట్టిచెట్టున్నట్లు, మంటిలోన ఘటము మలయునట్లు
ఆత్మనందఁ బ్రకృతి యలవడి యుండెరా, వటు. ౩౨
- విపులయందుఁ బెక్కువిత్తనం బున్నట్లు, విత్తనున్న పెక్కువిత్తులట్లు
ప్రకృతియందు జీవవటలంబు లుండురా, వటు. ౩౩
- ఆపురాణపురుషుఁ డాజీవవటలమై, తోచు మాయయగుచుఁ దోచెఁబ్రకృతి
అమలరూప యెద్ది యదియపో మాయరా, వటు. ౩౪
- ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతింతసి, యెటుఁగరాక నదియు నిదియు నిట్టి
దట్టి దంత యింత యనడిచే మాయరా, వటు. ౩౫
- కారణమునఁ దోచు కార్య మాకారణ, మణఁచినట్లు లాత్తయందుఁదోచి
యాత్తఁజూచు నెద్ది యదియె పో మాయరా, వటు. ౩౬
- స్థాణువుననరుండు త్రాట భుజంగంబు, దొరసి మింట నలుపు దోచినట్లు
లాత్త నెద్ది తోచు నదియెపో మాయరా, వటు. ౩౭
- యువతిగర్భమందు నుంచినరేతంబు, అవయవావ్యతాంగ మైనయట్లు
అఖలజగము లెద్ది యగు నదే మాయరా, వటు. ౩౮
- వృథివిలోనఁ గలయబీజంబులెల్లను, వృక్షలతిక లగుచు వెలసినట్లు
అఖలజీవు లెద్ది యగు నదే మాయరా, వటు. ౩౯
- తన్నుఁగననివానిఁ దన్నుగాఁ గావించి, త న్నెటుంగువానిఁ దప్పజేసి
యాశ్రయించు నెద్ది యదియెపో మాయరా, వటు. ౪౦
- ఆత్మ నుండకున్న నాత్మ నర్గళియున్న, నాత్మ నలరకున్న సజ్జజనుల
నావరించు నెద్ది యదియెపో మాయరా, వటు. ౪౧

తాను గలిగియున్న దా నెఱుంగుచున్నను, దాను మురియుచున్న దదజనుల

వాక్రమింప దెద్ది యదియపో మాయరా, కటు. ౪౨

తనదుకలిమి లేనితనువునఁ దన తెల్వి, గాని మదిని దనసుఖంబు పోని

యాలిఁ జేర్చునెద్ది యదియపో మాయరా, కటు. ౪౩

కల దనంగఁ దన్నుఁ గనఁబోవు లేదనఁ, గలదు నజ్ఞదృష్టిఁ గలిగి లేని

దనఁగరాదు జేని నదియపో మాయరా, కటు. ౪౪

ఆత్మదృష్టి నసృత మగు నవాచ్యము యుక్తి, దృష్టినగుచు తాత్పర్యదృష్టిచే న

సంత మయ్యె నెద్ది యదియపో మాయరా, కటు. ౪౫

మాయకాత్మవశత మహదహంకారత, స్థాత్రభూతభువనగాత్రవిరతు

లగుచుఁ దనకుఁ దరువు లై యుండె వినుమురా, కటు. ౪౬

మాయ యనెడి దొక్కమాని యది వడి, శుద్ధురాలు నవరిశుద్ధురాల

సంగ మించి యరువిధాంగనలైరిరా, కటు. ౪౭

ఆవరాత్తుఁ డందు నాశుద్ధశక్తిని, వాశ్రయించి యీశుఁ డయ్యె నతఁడె

మలిశక్తి నెనసి మఱి జీవుఁ డయ్యెరా, కటు. ౪౮

ఘనత సుప్తిహేతుగతి నీశ్వరుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మజేవాగతిని సూత్రిజాగ్ర

దన్నగతి విరాజుఁ డై యీశుఁ డుండెరా, కటు. ౪౯

వృష్టి సుప్తి బీజదృష్టిఁ బ్రాజ్ఞుఁడు స్వప్న, సూక్ష్మదృష్టిఁ దైజసండు జాగ

రాన్నదృష్టి విశ్వుఁడై జీవుఁ డుండెరా, కటు. ౫౦

శుద్ధురాలు తన్నుఁ జూచి క్రీడించిన, వాని నీశు నింకఁ దాను మూఁడు

దెల్లఁబడుచు మూఁడుతిప్పలఁ బెట్టురా, కటు. ౫౧

రజము మదిఁ బెసంగ రాజసాంగన తన్ను, వలదియున్నబొమ్మ వాయిగట్టి

భువి నశించుజనులఁ బుట్టింపఁజేసెరా, కటు. ౫౨

నత్వ మెదఁ బెసంగ సాత్త్వికాంగన తన్ను, నమ్మియున్నచక్రితాత్మద్రాక్తి

పుంపఁ బొడమ జనులఁ బోషింపఁజేసెరా, కటు. ౫౩

కేవలాత్తుఁ డిట్లు జీవేశు లశక్తి, భేదకల్పనమున భిన్నుఁడయ్యె

వాస్తవమున నాత్మేనస్తువే యొకటిరా, కటు. ౫౪

తమము మఱిని గతుకఁ దామసాంగనతన్ను, నొరయుపారునినగమనోదలుచేసి

ధరణి మురియు జనుల దండింపఁ జేసెరా, కటు. ౫౫

ఉభయదేశకాలయశమర్త్య నొకనిగా, నుండఁజూచువగిది నుభయవాచ్య
లక్షణములఁ ద్రోయ లక్ష్యార్థ మొకటిరా, వటు. ౧౬.

ఘటశరావములను ఘటమతంబులఁద్రోచి, మన్న మిచ్చు నొక్కటన్నవగిది
జీవభావరహితజీవేషు లొకటిరా, వటు. ౧౭.

వాస్తవములు గాని వాచ్ఛార్థములు రెంటి, మఱచిచూడలక్ష్యయములగుచుఁ
బరఁగు ప్రత్యగాత్మకరమాత్మ లొకటిరా, వటు. ౧౮.

ఘనఘటోదకములఁ గడవఁ దర్శులరహి, తాద్ర మొక్కటైయట్లు నుభయ
దేహధీఫలవ్యతీతాత్మ లొకటిరా, వటు. ౧౯.

తనువుగానితాను త్వోకదార్థము విశ్వ, తతులుగాని తాను తత్వదార్థ
మనివదార్థ మావగాఢైక్య మగునురా, వటు. ౨౦.

మింటవలుపు దోచి మిను గన నలుపులే, నట్ల తాను జీవుడగుచుఁ దన్నుఁ
దెలియ జీవగతులు దొలగి తా నయ్యెరా, వటు. ౨౧.

ఇట్లు వాత్సరూప మేరు గా ననిత్రోసి, వెలసి తన్నుఁదెలియు వెరవు నీకు
విస్తరించి తెలియ వినిపింతు వినమురా, వటు. ౨౨.

ఆలు మగఁడుఁ దిన్నయన్నంబువలనను, సురతజనితరక్తశుక్లములును
గూడి మొదల నన్నకోశమై యుండురా, వటు. ౨౩.

అన్నమయములోన నైదుప్రాణాబులు, గరవదాదికర్మకరణములును
మమతఁ గూడి ప్రాణమయికోశ ముండురా, వటు. ౨౪.

ప్రాణమయములోనఁ బ్రబలమై శ్రోత్రాది, జ్ఞానకరణదిత్రమాననముల
మలయుచున్నహృదయమయికోశ ముండురా, వటు. ౨౫.

అప్తనోమియాంతరమున శ్రవణనే, త్రాదికరణబుద్ధ్యహంకృతులును
మహితమైన బుద్ధిమయికోశ ముండురా, వటు. ౨౬.

మఱియువాప్ర బుద్ధిమయికోశమునఁ బ్రియా, ద్యఖలవృత్తిసహిత మై తమోమ
యాత్మకమున నుండు వానందమయమురా, వటు. ౨౭.

ఆప్రియాదిసంయుతానందమయములో, వాత్మఁ డుండు వాని సరయ కాత్మ
కోశమయఁ డటంచుఁ గొలుతు రెట్లన విన, వటు. ౨౮.

పుట్టిపెరుఁగుచుండు బొంది తా నని కొందఁబండు రదియుఁ దెలియ కనుటగాక
తాను వెడలఁ గాల్పుతరు వెట్టు లాత్మరా, వటు. ౨౯.

- బ్రదికి కుడువ మొదలు ప్రాచీనామాత్యుని కొండ, అందు రదియు నెఱుంగకనుటగాక
వట్లు వదలఁ బోవు ప్రాచీనామాత్యుగా, వటు. 2౦
- చేటుపాటుఁ దెలుపు చిత్త మాత్యుని కొండ, అందు రదియుఁ గాన కనుట గాక
చెప్పినట్లు వివనిచిత్త మె ట్లాత్తరా, వటు. 2౧
- నేను వాని దనుమనీష యాత్మని కొండ, అందు రదియుఁ జూడ కనుట గాక
నిద్ర నణఁగఁగల మనీష యె ట్లాత్తరా, వటు. 2౨
- సుప్తి నెలపుగలుగు శూన్య మాత్యుని కొండ, అందు రదియు నరయ కనుటగాక
చూడలేని సర్వశూన్య మె ట్లాత్తరా, వటు. 23
- సుప్తి నందఁబడెను సుఖ మాత్యు యని కొండ, అందు రదియు నేర కనుటగాక
యెఱుంగరాని సౌఖ్యమె ట్లాత్త యగునురా, వటు. 2౪
- అణుప్రమధ్యమము మహాత్ము డాత్మని కొండ, అందు రదియుఁ జెడ కనుటగాక
అత్త నిర్వికారుఁ డదియుఁ దా నెట్లుగా, వటు. 2౫
- చిన్తయుండు మఱియుఁ జిన్తయుండును జెడ, చిన్తయుం డటంచుఁ జెప్పి కొండ
అందు రకుణుఁ డాత్ముఁ డదియుఁ దా నెట్లురా, వటు. 2౬
- వంచకోశములకుఁ బరువ కిట్లన్యోస్య, మేకవృత్తి యగుట నేర్పటించి
లోన నున్న తను విలోకింపవలయురా, వటు. 2౭
- గృహగృహంతరార్థకృత్యాద్యతీతుని, కరణి దేహదేహకలితమారు
తాత్తమతితమోమయాతీతుఁ డాత్తరా, వటు. 2౮
- గృహములోనివాఁడు గృహముతాఁ గానట్లు, తనువులోనివాఁడు తనువుగాక
తనువు నెఱుఁగుచుండు తా నని యెఱుంగరా, వటు. 2౯
- కర్మలోనివాఁడు కర్మ తాఁ గానట్లు, గాలిలోనివాఁడు గాలిగాక
గాలి నెఱుఁగుచుండు ఘనుఁ డని తెలియరా, వటు. ౩౦
- రథములోనివాఁడు రథము తాఁ గానట్లు, మనములోనివాఁడు మనము గాక
మనము నెఱుఁగు బోధమయుఁ డని తెలియరా, వటు. ౩౧
- శయ్యలోనివాఁడు శయ్య తాఁ గానట్లు, ప్రజ్ఞలోనివాఁడు ప్రజ్ఞగాక
ప్రజ్ఞ నెఱుఁగుచుండు ప్రాజ్ఞుఁడె తానురా, వటు. ౩౨
- కోటలోనివాఁడు కోట తాఁ గానట్లు, ప్రకృతిలోనివాఁడు ప్రకృతిగాక
ప్రకృతి నెఱుఁగుచుండు ప్రభుఁడని యెఱుంగరా, వటు. ౩౩

వాఘటంబు నాథనం బనుచాఁ డని, యేమి గాని కగిది నామనంబు

నాశరీర మనెనుఁ దా శేషభూతుండు, కటు. ౮౪

తనువు గాఁడుమారుతము గాఁడుకరణము, ల్లాఁకుహృదయమతులుగాఁడు కాఁడు

కాఁడనియెడువాఁడె గనువాఁడె తానురా, కటు. ౮౫

తెలుపు నెఱుపుఁ బనుపుఁ బలుపాఁ బనురును, కొద్దిగొప్పపొడవుకుఱువ వాఁడు

గాఁడు వాని నెపుఁ గాంచెడివాఁడురా, కటు. ౮౬

వి నెనువాఁడుస్పర్శగొను వాఁడు రూపంబు, గ నెను వాఁడు రుచులఁ గొ నెనువాఁడు

తావిగొ నెనువాఁడుఁ దానని యెఱుఁగరా, కటుగు. ౮౭

వలుకులొల్లు వాఁడుఁ బరకలుచేసెను వాఁడు, నకుచు వాఁడు మలమువినుచు వాఁడు

తగ నుభంచు వాఁడుఁ దా నని యెఱుఁగరా, కటు. ౮౮

ఛిద్రఘటములో వసించెడి దీకంబు, వెలివి లోఁ వెల్లఁ దెలుపునట్లు

తనువులోననున్న తా నన్ని తెలియురా, కటు. ౮౯

తమ్ము నెఱుఁగలేని తనుకరణానులు, వాత్తు నెఱుఁగనేర వకట నిజము

వానిఁ దా నెఱుఁగువాఁ డనితెలియరా, కటు. ౯౦

కమలవిత్రుచాయ గనిపెట్టి తమతమ, కనుల మెదలునరులకగిడి దన్ను

నుశ్రయించి హృదయచక్షువు లెల్లఁగురా, కటు. ౯౧

చుంబకంబునంటి సూదులాడినయట్లు, దొరనుగొలిచి భటులు దిరిగినట్లు

ఆశ్చర్యనంటి యింద్రియంబులు దిరుగురా, కటు. ౯౨

తప్తలోహమందు దహనందు నున్నట్లు, లొడలిలోన జీవుఁ డుండి మెలఁగు

జీవునందు నిండి చిన్తయం దుండురా, కటు. ౯౩

* యండమాపు బడక మైసట్లు తాజీవుఁ, డయ్యె నండమాపు లరయ జలము

గాని యట్లు తన్నుఁ గన జీవుఁ జేడిరా, కటు. ౯౪

ఘృతముగలిగియుంట షీరంబులునుదీపి, గుడము కలిమిఁ జెఱకుగడలు తీసి

† తాఁగలింగియంటఁ దనువుభోగ్యంబురా, కటు. ౯౫

కలకవికృతు లెల్లఁ గలకప్రకాశార్థుఁ, జేరనట్లు లినువికారములును

దనువులోననున్నత న్నంటకుండురా, కటు. ౯౬

శ్రుతులులేక రవముశ్రుతమునొందెనువాఁడు, దనువులేక స్పర్శగొ నెనువాఁడు

గనులు లేక రూపు గనువాఁడు తానురా, కటు. ౯౭

* యండమాపునని యకారాదిగా వాడినాఁడు. † కలింగియని విండుయకముగా వాడినాఁడు.

రసనలేక రుచులు మెసఁగుచుండెనువాడు, నానలేక తావి *మేనువాడు

మనములేక తలఁపు గొనువాడె తానురా, కటు. ౯౮

వినిన వినును గనినఁ గను సోక సోకు మూర్ఛినిన మూయకొనునుననుభవించ

ననుభవించు నెవ్వఁ డతఁడె తా నయ్యెరా, కటు. ౯౯

వలుకఁబలుకుమెలగఁమెలఁగుదొలంగినఁదొలఁగునకునకుచుదలఁకుదలఁచు

వరయనరయ నెవ్వఁడతఁడెతానయ్యెరా, కటుఁజాళిరామవరశురామ౧౦

ఁబడఁజోటులేక నునికియభోగ్యవ, స్తుతలులేక తృప్తి నుదతిపొందు

గాకనుభము దేనఁ గల దదేతానురా, కటుఁజాళిరామ వరశురామ౧౧

కానరానివానిఁ గాంచెడివాడను, బలుకరానివానిఁ బలుకువాడుఁ

దలఁవరానివాడుఁ దానని తెలియురా, కటు. ౧౦౨

తెలియరానివానిఁ దెలిసెడివాడను, మఱవరానివాని మఱచువాడ

నఱుంగరానివాడ నేనని తెలియరా, కటు. ౧౦౩

వీచులును గలింగి వినియెడివానిని, వీచులను దొలంగి విననివాని

నొకనిఁగా నఱుంగుయోగఁబె తానురా, కటు. ౧౦౪

తనువునెనసి పుర్వగొనియెడివానిని, దనువులేక మాట్టుకొననివాని

నొకనిఁగా నఱుంగుయత్తియె తానురా, కటు. ౧౦౫

కనులఁగూడి చూపుగనుఁగొనువానిని, గనులులేక యేమి గననివాని

నొకనిఁగా నఱుంగునూహయే తానురా, కటు. ౧౦౬

రసననెనసి రుచుల మెసఁగెడివానిని, రసనలేక మెసఁగరానివాని

నొకనిఁగా నఱుంగుయత్తఁబె తానురా, కటు. ౧౦౭

వాస నలరి తావి వాసించువానిని, నానలేక వాసనానివారి

నొకనిఁగా నఱుంగునుచితఁబె తానురా, కటు. ౧౦౮

శ్రోతయగుచుధ్వనుల శ్రుతమునొందినయట్లు, వినఁగఁజోవఁ దానువినఁగఁబడక

శ్రోతృభావరహితసూత్రంబె తానురా, కటు. ౧౦౯

స్రవ్యయగుచు స్పర్శనంస్పృశించినభంగి, సోకఁజోవఁ దానుసోకఁబడక

స్రవ్యృభావరహితసారంబె తానురా, కటు. ౧౧౦

భోక్తయగుచు రుచులు భుజియించురీతిని, మెసఁగఁజోవఁదాను మెసఁగఁబడక

భోక్తృభావరహితభోగంబె తానురా, కటు. ౧౧౧

ద్రవ్యయగుచుఁ గళల దగ్గించుకైవడిఁ, జూడఁబోవఁ దాను జూడఁబడక

ద్రవ్యభావరహితతత్త్వంబె తానురా, వటు. ౧౧౨

స్థూతయగుచుఁ దావిగ్రహించువగిది మూ, స్థూనినతానుమూరుకొనఁగఁబడక

స్థూతభావరహితగమ్యంబె తానురా, వటు. ౧౧౩

మంతయగుచుఁదలఁపు మనసంబుగొనుభాతిఁ, కలఁపఁబోవఁదానుదలఁపఁబడక

మంతభావరహితమననంబె తానురా, వటు. ౧౧౪

జ్ఞాతయగుచుఁ దెలివి జ్ఞప్తిగైకొన్నట్లు, తెలియఁబోవఁ దాను తెలియఁబడక

జ్ఞాతభావరహితజ్ఞానంబె తానురా, వటు. ౧౧౫

దృశ్యమిథములును దృక్కులక్షణములవి, దృశ్యమైనమనము దృక్కుమనము

దృశ్యమైననాత్మదృక్క్షి తానురా, వటు. ౧౧౬

తెలియఁబడదీదెల్ల దృశ్యంబు దానిని, తెలియుచుఁడువాఁడు దృక్కు వాని

తెలియుదృక్కుమీఁదఁ దెలియంగలేదురా, వటు. ౧౧౭

తన్నుఁదెలియ దృక్కు తదనాత్మయననది, తెలియ బడుచుఁ దన్నుఁ దెలియునెట్లు

దీపభాస్యఘటము దీపంబు నెఱుఁగునా, వటు. ౧౧౮

తన్నుఁదెలియుదృక్కు తనకునుదక్కువై, తెలియు ననిన నదియఁ దెలియునెట్లు

స్వల్పదీప మెఱిగి సవితృని దెల్పునా, వటు. ౧౧౯

తన్నుఁ దెలియు దృక్కు తనకు సమానమై, తెలియననినశ్రుతులఁ గలుగ దదియు

దీప మాత్మనదృశ్యదీపంబు నెఱుఁగునా, వటు. ౧౨౦

తన్నుఁగంచుదృక్కు తనకెక్కువై తను, గంచుననిన దానిఁ గంచునుకటి

యనుచుఁ బెక్కు లగుట ననవస్థ వచ్చురా, వటు. ౧౨౧

కాన దృక్స్వరంభరానువృత్తులనెల్లఁ, దొలఁగఁద్రోసి వానిఁదెలియు మొదలి

దృక్కు నే నటంచుఁ దెలియంగ వలయురా, వటు. ౧౨౨

ప్రకృతిభూతములును బ్రాణంబులునునింద్రియములునుపనుబుధ్యహంకృతులును

నాఁగనిరువదియును నాలుగుక్షరములు, వటు. ౧౨౩

తుదిక్షరుండు తచ్చతుర్ద్వింశకుండు శ్చ, రుండు పంచవింశకుండు తత్త్వ

రాత్తుఁ శాక్షరాక్షరవిక్షణుండురా, వటు. ౧౨౪

సత్య మక్షరం బసత్యంబు క్షరమును, జిత్తు నక్షరం బదిత్తు క్షరము

సౌఖ్య మక్షరం బసౌఖ్యంబు క్షరమురా, వటు. ౧౨౫

అయినఁజ్ఞఁ దాసుఖాత్మకక్షరము దా, గాక సత్యచిత్సుఖాత్మకాక్ష

రాత్మకుండ నేన యని కనవలయురా, వటు.

౧౨౬

అనిమేష మాది యగు లయాంతంబుగా, గలుగుభూతభావికాల మయగ

వయగకుంట దా నె యగున స్తమందురా, వటు.

౧౨౭

కాయమనిలమాలను గరణంబులుచు మనో, మతు లవిద్య పెక్కుమనసిపోవ

సమయకుంట దా నె సద్రూపకుండురా, వటు

౧౨౮

ఇది ఘటాదు లివిహృది ద్రియానులు వివి, వృత్తులనుచు నెఱిగి వెలిని లోనఁ

జెలఁగుచుంట దా నె చిద్రూపకుండురా, వటు.

౧౨౯

తెలియఁజేయ నశ్యధీవత్సువులులేక, వెలుఁగఁజేయ నొండు వెలుఁగులేక

చెలఁగి వెలుఁగు తా నె చిద్రూపకుండురా, వటు

౧౩౦

సుఖముగలుగఁజేయు సుమగంధములులేక, శయ్యనోరిగి కూడ సతులులేక

సుఖము గొనుట తా నె సుఖరూపకుండురా, వటు.

౧౩౧

అలుబిడ్డ లర్థ మాదిగాఁగలవెల్లఁ, బ్రియము లగుచుఁ దనదు ప్రియమువలనఁ

జూడఁబడుటఁ దా నె సుఖరూపకుండురా, వటు.

౧౩౨

కంజభవుఁడు మొదలుగా స్త్రుబవర్త్యంత, మగుచరాచరములయందు నింగిఁ

బోలి నిండియుంటఁ బూర్ణుండు తానురా, వటు.

౧౩౩

అట్లు పూర్ణనబ్బిదానందమయుఁడ నే, నని యెఱుంగుపారమార్థికుండు

అమృతవదని నొంద నమనస్థుఁ డయ్యెరా, వటు.

౧౩౪

విషయములఁ గదల్చి వివిధాక్షముల మల్చి, మనములోడఁ గల్చి మదిమరల్చి

యాత్మ నిల్చితా నె యమనస్థుఁ డగునురా, వటు.

౧౩౫

మనమె జేవాకరణమనాదహంకృతులును, మనమె రాగరోషమత్సరములు

మనమె విషయములును మనమె కర్తములురా, వటు.

౧౩౬

మనమె జాగరంబు మనమె స్వప్నంబును, మనమె సుప్తియును సమాధి మనమె

మనమె మీరు మేము మన మనుతలఁపురా, వటు.

౧౩౭

మనమె జీవకృతసమస్త సంసారంబు, మనమె యాశకృతసమస్తజగము

మనమె యుభయకృతసమస్తధర్మములురా, వటు.

౧౩౮

ఇంతయేల మనమె యీశులు జేపులు, భువనభవనభాగ్యభోగ్యములును

కటఘటాదు లన్నపానముల్మనమెరా, వటు.

౧౩౯

మనము గలియఁ గరణమండల మనిలసం, వత్తి విషయములకుఁ బరువువెట్టు

మనము గలియఁగన్న మితి సుప్తి నఁగఁగురా, వటు.

౧౪౦

- మనమనంగ నల్పమయ మది సంకల్ప, మదియు లేదు హరివదాబ్జ మట్లు
అట్టి మనము లేమి యమనస్థ మగుచురా, కలు. ౧౪౧
- లేనిమనముచెలిమి తా నభిమానించి, వేతె లిలపుగొనుట వెట్టితనము
శుక్తిఁ దోచు వెండి సొప్పును నిలుచునా, కలు. ౧౪౨
- ఉన్నరీతిఁ దన్నుఁ నుండఁగాఁజూచిన, లేనిమనముతోన లేకపోవుఁ
ద్రాక్షనెఱుంగఁ బాము తథ్యమై నిలుచునా, కలు. ౧౪౩
- తెలివియైనతన్నుఁ చెలివిగాఁ చెలిసినఁ, చెలివిగాఁజూచుము తొలఁగిపోవుఁ
దవనుఁ దుదయ మొందఁ దమము చూపట్టునా, కలు. ౧౪౪
- సుఖమయైనతన్ను సుఖముగా నెఱిగిన, దఃఖయాపమనము దోఁపకుండుఁ
దొడరి సుప్తియందు దఃఖింబు గట్టునా, కలు. ౧౪౫
- హరివదాబ్జమునకు హరివదంబునకును, దగుల మెన్నఁజేసి దగనియట్లు
తనకు మనమునకును దాదాత్మ్యమున్నదా, కలు. ౧౪౬
- కొఱడు నెఱుంగనరుఁడు గుఱిపడకున్నట్లు, నింగి నెఱుంగ నలుపు నిఱవనట్లు
తన్నెఱుంగ మనము సున్నగాకుండునా, కలు. ౧౪౭
- ఎన్న లేనిమనము నున్నదన్నది సున్న, కన్నెల్లఁగల్గ యెన్నఁడున్న
తన్ను విన్నఁ గన్న మన్న మేలెన్నరా, కలు. ౧౪౮
- లేనిమనము నెప్పుడు లేకుండిగనుదన్నుఁ, దానవికృతులెట్లు తగిలివచ్చుఁ
గలను గన్నపాము గఱవ నేమయ్యరా, కలు. ౧౪౯
- సుమరసంబుగ్రాలి సొక్తైడుభృంగంబు, చంపకింబు సోకనమయుభంగిఁ
దన్నుఁ గనిన మనము తనయందె నమయురా, కలు. ౧౫౦
- పాలలోనఁ గలయు *పందార కై వడి, నుదకిమండుఁ గలియు నువ్వరీతిఁ
దన్నుఁగనినమనము తా నయిపోవురా, కలు. ౧౫౧
- ఇంధనములు లేనియింగలంబును తను, దా కృశించుకరణిఁ దన్నుఁ గన్న
వానిమనము తనకుఁ దా నె కృశించురా, కలు. ౧౫౨
- శిఖిని జూచి యణఁగు చిలువలకైవడి, హరిని జూచి మృగ్గుకరులయట్లు
లాత్తఁగని పొదిండియము లూరకుండురా, కలు. ౧౫౩
- స్వానుభవవిచారసంపత్తి లేకున్న, మనసు మృగ్గ దదియు మృగ్గును
స్వానుభవవిచారసంపత్తి లేమిరా, కలు. ౧౫౪

* పంచదారయనకుటకు "పందార"

- కోరి నభమునకును గుండేటికొమ్ముకు, బొండు లేనియట్లు పూర్ణుడైన
తనకు మనమునకును చాచాత్త్య ముండునా, కలు. ౧౧౧
- ఉప్పు నీటఁ గలిపి యొకట పెంటను మూటఁ, నగ్గినగురవేయ మ్మగ్గినట్లు
లాత్తు నెఱుంగ మనము నఁ జెలితి కణఁగురా, కలు. ౧౧౨
- తప్తగోవానిపతితాంబుబి దువుభంగి, స్వానభూతి మగ్నశాంతివరుని
మానసంబు తనకుఁ దానె న్నిశ్చయరా, కలు. ౧౧౩
- వెండి పైడి యినుము విఱుంగఁ దత్తారకు, లంటఁగాఁచి మరల నదికినట్లు
మనసుపిటిగిపోవ మఱియత్తకుండురా, కలు. ౧౧౪
- వేయఁ జెప్పనేల విడిగిన కావ్యంబు, మరలనెఱుంగొననిమాడ్చి మనసు
విడిగిపోయెనేని మరలంటకుండురా, కలు. గాభిగామ కరశురామ(పాతాం)
ఆత్మ తానయైన యంతిలోఁదలుకున, మనసు విఱుగు నట్లు మనసు విఱుగ
నది మహామనస్త మదియిపో ముక్తిరా, కలు. ౧౧౬
- లఖలమునకు హేతువగు మది మదికిని, మాయహేతు వగు నమాయ నెఱుంగ
మాయతోడ మనము మాయమై పోవురా, కలు. ౧౧౭
- మాయ నూయలూడి నూయకంబును మది, అంకులాడి చాని బింకమణఁకు
మంత్రతంత్రయోగ మహిమలు గాపురా, కలు. ౧౧౮
- మఱపు వెఱపుఁజేయు మాయామనంబులు, నాత్మనెఱుంగునపుడె యణఁగువేద
శాస్త్రుఁడవ్విధులు శిక్షమల్లాపురా, కలు. ౧౧౯
- ఆయమేయకాయఁ దాయనాతిను లేని, మాయ మనము నేమిసేయఁగలదు
గొడ్డుబొడ్డిబిడ్డకొడుకేమిసేయరా, కలు. ౧౨౦
- మానసంబునకును దానైననకునే, కల్ప మెన్నఁజేసి గలదె పుడమి
మిత్రతిమిరములకు మిత్రత్వముండునా, కలు. ౧౨౧
- లేనిమనము రానిపోదానిని నంటు, కొనఁగఁగలదె మేలుకొన్నవరుని
బాంచి కలనదోయిపులి మ్రింగవచ్చునా, కలు. ౧౨౨
- తానఖండనచ్చిదానందిరూపకుఁ డైన, దనకు మనము గానఁబడదు
కానఁబడిన నదియుఁ దానయిపోవురా, కలు. ౧౨౩
- అగ్గిఁ జేరుతూల మగ్గియెయన్నట్లు, నీటఁ గలియు గుడము నీరవట్లు
తన్నుఁ జేరుమనము తానయిపోవురా, కలు. ౧౨౪

- పెళ్లు నెచ్చనల ఫేరంటు జలము భూ, వణము స్వస్థమైనసరణి మాన
సంటు తచ్చుతంటు స్వస్వరూపమ్మరా, వటుగదా. ౧౬౮
- నీట వానదినకు పాటున బుగ్గయై, నిలిచి నిలువకల్లు ? జముగోన
గలియుఁ దనకు మనము గలిగి తేకుదురా, వటు. (పాతాళరము) ౧౬౯
- అట్లు స్వస్వరూప మంది మనోయ, మైదవ్వడే సదామనస్త
వదవిగల సమాధివరుఁ డని తెలియురా, వటు. ౧౭౦
- వింటి వినను గనను గంటిఁ బల్కిసి బల్ల, వరువ నడుతు ననెడినడవడులను
దెలియుచుంట బాహ్యదృశ్యసమాధిరా, వటు. ౧౭౧
- అజుడ నవ్వయుండ ననాఖ్యుండ నగుణుడ, నవిషయుండ నమతి ననెమప్పత్తి
సమితిఁ గనుట బాహ్యశబ్దసమాధిరా, వటు. ౧౭౨
- తలఁచితిని దలంకుఁ జెలిసితిఁ దెలియ నెఱుంగ నెఱుంగు దని కలుంగుమితులఁ
దెలియుచుంట లోనిదృశ్యసమాధిరా, వటు. ౧౭౩
- అయస్థుఁ డాసుఖాతీతనచ్చిత్తు, ఖములఁ దెలిసి వానిఁ గాంచుతెలివి
సడలకుంట లోనిశబ్దసమాధిరా, వటు. ౧౭౪
- సడలి బాహ్యదృశ్యశబ్దవృత్తుల నెల్ల, దొలంగఁ గ్రోచి వానిఁ దెలియుతెలివి
నిలిచియుంట బాహ్యనిర్వికల్పంబురా, వటు. ౧౭౫
- అయఖండవృత్తి వాంతరదృశ్యశ, హృయవృత్తు లణచి వానిఁ గాంచు
నిజము గనుట లోని నిర్వికల్పంబురా, వటు. ౧౭౬
- తాను చర్యమునను దనయగు సర్వంబు, చరసి సర్వరూపుడై నెఱుంగు
జ్ఞప్తి గలిగియుంట జ్ఞాతసమాధిరా, వటు. ౧౭౭
- బ్రహ్మనిఁడ ననెడిభావన గలుగక, బ్రహ్మ ప్రతిపన్నెడి భావ ముడుగఁ
దానె యుంట జ్ఞప్తి లేనిసమాధిరా, వటు. ౧౭౮
- ఈసమాధు లెఱిగి యిం దెద్ది గొవిడైన, బాలుభంగి సుప్తుకగిడి దన్నుఁ
దా నెఱుంగుచున్న ధన్యుండ ఘనుఁడురా, వటు. ౧౭౯
- అతఁడ బ్రహ్మనిఁడు డతఁడ జీవత్తును, డతఁడ సాంబశిప్రమ సతఁ డవిష్టుఁ
డతఁడ గురుఁడు ధన్యుఁ డతఁడని యెఱుంగురా, వటు. ౧౮౦
- ఎఱుక వానిలోటి యెఱిగినకనుసూటి, నెల్లవనులు మీటి యిల్లుదాటి
చావులేనిచోటి సదిప్రండు భోగిరా, వటు. ౧౮౧

తెలివివానిఁ జేరి తెలిసిన తనదారి, నింటివారి మాటి హితవు కోరి

మఱపుదాని మీటి మను మహాత్ముడురా, వటు.

౧౮౧

అంటరానిదాని నంటి శోడగువాని, దంటమాని లోనికంటఁ బూని

యొంటిగానిఁ గూడి యుండు ధీశుడురా, వటు.

౧౮౨

దేహమమతలార్చి దేహహంతయుఁదీర్చి, సోహమాత్మగూర్చి చూడనేర్చి

యూహలేనికదవి నుడుముల్పుడురా, వటు.

౧౮౩

బ్రహ్మమును బఠించి బ్రహ్మమునెక్కి, బ్రహ్మ మాచరించి బ్రహ్మ మెఱిగి

బ్రహ్మమైనవాఁడు బ్రాహ్మణోత్తముడురా, వటు.

౧౮౪

నీరితోననుండి నీరంబునంటని, తానుగానుకగిడి ద త్వవినుడు

సంసరించుకొనుచు సంగి గాతుడురా, వటు.

౧౮౫

అప్పు లిచ్చువాని కప్పులిచ్చిననాప్పు, నుప్పురంబు కరణి నున్నవానిఁ

గన్నవాఁడు నిర్వికారుఁడై యుడురా, వటు.

౧౮౬

ప్రత్యగాస్తమాకభావనావరుణ కేర్పడకయుండు జీవభావమెగును

వేషధారి నెఱుంగ వేషగంబు విలుచువా, వటు.

౧౮౭

అఖలమాత్మఁ డాత్మఁ డఖలం బనియెఱుంగు, ఘనన కీతర మేమి గానఁబడదు

దారువని యెఱుంగఁ జోరుండు దోచువా, వటు.

౧౮౮

తాళగానగతులు దవ్వక తలదొంటి, బూనఁజూచునటుని బోలి బుధుఁడు

ఎల్లవతులు గొనుచు నెఱుకతోనుండురా, వటు.

౧౮౯

వరసతీరతుండు బహులాభియై దాని, పొందు గోరినట్లు బుధజరుండు

సకలవిధులుగొనుచు సాక్షి నే చూచురా, వటు.

౧౯౦

స్వకృతదిత్రపుర మనన్తయ బని కాంచి, మాయకుండుమెలఁగుమాత్మీదద్జ్ఞఁ

డాత్మకృత్య మనృత మని చూచి నడచురా, వటు.

౧౯౧

మంటనుండి మంటినంటనికుప్పుర, పురుపుధంగిఁ ద త్వపూర్ణుఁ డఖల

గుణసమేతుఁడయ్య గుణరహితుండురా, వటు.

౧౯౨

బ్రహ్మభావనుండు ప్రపంచంబు గొనుచుఁడ, ప్రించుకొనిలోలంగుఁబెరుంగుఁడరువ

సడలివచ్చువెన్న చల్లలోఁ గలియునా, వటు.

౧౯౩

నిఖలమనుభవించి నిష్కల్మషుండై న, యనలునట్లు తద్జ్ఞఁ డఖలవిషయ

కాముఁడయ్య విగతకాముఁడై యుండురా, వటు.

౧౯౪

మోదభేదవిషయమోహంబువర్జించి, శత్రుమిత్రులందు సమతగలిగి

సర్వపూర్ణుడైన జనుడు విజ్ఞానిరా, వటు.

౧౦౯

మేలు గలిగెనేని జాలఁగా మురియక, కీడు గలిగెనేని గినుకవడక

సమత నుండువాఁడె సత్పురుషుడురా, వటు.

౧౦౯

సఖులు సంస్తుతింప సంభోషయగడక, వరులు నిదచేయ బాధవడక

ఆత్మరతుఁడపో మహామభావుగురా, వటు.

౧౦౯

గురుకటాక్షదృష్టి గోచరదీటురు గోచర, దీతెనేని మనసు దీటు మనసు

దీతెనేని తనువు దీటఁ దా మీటురా, వటు.

౧౦౯

నిఖలవిషయములను నిఖలేంద్రియములచే, నెఱుఁగునెఱుక నపుడు నేన యనడి

చిన్మయాశ్రయము జీవన్ముక్తుడు, వటు

౧౦౯

వెలయ మొదటితనువు విడిచినసోధజీ, వన్విశుక్తి నడిమివపువు విశువఁ

గడశరీర ముడుగ గతజేహము క్తిరా, వటు.

౧౧౦

నివృత్తి నీగలంఁబె విగిని జెడలంఁబె, ననుట లేయట్లు నాత్మవిదుని

నుకృతదుష్టతములు సుడియకయుండురా, వటు

౧౧౦

జ్ఞానవహ్నిఁ గాలుసంచితంబెల్ల న, కర్త యగుట భావికర్తముడుగు

బ్రహ్మమైనయపుడె ప్రారబ్ధ ముడుగురా, వటు.

౧౧౦

ఆత్మదృష్టిలేని యారబ్ధ మన్వదృష్టి ప్రియగలుగ నేమి సేయఁగలదు

అన్వదృష్టిఁదోఁడు సహి త్రాడుమ్రొగునా, వటు.

౧౧౧

గురునివదముఁబట్టి గురుకటాక్షమువట్టి, గురువదమ్ముముట్టి గుఱుతువట్టి

గురునిసోనఁగలియు గురుఁడకేవలఁడురా, వటుగుణాధిరామ వరశురామ.

ఈద్వివద్యశతము నెవ్వఁడనియు విను, వ్రాయఁ జదువుఁ జెప్పు వాఁడు తాన

బ్రహ్మమగుచు బ్రహ్మవదమునం దుండురా, వటుగుణాధిరామ వరశురామ.

భూమినొదవి వరశురామపంతులరామ, మూర్తి బ్రహ్మతత్వమూర్తులగును

దెలియ రెండుశతకములఁ జేటవడిచెరా, వటుగుణాధిరామవరశురామ.

కన్న శతకము .

కందకద్యములు.

అబ్బరపు బాలకదముల, జొబ్బిలైడి రస గ్రోల జోకవహించు

నిబ్బరపుగవిత లబ్బుట, యబ్బరమా యెఱుకగన్న * యెఱుకడికన్నా. ౧
ఎబ్బెట్టునుతము రోయుచు, నిబ్బరముగ బాపాదనీరజరసముగ

ఉబ్బుచు గ్రోలివయంతట, నెబ్బంగిని గవితలన్న యెఱుకడికన్నా. ౨
అంజనపుత్రునికృతచే, రంజిల్లుచుశారదాంబ రసికత మెఱుక

మంజుళనాక్యము లిచ్చెను, రంజితబాలాప్రసన్న రవికులకన్నా. ౩
మాందర విజయుని కృతగని, యందువయ్య యోగివరునియనువున (గడు)నిం

పొందగ బుచ్చనగురుదము, నిందిర నీకబ్బరన్న యెఱుకడికన్నా. ౪
పిల్లలమఱి బుచ్చనగురు, చల్లనివాగమృతఘటన సమరస మొత్తుం

గల్గప్రపంచము రోసియు, నెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౫
బుచ్చనగురుపదవనజము, లచ్చుగ నాహ్వానయమందు నమరినయపుడే

హెచ్చుగ నానందం బింక, నెచ్చటరా యెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౬
పిల్లలమఱి బుచ్చనగురు, డుల్లము చల్లగను జేసియుచిన యపుడే

తల్లియు దండ్రీయు నారలె, యెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౭
బుచ్చనగురుడేజ్జమ్మ, విచ్చలముగ వారిపాదనీరజములకుగ

సచ్చరితులు పూజించుట, హెచ్చటరా యెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౮
బుచ్చనగురుపదవనజము, లిచ్చమెయిం బూజసేతు నిహముం బరముగ

ముచ్చటగనుటది నీకింక, హెచ్చటరా యెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౯
సుబ్బయగురుకృతవల్లను, నబ్బెచు బాలాంబకగుణ యానందముతో

గొబ్బనగైకొని మనుమి, యిబ్బంగిని నెఱుక గన్న యెఱుకడికన్నా. ౧౦
ఇన్నిదింబులు గురుపద, మెన్నుచు నీమనసుగోన మెలగినయంతగ

జన్మయసహజానందము, నెన్నగ మది గంటివన్న యెఱుకడికన్నా. ౧౧
ఉంటివి విశ్వము నేనని, కొంటివి గురుపాదవనజకోమలరసముం

గంటివి చిద్రూపంబును, నింట న్నది యెఱుకగన్న యెఱుకడికన్నా. ౧౨

* ఎఱుకడియనది, యెఱుకడియని సంజ్ఞావాచకముగాన వాడుచున్నాడు.

మన

మనసున వృత్తులు నిలిపిన, ననయంగాఁ దత్త్వగతిని నెఱుంగఁగవచ్చు

దను వలయుంచుట యేటికి, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౧౩
నేత్రము నాసాపుటములు, శ్రోత్రము నొకచోటఁగూడి స్పృహమైనం

జాత్ర మగువాడ మబ్బుచు, జ్యేష్ఠంబున నెఱుకగన్న శివమగుకన్నా. ౧౪
కన్నులు మూసుక తగనే, తిన్నగఁ దల వంచి మీఁదఁ దిరముగఁ జూడఁ

వెన్నెలపొలుపు కనంబు, నెన్న న్నది నెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా. ౧౫
నాసికము మొదలఁ జిత్తము, భాసిల్లఁగ నుంచి చాల భావము గురుపై

నానక్తితోడ నిలుపుట, యాసుఖమే నీవటన్న యెఱుగడికన్నా. ౧౬
నాసికము తుదను మొదలను, భాసిల్లుచు నందుమీఁదఁ బైపైజూడఁ

ఆనచెడి బయలు కనఁబడు, నాసాబగే బ్రహ్మమన్న యెఱుగడికన్నా. ౧౭
నాసికము రెండుదిక్కుల, మీసము లేకుండఁబట్టి మూసినయంతఁ

గాసిని సుఖమ్ము గనఁబడు, నానరణిని నెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా. ౧౮
కనుగుడ్డు మధ్యబిందువు, వనువడ నాచుట్టునున్న ప్రభయే పురుషుం

డనువుగ నీమది నుంచుక, యెనయుర మది యెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా.
మనసే శక్తియు నిజముగఁ, గనుఁగొని యాశక్తియందుఁ గాలాంతకుఁ

ఎనయించి ముక్తిగనఁదగు, వినవన్నా యెఱుకగన్న విధమునఁ గన్నా. ౨౦
తనయందు ముక్తియుండఁగ, వినయంబుగ గంగకేగు విధ మేమిటికో

కనవలె విశ్వము మన మని, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా.
ఎన్నివిధంబుల నైనను, దన్నే తా నెఱుగవలయుఁ దలక్రిందె నా

మిన్నైన మోక్ష మబ్బున, యెన్నఁగ మదియెఱుక గన్న యెఱుగడికన్నా.
కన్నెల విడుచుట ముక్తియె, యెన్నఁగ మదిలోన నాన యేర్పడకుండం

దిన్నగ విడుచుట ఫల మది, యెన్నఁగ మది నెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా.
ముత్తిని గనఁబడనిచ్చునె, యత్తుగ నీయందు నహము నానుకయండఁ

ఎత్తుగ దానిని విడువును, యిత్రటి నీనెఱుకగన్న యెఱుగడికన్నా. ౨౪
తత్తటపాలులచే మది, మత్తిలుచు నుండఁగా సుమార్గము గనునా

చిత్తము నిలిచినఁ గనఁబడు, నెత్తుగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౫
ఎత్తటి విశ్వము నా దని, పొత్తుగఁ గూడుండినపుడ పొసఁగదు చిత్తం

బొత్తుగ విడువును యంతయు, నిత్తటి మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
బొత్తుగ విడువును యంతయు, నిత్తటి మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చిత్తము నే నని యుండకు, తత్తటవడుదానిఁ గూడి తలఁపుడుగకుమీ

యత్తమశాంధవి గనుటది, యెత్తన్నా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౭
మత్తేభవృత్తి నుండెడి, చిత్తము గురువంకుసానఁ జిక్కినయపుడే

సత్తును గనఁబడు నంతట, నెత్తటి మది నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౮
తత్తటవడుటది వలదిఁకఁ, గుత్తుకమార్గంబు గాను గోమలివదముల్

లత్తుకొన బ్రహ్మతత్త్వం, బెత్తుగ మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౨౯
భ్రామ్యధ్యంబునఁ బ్రభ గని, యామీదను నెల్లవోట్ల నది భావించు

స్వామి గురుఁ డాత్మ తా నగు, నీమదిచే నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౦
నాసికము తుదను జూడఁగ, భాసిల్లునె బ్రభయుఁ జాల ఫాలాగ్రమున

లసుఖమునొంది విశ్వము, నీసున దిగనాడవన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౧
నాదమువై బిందువు తగ, నాదరమున వాని మీద నాపోజ్యోతిఁ

భేదము లేకను గనుటది, యాదిర కృప కెఱుక గన్నయెఱుగుడికన్నా. ౩౨
బిడ్డీయాణపుబంధం, బుడ్డాడక నిలిచెనేని నువరతి గనురా

దొడ్డగు మోక్షం బంతట, నడ్డమగు న్నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౩
జాలంధరబంధమునె, జాలఁగ బంధించితేని సహజంబుగ నా

మూలన యుండెడి యమృతముఁ, గ్రోలుదువుర యెఱుకగన్న గురుసతకన్నా
బిందువు నేత్రము మధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోడిమిగనియా

పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీకబ్బురన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౪
నాదము వే అని చూడకు, మాదరమున నగ్నియందు నమరిన శిఖయే

కాదని నీవెంచిన నది, యేదిర మతియెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౫
నేత్రంబు కళయె పురుషుఁడు, సూత్రంబుగఁ జూచినంత సుస్థిరమతి యా

పాత్రము నీకెల్పినమది, చిత్తంబుగ నెఱుకగన్న శివ మగుకన్నా. ౩౬
చిత్తము నిలిచెడి దరుదని, పాత్రుగ నిహమందుఁ గూడి పానఁగకనీవు

తత్తమపురుషులఁ గలియుట, యెత్తుర మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
కాయము నిజ మని యెంచకు, మాయను విహరించి చాల మసలకునీవు

గోయమ యొకపద్ధర్మము, నీయనువున నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౩౭
దొంచుము చిత్తము గురువై, నెంచుము చిత్తేష్ఠియందు నేర్పడఁ దలఁపు

న్నించుము బ్రహ్మనందము, నెంచిన మది యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

(46) హనుమద్దండకము—గ్రం. సం. 176.

వేదపురినివానుడైన శ్రీయాంజనేయునిపై రచియింపఁబడిన దండకము. కవిపేరు లేదు. దక్షిణదేశప్రతి. తుదనుగూడఁ గవిపేరు లేదు. చాల శిథిలమైనది. కొన్నియాకులు విడిగిపోయినవి. ఆంజనేయుడు సీతా స్వప్నమునకై బైలుదేరినది మొదలు యుద్ధకాండము చివరవఱకుఁ గలరామాయణకథయంతయు సీదండకములో వర్ణింపఁబడినది. అక్షరక్షరముల గొన్నివాక్యములు:—

“శ్రీజానకీనాథ! పాదాంబుజధ్యానహృత్సన్నిధానా! నిధానా! సదా నంద! నుజ్జనపారీణ! వేదాగమజ్ఞానవైమాని కానకగంధర్వగానా! మరున్నందనా! వందనానకధత్తాభిమానా! సుధాబృందవా శ్చాతురీభాసమానా! మనోల్లాసకైలాసవాసప్రియా! యుక్తసద్వీర్య సద్రంజనీయః జనీగర్భసంజాత సంచవరాయా! మహారాయ.....శ్రీవేదపుర్యాశ్రమావాస! హస్తంతరాయా!..... నిన్ను న్నుతించంగ నేనెంతవాడ స్మరుదుండనా యెవనానేర్చినంతం బ్రకుంచున న్విన్నవించు న్వివోదంబుగా నీవు త్రేతాయుగంబందు శ్రీరామకార్యార్థమై పార్థివులైచ్చుగా నుంగరంబంది యెంతోప్రమోదంబునం జెంది బల్వానరానకముల్లాల్వఁగా నీక నీక్షించఁగా వచ్చి.....ఎల్లచోటఁగించి యెచ్చోటనుం గానక.....” వ్రాత తత్వలు మొదలు. మందబుద్ధిమీరా! వస్తూ డయోధ్యాపురం జేలరా! ఇట్టి ప్రయోగములున్నను కదములకూర్పునియిములు బాగుగానున్నవి. “రాక్షసనామసంవత్సరము, అధికాషాఢ జహుళ తతుర్దశీ శుక్రవారమునాడు వ్రాసిన దీపుస్తకము.” అనియున్నదిగాని వ్రాసినవారి పేరుగూడ లేదు. ౧3 పత్రములుగలవు.

భారతారణ్యములోని “శ్రీకంఠలోకేశ” యనుదండకముగూడఁ గొంత కలదు. మఱియు,

సీ. శృంగారరాయని చెలువుమీఱినకొండ ఫణిరాజపేరింటి కసిడికొండ
పుష్పజాతులకెల్లఁ బూజింపఁగలకొండ కల్పవృక్షములెల్లఁ గల్లుకొండ
చిలుకలు కోయిల రైలుఁగి యాడఁడుకొండ మృగరాజకోల్లెలమెలఁగుకొండ
ఘోరదురితమువాపు కోనేరుగలకొండ తలఁచిన మోక్షంబు దగులుకొండ
అమరవరులకువైకుంఠ మైనకొండ, ఆకువారికిఁ బ్రత్యక్షమైకొండ
యర్థిజూచిన బ్రహ్మాండమైనకొండ, యేరు గనుఁగొంటి శ్రీవేంకటేశుకొండ.

అనువద్యమును నామగిరిశునిమీఁది పాటలు కన్యకామ్మవారి హెచ్చరికలు మొదలైనవి.

“సీ. హింకారి హుంకారిహితులైలకన్య... అమృతస్వరూపిణి బహువరాకు
మలయధ్వజనిపుత్రి మధురాపురేశ్వరీ వరదేశికక్షీ బహువరాకు
సాందరేశ్వరురాణి శాంభవీ జగదంబ భవవిమోచన దుర్గి బహువరాకు
... ..

అఖిలలోకైకపండితా యాదీశక్తి, పరమకల్యాణి మాయమ్మ బహువరాకు
పావనంబైనమీసాదప్రభులకు, దేవి మీ నాటి కృపజూడు బహువరాకు.”

ఇట్లు కొన్ని తన్మలలో నున్నవి. సమతులకొట్టాట యని స్పష్టమగుచు
యలవర, తెలుగుది, వాదించుట గలది.

“ఎప్పుడీవడువాచ్చివస్తావ్వు శియాడీఅతిప్రసంగమాయి, టిట్టాడడీసాన్తే
అలవదాన నాడేపునిచెయిబట్టితే, యాలకూశేపునాతోనువగలాడిపోపోవే.
వహయెన్న కాండాయెడీ వడువాచ్చి వంజన శయ్యవేండాం,
మింజాదె యెన్నడయ రంగసామియెక్కువీ తెంగు కలవిశయ్యవో.”

కూడినగర్వమున, అలవదాన, కాట్లావచ్చితివేమి, ఆడరానిమాట
లాడేపు నాతోనుఅవున చెంపవేతునే! చెంపె యంగిర దెన్నడీ వడువాచ్చి అతు
మాత్రం శోల్లువాయీ కడుకడతు మెత్తగై మింజ వారాదే కన్నత్తులె
యడిప్పే.”

ఇట్లే రెండుభాషలలో సత్రకుగోడలికి సంభాషణ కొంతకలదు.

(47) రంగపురిపారిజాతము, గ్రం. సం. 184.

యక్షగానము- 108 వక్రముల పుస్తకము. పుస్తకమువ్రాత చాలఁ దవ్వటగా
నున్నది.

క. శ్రీరంగపురనివాసుని, సారకృపం బారిజాతసంగ్రహణంబుం
గోరి రచించినాడను, భాణిఁ గవిశ్రీనివాసదాసుఁడఁడైర్పి.

ద్వి. అగణితసాందర్య లైసట్టిబుధులు,

శేషాంబ శేషార్థశిష్టులరకును, భాషావలీకృతక బాలుఁడ నగుచు.....

అనువాక్యములంబట్టి కవికులగోత్రములు తేలుచున్నవి.

నిత్యభాషకథ, కృష్ణునికథ, దేవకీకథ యిట్లు భాగములుఁ గలవు.

సీ. అమితతిమాలవృక్షములార కానరే ఘననీలదేహు నొక్కరుని నిందు

లలితజ్యోతిర్ల తాపభులార కానరే శ్రీమించు పీతకాశేయవాసు

విమలమా కమలాకరములార కానరే కళలఁ జెన్నందు ముంగంబువాని

ఆత్మగంధఫలీతాంతములార కానరే నవమాక్తికాగ్రనాసంబువాని

అనుచు నాసత్యభామ మదాంధమైన, మోహమెదలోనఁజేయుచున్నది. రంగపురవాసుఁ డానకయంగభవుని, ధాటిగూతుచు వెదకెనాతఁడుననుచు.

(48) సుందరకాండము—గ్రం. సం. 181.

యక్షగానము—కట్టాభిరామకవికృతము. ఈకవికవిత్వము తక్కినయక్షగాన కవులకవిత్వము కంటె నిర్దుష్టముగా నున్నది.

ద్వీ. ఇది భక్తరక్షణహితమతిపేర. విదితపూర్ణానందవిభవునిపేర నదనారతప్రభాసాంధ్రునిపేర, నదయుఁ డాశ్రీరామచంద్రునిపేర రచియింపఁ నవసుధారసధారలీల, సుచరిత మధుమిస్తురణసాంపునకు సూర్యనారాయణసోమయాజికవి, వర్ణనఁడనుఁ డైనకట్టాభిరామ నుకృతి సుందర కాండనుకృతివాంఛమున, నకటమయితిగే మప్రబంధముగ.

కా. శ్రీసీతాలలితాంగి యంకమున రంజిల్లంగ నంగాంగలీ
లాసంగులునఁ జెంగలింపుచును గల్పన్రుప్పురచ్చాకును
ద్యానప్రసన్నతరత్నపీఠమున మోదంబొప్పుగా నున్నయా
కౌసల్యానుతుఁ డిచ్చు మాకు నపుడుం గళ్యాణసాకల్యముగా.

అని యిష్టజేవతానందవంబు గావించి శ్రీరామదాసాగ్రేసరుం డైన యాజనేయుని గవి యేయని వినుతింపుచున్నాఁడు—ఇది ప్రారంభము.

ద్వీ. కొటవాకిటిమీఁది కొత్తశంబునకు, గాటంబునను జపుక్తన వేగ దుమికి
పడలింది కట్ల నావలఁ బడఁద్రోది, మాదమునఁ దనవాలమున నదృశముగ
జ్వలియింపుచున్న యాశ్వలనుని జూచి, వెలయ నీయగ్నికిఁ బ్రీతిగాలంక
వెలిగింతు నని యతివేగంబు మీఱ, నఁప్రహస్తుయింట నగ్ని రగిల్చి
యింద్రజిత్తునిగృహఁ బిడియంగఁదన్నిసా ద్రంబుగానగ్ని సమకొల్పియచట.

ఇది కథాభాగములోని యంకము. పిలవంగనామసంవత్సరం వంశుని
18 గిని శైవుడాయనట్టి యేర్లగడ్డ వేంకటకుప్పావధానుల కుమారుఁడు రామ
పబ్బయ్యకాశ్రీ వ్రాసినది.

(49) బచ్చపురిమల్లికార్జునకథము—గ్రం. సం. 206.

స్వప్రకాశకథమును.

ఈపుస్తకములో దాశరథికథము, నరసింహకథము గూడఁ గలవు.
'న్ని యటవము వేదాంతపద్యములు గలవు ధన్వంతరి కృష్ణాకృష్ణధన్వంతరి,
హృది ధన్వంతరి. అను సంస్కృతకీర్తనలు గలవు. బచ్చపురికర్వర మల్లికార్జున

శతకములో అంబికకు మల్లికార్జుననకును సంభాషణముగా సగవడుచున్నది. “బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా” అని యంబిక ప్రార్థించగా “బచ్చపురీశ్వర సంచితానభి” యని మల్లికార్జునుని ప్రత్యుత్తరమును గలవు. శృంగారభూయిష్టముగానున్నవి.

ఉ. శ్రీరజతాద్రివాస మునిసేవిత మీకు సమస్తరింది నే
నేరిదినట్లు వృత్తములు నెమ్మది రంజల నూలువద్యములే
కోరికలూరఁ జెప్పెదను గొబ్బినఁ గైకొని జేడ్చఁబ్రావఁగా
పాడుము మీఁద మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా’ ఇది కవిప్రార్థన.

చ. చల మిఁక మానరా సరసస్థల నిన్నిక సన్నుతింతురా
నిలువరప్రాణ మీయెడల నేరము లెన్నకు మేలుదానరా
బిలిదినఁ బల్లవేమి యిఁకఁ బ్రేమలొ చూడర కోర్చి దీర్చరా
వలుచును నీకు మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా.

చ. సరసుఁడ నాదు నెచ్చలియ పారసలోచన ముద్దుగ్గుమ్మర
విరసము లాడకే యిఁకను వేడుకచేయవె జోడుగూడవే
నిరతము నీదులోకముగ నిండుగ నున్నది ప్రేమ నామఁకి
బరమహితుండ నెవ్వరికి బచ్చపురీశ్వర సంచితానభి.

తొంబదియేడవద్యములు మూత్రముగలవు కవిపేరు తెలియదు.

స్వప్రకాశశతకము- గీతకద్యములు- “సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ” అని ముతుటఁగు- ముచ్చుచూడుఁడు.

వద్దనేత్రశంభుబ్రహ్మర్షియాపుల, నొప్పలవడియాస్వయోవ్లకముల ?
నతిముదంబుతోడ నతిరాత్రయాజల,ననవరతము హృదయమందుఁడలఁతు.
పెండ్లికోరువారు పెండ్లాలుగలవారు, యతులు మునులుశూన్యలంగనలును
జ్ఞానమార్గమునకు శ్రవణాధికారులు, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. ౨
భాగ్యవంతుఁడైనవాఁడు మోక్షముగోరి, యంచెనేని వాఁడు మత్తముండు
జ్ఞానసాధకుఁ డని శాస్త్రజ్ఞు లందురు, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. ౩

వేదాంతమార్గమును బోధించును. ఎనుబదిరెండువద్యములు మూత్రమే గలవు. కవిపేరు కానరాదు.

(80) నానార్థ సంగ్రహవద్యకావ్యము. గ్రం. సం. 201.

ఇందుఁ బెక్కువద్యములు నానావిధములని గలవు. ముప్పాతికపాలు

భూరిగుణహారి శ్రీబృందపురవిహారి, దిరిజకులవైరి శేషవేషశారి-
ముద్దుశ్రీహారి నలుకోముద్దుగుమ్మ- బుధవనానన్న సరహారిపురముదెన్న- రా-
జగోపాలుఁ దేవమ్మ రాజవదన- వనితనీవేగి శ్రీవాయులూరిశారి, దోడితేవ-
మ్మ పోవమ్మ లోయబాడి- బలిర వినవయ్య యాబాలప్రథతనము- సరస
మైనట్టి మాటలసత్య మెఱిగి, తగవుతీర్చినవాఁడ పోధరద్వాజ- రార యే
లుకొ కోదండరామచంద్ర- విపులకరుణాంతరంగ శ్రీవిజయరంగ, చొక్కవ
ధధరాపాల మగుణలాల. ఇట్టిమకుటములతోఁ గొన్ని వడ్డములున్నవి.

ఇందు మొదట బాలసుబ్రహ్మణ్యశతకములోని పని నాల్గునద్యము లున్నవి. ఆపత్రము శిథిలమైనది. కావున వానిని మాత్రమిందుఁ బూర్తిగఁ జూపుటయైనది.

సీ. శ్రీకంఠవరపుత్ర శృంగారతరంగాత్ర పద్మస్తుతిపాత్ర జలజనేత్ర
వల్లిమనోహర వాహీకృతమయూర యఖిలోకాధార యోవిదార
దేవసేనాలోల దివిజనన్నులకీల కుధరబాబాల పద్మవిశాల
భావకోటి ప్రతాప బ్రహ్మవరయావ యురసేనాటోప యహికలావ
వీడుచేరిట శతకంబు నేర్చినటులు, విన్నవించెద విసవయ్య వేద్యమీఱ
శూరసహార కిరి నుఖవిహార, నుకవిజనగేయ శ్రీబాలనుభ్యరాఁగి
సంతసంబును నిన్ను సొన్నరించుచు భూమి సంచరించెనువాఁడె పజ్జనుండు
నీవదాంభోజముల్ నిర్లజ్జఁడై సదా భజన చేసెనువాఁడె భాగవతుడు
నిర్లబ్ధిత్తుఁడై నిన్ను సేవించుచు ధరనుండు వాఁడె బోధయ్యఁడరయి
నకలచరాచర సువానుఁ డానిన్నుఁ బూజచేసెడివాఁడె పుణ్యతముఁడు
వీరులలరంగ నీనామగానరసము, విని నుఖించెనువాఁడె వివేకధనుఁడు. శూ-
రుండుకోర్కవివాఁడు మూర్తాండుఁ గనిగట్లు శ్రీగాందివట్లు

యచ్చాధితుడు దివ్యమధగన్న యట్టలు కడుదరియ్యడు నిధివదసినట్లు
జడమధ్యగతునకు నుడువ మల్లినయట్లు ధరః దవస్యికి సిద్ధివారకెనట్లు
తిమిరంబులో మంచి దివ్య జూచినయట్లు శిశువు తల్లిని జూచి చెలగినట్లు
నిన్నుగనుఁగొంటిశుభములు నింకగంటి, భవనచారి ద్విభూతంబుపాఠగంటి.
నట్టింట(లోనున్న) నవ్యనిక్షేపంబు గానకయాచించువానికరణి
యమృత మపేక్షించి యావధ కాంక్షి యై వనమూలికల కేగువానిబోల్చిఁ
గల్పకంబును బాసి కాంతారములలోనఁ దుమ్మ చెల్లుదు బోయి నమ్మరితి
భాగిరథినిది వల్లలోదకముల వెలకింకె నట్టికట్టిమా శ్రీ

నిన్ను నేమిటిమూఁడుఁడై యన్యనునలఁగొలుచఁబోవుటవ్యర్థంబునువలయును
దానిధర్మములేని ధనరాసు లవియేల భోగింపఁగాలేని పొలఁతి యేల

అప్పులు గాకున్న యన్నదమ్ములు నేల దయలోఁడబ్రోవని దైవ మేల
శరణన్నఁ గావని నరపతి బ్రతుకేల సత్యంబు మాలిన సఖ్యమేల
వేదహీనుడైన విప్రుజన్మఁ జేల తనయులఁ బ్రోవని తల్లియేల

బుధులు వరికిఁచిరిన్నియువృథాయటంచు, నిన్నుఁగొల్పినవారెల్ల ధన్యులండు.

కవి యెవ్వరో తెలియదు. కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములుగలవు. ప్రాతతత్వ
లు మెండుగానున్నవి.

శ్లో. లంకానాథకుపేళికావధివః ప్రద్యోతనో జావకీ
వక్షోజద్యయపేళికేళిరసిక స్తానాం రుమాకతర్పిణా (?)
సర్వేభ్య స్వవదారవిందయుగళీభాజాం నిలింబద్రుమః
శ్రీరామ శ్శివతాతి రస్తు భగవా నామ్నాయ చూడామణిదః.

(81) దండకములు- చిల్లరవద్యములు- గ్రం. స. 208

(1) నామగిరి దండకము- నామగిరినరసింహస్వామి దేవియైనమహాలక్ష్మిపై దం
డకము- కవిపేరు లేదు. మచ్చునకు-

శ్లో. తారాధీశసహృదరీ భవమహాదారిద్ర్యసంహరణీ
కారుణ్యాంబుధి సర్వలోకజననీ కల్యాణి కాంతామణి
చారుశ్రీకరశోభనాంగి సరవంచాస్యప్రియా-
క్షీరాభోధికుమారి నామగిరిలక్ష్మీ భక్తసంరక్షణి.

దండకము—శ్రీమత్సహనిత్యకళ్యాణి నీలాంబుభృద్వేణి నీరేణుపాణి బుధశ్రేణి
సూరక్షణి సైకతశ్రేణి కంజాతసంజాత మాతా జగద్వాతవిఖ్యాత శక్త్య
ద్గుణోపేత.....గర్వకుర్వారుడౌ నిత్యసర్వావరాధిం గృహంజాడు మా
వంత మావంతలుం దీర్చి నాయొక్కవిజ్ఞాననాలావము ల్వింకు లాలించిపా
లించి చేకోఁగజే.....శర్వాణియు స్వాణియుం జామర ల్పట్ట నిం
ద్రాణి కాళాంజ వట్టా నువర్వాంగనల్ ఊడిగంబుల్ ప్రమాదంబులో
సల్ప..... ఓయవ్వ యవ్వారిగా వారికిప్పించవే జాళిఁగాళిపురీ వేక
టాధీశ్వరుం దైనశ్రీమత్సృకంతీరవస్వామి గారాపుపూజోడి శ్రీనామ
గిర్యంజ లక్ష్మీజగవ్వార.....చమస్తేనమః.

దండకము చివఁజూఁజుక్తగానున్నది.

(౩) ఆర్యపురీనాథదండకము—కవిపేరు దీనికినిలేదు. మచ్చుచూడుడు.

శ్రీమానిసిమానసాంభోజసారంగ సారంగసంగతా నిత్యకల్యాణ కల్యాణగోత్రేశధీరా సుధీర ప్రజాధార విశ్వంధరాకాంత ధారాధరాకార..... ధూళీకృతాక్రూర మారీచదోషాటదోషాటవివ్రాతకంజాతకంజాతనేత్రా అనత్తంబునుగ్రీవ సుగ్రీవమిత్రానుచారిత్ర...ప్రాప్తిచిన్మ్రొక్కెదగ యెక్కువ న్నక్కువ నిక్కువ, బొప్ప నావిన్నవం బొక్కటానింపవే మంబు నీపాదపాథోరుహధ్యాన మెక్కుల మేచూరికక- నమ్మితి నమ్మితి నిమ్ము.....నామాత యుగ ధాతయుగ భ్రాతయు నీవె నీవాడ...కృపంబ్రోవుమార్యాస్తుతా ర్యాపురీనాథుడైనట్టి దేవోత్తమా యుత్తమాంగాచలాధీశ్వరా దేవదేవా నమస్తే.

ఆర్యాపురములో నుత్తమాంగాచలము కలదు కాబోలును, ఆయచలముపై నీస్వామివేంచేసియుండును. కొన్నిమాటలంబట్టి వైదండకము నదియు నొక్కరేరచియించిరా యను సంశయము కలుగుచున్నది.

(౩) కామాక్షీదండకము:—శ్రీమన్మహాదేవి శీతాద్రిజాతా జగన్తాత లోకైక విఖ్యాతదేహంగనా రాజితాద్రిప్రపాదంబునండును మందారకాదంబజంబీర పుష్పాగవిల్వాదిభూజంబులుం గల్లు నారామమధ్యంబున వ్యజ్రవైడూర్యరత్నావలీ నిర్మితం బైనస్తంబబంబందు మాణిక్యసింహాసనాసీనుడై యున్న ముక్తంటికి న్వామభాగంబునన్ భద్రవద్దాసనాసీనవై భక్తులం బ్రోచు.....తల్లి నినుం జూచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులం జేసెదన్ నన్నురక్షించు.....సర్వలోకేశ్వరుండైన యేకాంబరాకృతింగూడి యున్నట్టి కాంచీపురీనాయకీ.....నన్ను రక్షింపవే చాల పోలిదోషాంధకారంబునుం బాపు పోహరి శ్రీకేశవస్వామికిం జెల్లెలైనట్టి యోకంది కామాక్షీదేవి నమస్తే.

ఈకవి పోహరినివాసియేమో-పేరు తెల్పుకొనలేదు.

(4) సూర్యదండకము:—శ్రీమన్మహాకళ్యణబ్రహ్మపుత్రా కవిత్రా జగన్నిత్ర పూషార్థమిత్రా.....సూర్యనారాయణా వేదపారాయణా దేవదేవానమస్తే ము, ఈదండకము క్రొత్తదిగాను. వలుపురు నిత్యమును బఠించునదియే. దీనికిని గవి పేరు తెలియదు.

(బి) చిల్లరవద్యములు:-కాంతాలలామశతకములోనివియు, నల్లు, తెల్లు, వసుపు సీసవద్యములును గలవు.

రామచంద్రునివంటిరాజు తా. గల్గెనా వవననందచువంటి జంటుగలఁడు
 ధరణి. గృష్ణునివంటితండ్రి దా.గల్గెనా కునుచుబాణునివంటి కొడుకుగలఁడు
 విక్రమాద్రునివంటి వీరుండు గల్గెనా భట్టివంటి యుపాయవరుఁడు గలఁడు .
 రమణ భోజనివంటి రసికుండు గల్గెనా కాళిదాసునివంటి కవియు గలఁడు
 వాటివారికిఁ దక్కువే నేటివారు, ఎఱవారికిఁ గలుగుదు రంతవారు
 కలఁడు వేయింటికొక్కఁడు కడచులేదు, అశ్రితాచరయూథ సింహాద్రినాథ.
 సీ. ఎలనాగ నీదేశ మేదేశ మన్నను జెలువంపు నానొక్క చేరిజూపె
 బద్మానుతాక్షి నీవట్టణం బేవన్న శిలల తటాపంబు పేరబలిక
 నిందీవరాక్షి నీయైక్తడన్నను దలవాయి మోచినతరువుక్రింద
 ఏటిదానవె కోమలెఱిగింపుచున్నను యేటిలో కొన్నెల్లు యెదురుబుచ్చి,
 సలివాయతాక్షి నీవామ మేదన్నను తరువారఁ దినుచుని తరుణిబలిక
 వెలది నీకు విభుఁడు గలఁడే యటన్నను, నీశ్వనిఁద్రాసి నలఁతచూపె
 నలఁత నీకు నిద్ర గలయెంత యన్నను, చుక్కఁజూపి నుదతి సున్నచుట్టె.

... ..

క. అంబా పూర్ణసుధాకర, బింబానన త్రిజగదతులనినకుమానయనా
 జంభారినివర శ్రీబృహదంబా జగదంబ శ్యామలాంబ మదంబా.

బృహదంబవై బద్యములు చాలఁగలవు.

భృగిరవిలేజ శ్రీకందివరదరాజ-రమ్యగుణయూథ కావేటిరంగనాథ-
 చందమామి. ఏలఁతలిపుఁజేసేవు యెప్పలాడి- ఇట్లంత్యనియమములు గల
 వద్యములు కొన్నిగలవు. నాదబ్రహ్మనందయోగి- వద్యములు గలవు.

ముక్తిమిచ్చసి చేత్రాత విషయాన్ విషవత్తజ

• మమార్జవదయాకౌచసత్య పీయూషవద్యజ

ఇట్లు శ్లోకము లనేకములుగలవు.

ఉ. బూరుగమానియున్నతమఁ బువ్వులుఁ బిందెలుఁ జూచి యాశోతోఁ

గీరము లాటునెల్లు తమకింపఁగఁ గాచి ఫలాభిలాషియై

బేరి రసాబుగ్రోహకొనఁ జించినదూదియు రేగినట్లబో

కూరిమిలేనిరాజులను గొల్చినఁ బెమ్మయసింగధీమణి.

